

વિશ્વ ઉમિયાધામ – જાસપુર, અમદાવાદ
(ISO 9001:2015 - Approval No. 00044220)

Vishv
UMIYA
Foundation
આસ્થા, એકતા અને ઉર્જાનું ધામ

UMA SRUSHTI ઉમાસ્ૃષ્ટિ

Published on - 01 June 2026 | ₹ 50-00
Editor- Prof. Dr. J. M. Panara | તંત્રી- પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા

એક વૈશ્વિક વિચારધારા

મહારાણા પ્રતાપ જયંતીની
હાર્દિક શુભેચ્છાઓ

વિશ્વ
ઉમિયાધામ
અમદાવાદ

“મારી ઈંટ મા ના મંદિરે”
ઈંટદાન અભિયાન

“વીરતા પરમો ધર્મ” અને “એકતા પરમો ધર્મ” ના મંત્રને ઉજાગર કરવાના ભાગરૂપે અમદાવાદમાં રૂ. એક હજાર કરોડના ખર્ચથી સનાતન ધર્મના પ્રતીક અને આસ્થાના કેન્દ્ર સમા જગતજનની મા ઉમિયાના વિશ્વના ઊંચામાં ઊંચા મંદિરનું નિર્માણ સંસ્થા દ્વારા થઈ રહેલ છે, જેનો પ્રાણ - પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ ડિસેમ્બર ૨૦૨૭ માં ભવ્યાતિભવ્ય રીતે ઉજવવામાં આવનાર છે.

સમગ્ર બ્રહ્માંડનું કેન્દ્રબિંદુ એટલે શિવ અને શક્તિ. શિવ એટલે દેવાધિદેવ મહાદેવ અને શક્તિ એટલે મા પાર્વતી, જેનું બીજું નામ મા ઉમિયા, કે જેના નવ સ્વરૂપો અને એકાવન શક્તિ પીઠમાંથી આપણને શક્તિ અને ઊર્જા સતત મળતી રહે છે, ત્યારે “હું સનાતની છું” ના ગૌરવ સાથે પ્રત્યેક સનાતની પરિવારનો દરેક સભ્ય જગતજનની મા ઉમિયા પ્રત્યેની આસ્થા - શ્રદ્ધા સાથે મંદિર નિર્માણના ઈંટદાન અભિયાનમાં “મારી ઈંટ મા ના મંદિરે” અંતર્ગત પોતાનું યોગદાન અર્પિત કરે તેવી લાગણીસભર અપીલ આપશ્રીને કરીએ છીએ.

મિત્રો, વિશ્વ ઉમિયાધામમાં નિર્માણાધીન મા ઉમિયાનું મંદિર પ્રત્યેક સનાતની માટે આસ્થા - એકતાનું પ્રતીક, શિક્ષણ અને આરોગ્યનું ધામ અને યુવા - મહિલા સશક્તિકરણનું કેન્દ્ર છે. જ્યાં ધર્મ - સંસ્કૃતિ અને રાષ્ટ્ર હિતની વિચારધારા કેન્દ્ર સ્થાને છે, તેવા મંદિરનું નિર્માણ હાલ પૂરજોશમાં ચાલી રહેલ છે, જેમાં સહભાગી થઈ મા ઉમિયાના કૃપાપાત્ર બનીએ. “ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ” મંત્રને યાદ કરીએ - સનાતની એકતા આજની આવશ્યકતા છે.

મારું ઈંટદાન
મા ના ચરણોમાં

એક ઈંટદાન
રૂ. ૧૦૦૦/-

બેંક વિગત : A/c. ઘી મહેસાણા અર્બન કો.ઓ.બેંક લિ.,
સાયન્સ સીટી શાખા, અમદાવાદ
Bank A/c. No. 00441001001446
IFSC Code - MSNU0000044.

ઓનલાઇન ઈંટદાન માટે VUF એપ્લિકેશન ડાઉનલોડ કરો

Mob. Play store માં જઈ Vishv Umiya Foundation App Search કરી Install કરો, App ઓપન કરી મોબાઇલ નંબર એડ કરો, મોબાઇલમાં આવેલ OTP દાખલ કરી આપની સંપૂર્ણ વિગત ભરો, ત્યારબાદ મોબાઇલ એપ્લિકેશનમાં બટન પર ક્લિક કરો. ઓપન થયેલ મેનુમાં Collect Donation પર ક્લિક કરો, ત્યારબાદ ઓપન થયેલ QR Code થી પેમેન્ટ કરી શકાશે.

“વિશ્વ ઉમિયાધામ-જાસપુર”, યેષ્ઠોદેવી મંદિરની સામે, એસ.જી.હાઈવે, અમદાવાદ-૩૮૨૭૨૧

+91 72020 80222/333

vuf.org

vishvumiyafoundation

ELEVATING WOMEN'S HEALTH WITH INNOVATION & CARE

Mayflower Hospital is home to countless advancements in women's healthcare across endometriosis, obstetrics, fertility, dermatology, and beyond

THE EXPERTISE OF OUR TEAM.

Endometriosis Clinic *by Mayflower*

World's best centre for advanced endometriosis diagnosis, laparoscopic excision surgeries and fertility-enhancing treatments.

Fertility Solutions *by Mayflower*

A unique, advanced egg and embryo freezing centre with world-class embryology labs and personalised protocols.

MAYFLOWER AESTHETICS

Effective skincare, pelvic floor rejuvenation and anti-ageing solutions backed by dermatologists and gynecologists.

Obstetrics Clinic *by Mayflower*

24/7 pregnancy care with advanced fetal monitoring, painless delivery options, and expert perioperative support.

85,000+
Surgeries

1 Lac+
Happy women

20,000+
Fertility Enhancing Surgeries

21+
Years of Care

+91 6352 800 850

care.mayflowerhospital.com

www.mayflowerhospital.com

જુન ૦૧, ૨૦૨૬

June 01, 2026

વર્ષ : ૦૫, Year : 05

સળંગ અંક : ૪૯ Ank : 49

માલિક : વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન

Owner : Vishv Umiya Foundation

પ્રમુખ : આર. પી. પટેલ
President : R. P. Patel

તંત્રી - પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા
Editor - Prof. Dr. J. M. Panara

મેનેજિંગ એડિટર : ડો. પ્રભુદાસ પટેલ
Managing Editor: Dr. Prabhudas I. Patel

પરામર્શકશ્રી : Consultant

પદ્મશ્રી-દેવેન્દ્ર પટેલ | પદ્મશ્રી-ડો. કુમારપાળ દેસાઈ
Padmashri-Devendra Patel | Padmashri-Dr. Kumarpal Desai

સંપાદક મંડળ: Editor Board :
ડો. હર્ષદ પટેલ Dr. Harshad Patel
ડો. અશોક પટેલ Dr. Ashok Patel
ડો. ઉત્પલ પટેલ Dr. Utpal Patel
ડો. રૂપલ પટેલ Dr. Rupal Patel

સહસંપાદક :

ધવલ માકડિયા Co-Editor : Dhaval Makadia

કલાનિર્દેશક :

ભાવિક પટેલ Art Director : Bhavik Patel

લવાજમ :

દેશમાં : આજીવન (૧૦ વર્ષ) રૂા. ૫૦૦૦

પાંચ વર્ષ : રૂા. ૩૦૦૦

વિદેશમાં આજીવન (૧૦ વર્ષ) ૫૦૦ ડોલર

પાંચ વર્ષ : ૩૦૦ ડોલર

Subscription Amount :

For India : Life Time (10 Year) Rs. 5,000

5 Year : Rs. 3,000

For USA : Life Time (10 Year) 500 \$

5 Year : 300 \$

ઈ-મેઇલ/e-mail: umarushti@vuf.org

Mobile : +91 7202080222/333

રજિ. ઓફિસ :

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - વિશ્વ ઉમિયાધામ,
વૈષ્ણોદેવી મંદિરની સામે, એસ.જી.હાઈવે, જાસપુર રોડ,
તા. કલોલ, જી.ગાંધીનગર, ગુજરાત-૩૮૨૨૨૧

Regd. Office :

Vishv Umiya Foundation - Vishv Umiyadham,
Opp. Vaishnodevi Temple, S.G. Highway, Jaspur Road,
Ta. Kalol, Dist. Gandhinagar, Gujarat-382721

મુદ્રક અને પ્રકાશક :

મુદ્રક : અનિલ ડી. ગોંડલિયા - કેવલ ઓફસેટ, બી/૮, જે. કે.
એસ્ટેટ, દૂધેશ્વર, અમદાવાદ. પ્રકાશક : ડો. પ્રભુદાસ આઈ. પટેલ
વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, કલોલ, ગાંધીનગર ખાતેથી પ્રસિદ્ધ કર્ચું.

Printer & Publishers :

Printed by Anil D. Gondaliya - Keval Offset,
B/8, J. K. Estate, Dhudeshwar, Ahmedabad &
Published by Dr. Prabhudas I. Patel at Vishv Umiyadham
Jaspur, Kalol, Gandhinagar

વિશ્વ
ઉમિયાધામ
અમદાવાદ

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	લેખનું શીર્ષક	લેખક	પાના નં.
૧.	વેદોનો દિવ્ય સંદેશ	પ્રહલાદભાઈ પટેલ	૦૫
૨.	દર શનિવારે સમૂહ આરતી	પ્રમુખશ્રીની કલમે	૦૬
૩.	શ્રી ડોંગરેજી મહારાજની કથામાંથી	ડો. પ્રભુદાસ પટેલ	૦૮
૪.	શ્રી રામકથાનું બીજાનોપણ	શ્રી ભાણદેવજી	૦૮
૫.	મહારાણા પ્રતાપ : અડગ સંઘર્ષ અને રાષ્ટ્રભક્તિનું પ્રતીક	પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા	૧૨
૬.	બંગભૂમિમાં ભવાની - ભારતીએ સ્વયંને પુનઃ પ્રગટ કરી છે...!	પ્રા. હર્ષદભાઈ યાજ્ઞિક	૧૫
૭.	શિક્ષણમાં નવીનીકરણ	ગુલાબભાઈ જાની	૧૭
૮.	કુલપતિ હોવું એટલે શું ?	ભદ્રાચુ વછરાજાની	૧૯
૯.	સ્ત્રીનું ધૈર્ય અને પ્રેમની શક્તિ પાપીને પણ શરણે લાવે છે	પ્રાગજીભાઈ પટેલ	૨૦
૧૦.	સંસ્કાર સમંદરને પાર	બંસી પટેલ - ધ્યાનમ્	૨૨
૧૧.	આંખમાં આંજેલું એક સ્વપ્ન	પદ્મશ્રી ડો. કુમારપાળ દેસાઈ	૨૪
૧૨.	જંગલ જંગલ આગ લગી હૈ	કૌશિક મહેતા	૨૭
૧૩.	શરીરને ટકાવવા કેવો ખોરાક ખાવા જોઈએ !	ડો. મફતલાલ પટેલ	૨૯
૧૪.	નાણા વગરનો નાથિયો, નાણે નાથાલાલ - ૨	હરજીવન રંગપરિયા	૩૨
૧૫.	ઉત્તરાખંડ ચારધામ યાત્રા	પ્રા. ડો. યશવંત કે. ગોસ્વામી	૩૫
૧૬.	આયુષ્યમાન ભારત યોજના એટલે આરોગ્યનું અમૂલ્ય વરદાન	ડો. વિરાજ લવિંગીયા	૩૯
૧૭.	જોઈએ છે વધારે દૂધી ?....	હીરજી ભીંગરાડિયા	૪૨
૧૮.	ખોબો મગફળીએ દોઢસો વરસ પૂર્વે કરી ક્રાંતિ	ડો. ભાવેશ જેતપરિયા	૪૪
૧૯.	જાદૂઈ મૂઘ	ગિરા પિનાડીન ભટ્ટ	૪૬
૨૦.	પ્રવૃત્તિ અહેવાલ	શૈલેષભાઈ પટેલ	૪૭
૨૧.	સમાચાર	ડો. રૂપલબેન પટેલ	૪૮

વેદોનો દિવ્ય સંદેશ

बणमहाँ असि सूर्य बडादित्य महाँ असि ।

महाँस्ते महतो महिमा त्वमादित्य महाँ असि ॥

(અથર્વવેદ ૧૩/૨/૨૯)

ભાવાર્થ : હે મનુષ્યો ! તમારો આત્મા સૂર્યની જેમ જ તેજસ્વી, પ્રકાશમાન અને મહાન છે. પોતાની શક્તિને તો ઓળખી જુઓ. તમારો મહિમા કટેલો વિશાળ છે તેને જાણો.

સંદેશ : આત્મા અને પરમાત્માની વચ્ચે ઘણો જ ગાઢ સંબંધ છે. જે આત્મા આપણા શરીરમાં બિરાજમાન છે તે પરબ્રહ્મ પરમપિતા પરમેશ્વરનો જ અંશ છે. તેની સત્તા બધાં જ પ્રાણીઓમાં સમાયેલી છે. આપણે એમ પણ કહી શકીએ કે ભગવાને આપણા આત્માને પોતાના પ્રતિનિધિના રૂપમાં આ શરીરમાં મૂક્યો છે. તે શરીરના માધ્યમથી હંમેશાં દેવત્વની તરફ આગળ વધતો રહે છે. એ આપણું સૌથી મોટું કમનસીબ છે કે અજ્ઞાનને કારણે આપણે આપણા આત્માને જ ભૂલી ગયા છીએ અને દોષદુર્ગુણોના કચરા નીચે તેને દબાવી દીધો છે.

જેવી રીતે સૂર્ય સમગ્ર સંસારને તેજ, પ્રકાશ, ગરમી, શક્તિ અને જીવન આપે છે તેવી જ રીતે આપણો આત્મા પણ શક્તિશાળી છે. આત્માને ઈન્દ્ર પણ કહેવામાં આવે છે.

‘અહમિન્દ્રો ન પરાજિગ્યે’ અર્થાત્ હું ઈન્દ્ર છું અને કદી પરાજિત થતો નથી. આત્માની શક્તિ અનંત છે. જેની પાસે આત્મબળ હોય છે તેવો મનુષ્ય કદાપિ હારતો નથી. આત્મબળની શક્તિમાં જ વિજય અને તેના અભાવમાં પરાજય રહેલો છે. મનુષ્ય જ્યારે પોતાના આત્મા અને પરમાત્માના સંબંધને શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસપૂર્વક સ્વીકારી લે

છે ત્યારે તે પોતે સર્વશક્તિમાન હોવાનો અનુભવ કરે છે અને તે દીન-હીન ભાવથી મુક્ત બની જાય છે. ત્યાર પછી તે કદાપિ કોઈ પણ કાર્યમાં પરાજિત થતો નથી. આત્મબળથી મનુષ્ય મૃત્યુ પર પણ વિજય પ્રાપ્ત કરી લે છે.

આત્મબળ એક આંતરિક જ્યોતિ છે. આત્માની શક્તિ રોગ, શોક વગેરે દોષોને બાળી નાંખે છે. પવિત્ર કર્મો કરવાથી આત્માના દોષો દૂર થતા જાય છે અને અંતકરણમાં તેની દિવ્ય જ્યોતિ પ્રગટ થઈ જાય છે. આ જ્યોતિ આત્મિક શક્તિ સ્વરૂપે પ્રગટ થાય છે અને એના દ્વારા દોષદુર્ગુણો નષ્ટ થઈ જાય છે. એના કારણે હૃદયમાં દુર્ગુણોનો પ્રવેશ સદંતર બંધ થઈ જાય છે. આ એક મહાન શક્તિ છે. તે મનુષ્યમાં સ્ફૂર્તિ તથા

ઓજસ લાવે છે. અને મોટામાં મોટાં કાર્યો કરવાનું સામર્થ્ય પેદા કરે છે. તે વજની જેમ મોટાં મોટાં વિઘ્નોને દૂર કરીને અશક્તને પણ શક્ત બનાવી દે છે.

આત્મબળને ‘અશ્મવર્મ મેડસિ’ કહેવામાં આવે છે. અર્થાત્ આ મારું પથ્થરનું કવચ છે. આ અતૂટ, અક્ષય આંતરિક શક્તિને વેદોએ પથ્થરની ઉપમા આપી છે, કારણ કે એ મોટા મોટા હુમલાઓને રોકી શકે છે. આત્મિક શક્તિ અજેય છે. આ શક્તિ પાપ અને પાપી બંનેનો નાશ કરી નાંખે છે. આત્મબળવાળો મનુષ્ય જીવનમાં ક્યારેય બિચારો અથવા પરાધીન બનીને જીવતો નથી. આવો મનુષ્ય યશસ્વી હોય છે અને સમાજમાં અગ્રણી બને છે.

આપણી ફરજ છે કે આપણે આપણા આત્માની પ્રચંડ શક્તિને ઓળખીએ. સતત આત્મનિરીક્ષણ કરતા રહીને આત્માની ઉપર ચડેલા દોષદુર્ગુણોને દૂર કરતા રહીએ, જેથી આપણું જીવન આત્મપ્રકાશથી ઝળહળી ઊઠે અને તેજસ્વી તથા વર્યસ્વી બની શકે. આત્માની આ શક્તિ સંસારનાં અશક્ત કાર્યોને પણ શક્ત બનાવી દે છે. પરમાત્માની શક્તિ પછી જો બીજી કોઈ મહાન શક્તિ હોય તો તે આપણા આત્માની જ છે. પોતાની શક્તિને જાણવી એ જ ઈશ્વરની ઉપાસના છે.

આત્મદર્શન દ્વારા જીવનલક્ષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. ■

પ્રમુખશ્રીની કલમે

દર શનિવારે સમૂહ આરતી

સમૂહ આરતીનો અધ્યાય સંગઠન શક્તિનો સૂર્યોદય

આ લેખનો ઓડિયો સાંભળવા QR સ્કેન કરો

પ્રિય બંધુ ભગિનીઓ,

ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સનાતન હિંદુ ધર્મનો ઇતિહાસ હજારો વર્ષ જૂનો છે અને અત્યંત ગૌરવશાળી રહ્યો છે. આપણી ઋષિ-મુનિઓની પરંપરાએ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ માટે અદ્ભુત માર્ગો બતાવ્યા છે. પરંતુ વર્તમાન યુગની ભૌગોલિક, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક પરિસ્થિતિઓ તરફ નજર કરીએ તો સમજાય છે કે સંગઠન વિના કોઈ પણ સમાજ કે ધર્મ લાંબો સમય ટકી શકતો નથી. આજે આપણે હિંદુ સમાજ જ્ઞાતિઓ, પેટા-જ્ઞાતિઓ અને ભૌગોલિક સીમાઓમાં વહેંચાયેલો છે, જેના કારણે સામૂહિક એકતાનો અભાવ વર્તાઈ રહ્યો છે. આ ગંભીર વિષય પર ચિંતન કરીને વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન દ્વારા સમાજ અને ધર્મના સુદ્રટીકરણ માટે એક અત્યંત પ્રેરણાદાયી અને ક્રાંતિકારી સામાજિક આંદોલનનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો છે, જેનું નામ છે - ‘દર શનિવારે સમૂહ આરતી’. આ અનોખી પહેલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય આપણા વિખરાયેલા સમાજને અઠવાડિયામાં એકવાર ભક્તિના માધ્યમથી એક તાંતણે બાંધવાનો અને પરસ્પર સંબંધોને મજબૂત કરવાનો છે.

“મંદિરના દીવડા તો રોજ પ્રગટે છે ચોમેર, આજે સમૂહ આરતીથી પ્રગટાવીએ એકતાની લહેર.”

સંસ્કૃતિના ઇતિહાસ પર નજર કરીએ તો ખ્યાલ આવે છે કે વિશ્વના મોટાભાગના મુખ્ય ધર્મોમાં પોતાના અનુયાયીઓને સંગઠિત રાખવા માટે સામૂહિક ધોરણે એકઠાં થવાની એક ચોક્કસ પરંપરા છે. ખ્રિસ્તી સમાજ દર અઠવાડિયે રવિવારે પ્રાર્થના કરવા ચર્ચમાં એકત્ર થાય છે, તો ઈસ્લામ ધર્મમાં દર શુક્રવારે જુમ્માની નમાજ પઢવા મસ્જિદમાં એકત્ર થાય છે. આ માત્ર ધાર્મિક વિધિ નથી, પરંતુ સમાજને એક તાંતણે બાંધી રાખવાની દૂરદેશી અને એક મજબૂત વ્યવસ્થા છે. તેઓ પોતાના સુખ-દુઃખ વહેંચી શકે છે અને વૈશ્વિક સ્તરે એક તાકાત તરીકે ઉભરી આવે છે, નવી પેઢીને ધર્મ સાથે જોડે છે અને સમાજમાં એકતા અને જાગૃતિનું વાતાવરણ સર્જે છે. પરંતુ હિંદુ ધર્મ (સનાતન સંસ્કૃતિ) તરફ નજર કરીએ તો, આવી કોઈ નિયમિત અને સર્વમાન્ય વ્યવસ્થા ગોઠવી શકાયેલ નથી. હિંદુઓ મંદિરે જાય છે પણ પોતાની અનુકૂળતાએ. ત્યાં કોઈ સામાજિક ચર્ચા કે સંગઠનનું માધ્યમ બનતું નથી. પરિણામે વ્યક્તિગત રીતે સમૃદ્ધ હોવા છતાં, સામૂહિક ધોરણે હિંદુ ધર્મમાં માનનારો વર્ગ નબળાઈ અનુભવે છે. સંગઠનના અભાવે સનાતન સમાજ વિખરાયેલો રહ્યો છે.

આજે શહેરીકરણ, ફ્લેટ કલ્ચર અને પશ્ચિમી અંધાનુકરણના કારણે સ્થિતિ એવી બની છે કે એક જ સોસાયટીમાં રહેતા પાડોશીઓ પણ મહિનાઓ સુધી એકબીજાને મળતા નથી. આ ગંભીર ચિંતાના કાયમી ઉકેલાર્થે વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશને બીડું ઝડપ્યું છે અને સનાતન પરંપરાને આધુનિક વ્યવસ્થા સાથે જોડીને **“દર શનિવારે સમૂહ આરતી”** ની ભગીરથ પહેલ વહેતી મૂકી છે. આ કોઈ સામાન્ય ધાર્મિક આયોજન નથી, પણ હિંદુ સમાજને અંદરથી મજબૂત બનાવવાનું એક જાગૃતિ અભિયાન છે. દર શનિવારે સાંજે પોતાના જ ગામ, સોસાયટી કે મહોલ્લાના કોમન પ્લોટમાં કે સ્થાનિક મંદિરે આબાલ-વૃદ્ધ, સ્ત્રી-પુરુષ સૌએ માત્ર અડધો કે એક કલાક માટે ભેગા થવાનું છે અને મા ઉમિયાની સમૂહ આરતી કરવાની છે. આ આરતીમાં દરેક વ્યક્તિને પોતાના ઇષ્ટદેવ (જેમ કે ભગવાન શિવ, કૃષ્ણ, રામ કે હનુમાનજી) નો ફોટો કે છબી લાવવાની પણ છૂટ આપવામાં આવી છે. હેતુ માત્ર એટલો જ છે કે દીવો ગમે તેનો હોય, પણ પ્રકાશ સનાતનનો હોવો જોઈએ.

આરતી અને ધૂન-કીર્તન દરમિયાન સમગ્ર વાતાવરણ પવિત્ર અને ભક્તિમય બની જાય છે. આરતી પૂર્ણ થયા બાદ તમામ રહીશો અરસપરસ મળે છે, એકબીજાના ક્ષેમકુશળ પૂછે છે અને સોસાયટી કે ગામના નાના-મોટા પ્રશ્નોનું હસતા મોઢે નિવારણ લાવે છે, જ્યાં ભેદભાવ ઓગળી જાય છે અને માત્ર સનાતનની સંસ્કૃતિનું ગૌરવ પ્રગટે છે. આ વિચાર જેટલો સરળ છે, એટલો જ શક્તિશાળી પણ છે.

શરૂઆતમાં આ એક વિચાર હતો પણ આજે તે ભવ્ય જન-આંદોલન બની ચૂક્યું છે. અત્યાર સુધીમાં બે હજારથી વધુ ગામ, શહેરો અને સોસાયટીઓ આ દિવ્ય સમૂહ આરતીના અભિયાનમાં સક્રિયતાથી જોડાઈ ગયા છે. માત્ર ગુજરાત કે ભારત જ નહીં, પરંતુ દેશ-વિદેશમાં વસતા સનાતન ભાઈઓ-બહેનો પણ આ જાગૃતિ અભિયાનનો હિસ્સો બની રહ્યા છે. દર શનિવારે સાંજે જ્યારે

હજારો સ્થળોએ એક જ સમયે શંખનાદ અને આરતીના સૂર ગુંજે છે, ત્યારે વાતાવરણમાં એક અનોખી સકારાત્મક ઊર્જાનો સંચાર થાય છે. આ અભિયાનથી અનેક પરિવારોમાં નવી ચેતના આવી છે. સોસાયટીમાં રહેતા લોકો વર્ષો સુધી એકબીજાને ઓળખતા નહોતા, આજે આરતીના માધ્યમથી પરિવાર બની રહ્યા છે. ગામનો ગરીબ હોય કે ધનિક, યુવાન હોય કે વડીલ, સ્ત્રી હોય કે પુરુષ - બધા એક જ પંક્તિમાં ઊભા રહી આરતી કરે છે. આ સમાનતા અને એકતાનો ભાવ જ સનાતન સંસ્કૃતિની સારી ઓળખ છે.

એકતાનો ભાવ: આજના ફ્લેટ કલ્ચર અને વ્યસ્ત જીવનમાં બાબુના ઘરમાં કોણ રહે છે તેની પણ લોકોને ખબર હોતી નથી. સમૂહ આરતીના કારણે દર અઠવાડિયે લોકો એકબીજાને મળતા થયા છે, જેનાથી પરસ્પર ઓળખાણ વધી છે અને હિન્દુ સમાજમાં ‘અમે બધા એક છીએ’ તેવો ગૌરવશાળી યુનિટનો ભાવ પેદા થયો છે. ધર્મ હવે માત્ર વ્યક્તિગત પૂજા સુધી મર્યાદિત નથી રહ્યો, પરંતુ સામૂહિક શક્તિનું પ્રતીક બની રહ્યો છે. સમાજ જ્યારે સંગઠિત થાય છે ત્યારે તેની સંસ્કૃતિ સુરક્ષિત રહે છે. એક દીવો જ્યારે એકલો હોય ત્યારે મર્યાદિત પ્રકાશ આપે છે, પરંતુ હજારો દીવાઓ સાથે પ્રગટે ત્યારે અંધકાર આપોઆપ હટી જાય છે. તે જ રીતે સમૂહ આરતી એ હિન્દુ સમાજની એકતા અને સંગઠનનો પ્રકાશ છે.

ભાવિ પેઢીનું સંસ્કાર સિંચન: આ સામાજિક સમૂહ આરતીથી આપણા પરિવાર અને ભવિષ્યની પેઢીને જે સંસ્કારનું ભાથું મળી રહ્યું છે તેનું મૂલ્ય અમૂલ્ય છે. આપણી સંસ્કૃતિ, પરંપરા અને સંસ્કારો આજના ડિજિટલ યુગમાં જ્યારે આપણા બાળકો મોબાઇલ સ્ક્રીન અને સોશિયલ મીડિયાની આભાસી દુનિયામાં ખોવાઈ રહ્યા છે, ત્યારે તેમને આપણી ભવ્ય સંસ્કૃતિના દર્શન કરાવવા અનિવાર્ય છે. જ્યારે નાના બાળકો પોતાના માતા-પિતા, દાદા-દાદી અને આખી સોસાયટીના વડીલોને એકસાથે મળીને શિસ્તબદ્ધ રીતે તાળીઓના નાદ સાથે આરતી કરતાં જુએ છે, ત્યારે તેઓ પણ આરતીની થાળી પકડશે અને તેમનામાં નાનપણથી જ ધર્મ, સંસ્કાર અને સામૂહિકતાના બીજ રોપાય છે. જ્યારે બાળક પોતાના માતા-પિતા સાથે આરતીમાં જાય છે, ત્યારે તેને ધર્મ માત્ર પુસ્તકોમાં નહીં, પરંતુ જીવનમાં દેખાય છે. આ પેઢી ભવિષ્યમાં સનાતન ધર્મની ધ્વજને વધુ ઊંચે લઈ જશે. વળી આખા અઠવાડિયાની દોડધામ અને માનસિક તણાવ પછી, શનિવારની સાંજે આ પ્રકારે દિવ્ય વાતાવરણમાં બેસવાથી અદ્ભુત માનસિક શાંતિ અને સકારાત્મક ઊર્જા પ્રાપ્ત થાય છે, જે આખા પરિવારનું માનસિક સ્વાસ્થ્ય સુધારે છે.

ધર્મ પ્રત્યે ગૌરવ: જ્યારે આપણા ધર્મના લોકો સંગઠિત થાય છે, ત્યારે આપણી યુવા પેઢીમાં પોતાના ધર્મ પ્રત્યે લઘુતાગ્રંથિ દૂર થાય છે અને ‘હું સનાતની છું’ કહેવાનું ગૌરવ જાગે છે. લોકોમાં ધર્મ પ્રત્યે ગૌરવની લાગણી વધે છે.

जहाँ आरती की ज्योत जले, वहाँ संस्कारों का मान रहे; जहाँ समाज संगठित हो जाए, वहाँ धर्म सदा महान रहे;

સનાતનનો વિજયધ્વજ: ઇતિહાસ સાક્ષી છે કે જે સંસ્કૃતિઓ સંગઠિત થઈ નથી, તે સમયના વહેણમાં લુપ્ત થઈ ગઈ છે. વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન દેશ-વિદેશના તમામ સનાતની ભાઈ-બહેનોને એક હૃદયસ્પર્શી અપીલ કરે છે કે આ માત્ર કોઈ સંસ્થાનું કાર્ય નથી, આ આપણી ભાવિ પેઢીઓનું ભવિષ્ય સુરક્ષિત કરવાનો ‘ધર્મ રક્ષણનો મહાયજ્ઞ’ છે. આ મહાયજ્ઞમાં દરેક સનાતનીએ આહુતિ આપવી પડશે. આપણે સૌએ ઢ્રટ સંકલ્પ લેવો પડશે કે ગમે તેટલી વ્યસ્તતા હોય, પણ દર શનિવારની સાંજ આપણા ધર્મ અને સમાજ માટે અનામત રહેશે. આપણી સોસાયટી કે ગામમાં જો આ પહેલ શરૂ ન થઈ હોય, તો આપણે પોતે આગેવાની લઈને તેની શરૂઆત કરાવવી જોઈએ.

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનનો સર્વોચ્ચ ધ્યેય માત્ર ઈંટો અને પથ્થરોનું ભવ્ય મંદિર બનાવવા પૂરતો સીમિત નથી, પરંતુ મા ઉમિયાના આશીર્વાદથી એક સંગઠિત, શિક્ષિત અને સંસ્કારી સમાજનું નિર્માણ કરવાનો છે. જો સંસ્કૃતિ બચાવવી હોય, જો ભાવિ પેઢીને સંસ્કાર આપવાના હોય, જો સમાજને સંગઠિત કરવો હોય તો માત્ર ચર્ચા નહીં, પરંતુ નિયમિત સામૂહિક જોડાણ જરૂરી છે. સમૂહ આરતીની આ પહેલ એ સનાતનના સંગઠનનું પાયાનું પગથિયું છે.

ઢ્રટ સંકલ્પ લઈએ: આપણે સૌએ આપણી સોસાયટી કે મહોલ્લામાં દર શનિવારે માત્ર અડધો કે એક કલાક સમૂહ આરતી માટે જાળવવાનો ઢ્રટ સંકલ્પ લેવો જોઈએ. આવો આપણે સૌ સાથે મળીને જ્ઞાતિ-જાતિના વાડાઓથી ઉપર ઊઠીને અઠવાડિયામાં એક દિવસ મા ઉમિયા અને સનાતન ધર્મના ચરણોમાં સમર્પિત કરીએ અને એક એવી અજેય સંગઠન શક્તિનું નિર્માણ કરીએ જે આવનારી સદીઓ સુધી આપણી સંસ્કૃતિ અને રાષ્ટ્રને ગૌરવાન્વિત રાખે. આપણે ધર્મનું રક્ષણ કરીશું તો જ ધર્મ આપણું રક્ષણ કરશે (ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિત:).

**“એકલા ચાલશો તો કદાચ રસ્તો જલ્દી કપાઈ જશે,
પણ જો સાથે ચાલશો તો નવો ઇતિહાસ રચાઈ જશે.”**

**આર. પી. પટેલ - પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી
વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - અમદાવાદ**

સંપાદક : ડો. પ્રભુદાસ પટેલ

લેખક ઉમાસૃષ્ટિના મેનેજિંગ એડીટર તથા પૂર્વ તંત્રી, શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ એવોર્ડ, શ્રેષ્ઠ શિક્ષકનો નેશનલ એવોર્ડ તથા ગુજરાત ગરિમા એવોર્ડ વિજેતા અને જાણીતા કેળવણીકાર છે.

શ્રી ડોંગરેજી મહારાજની કથામાંથી

પૂર્વકથા : મંથરાની કરામત કામ આવી ગઈ. કેકેયીએ ક્રોધ ભવનમાં જઈને રિસાયાનો ઢોંગ કર્યો. દશરથ રાજા મનાવતા રહ્યા. અંતે કેકેયી બે વચન માંગી લે છે. તે અનુસાર રામ-લક્ષ્મણ-સીતાજી વનમાં જવા તૈયાર થાય છે. આ અનુસંધાનમાં પૂ. ડોંગરેજી મહારાજના તત્વાર્થ-રામાયણના આધારે કેટલાક અંશો.

હવે આગળ :

તુમ્હ પ્રેરણા સબ લે હૃદય સો મતિ રામહિ દેહુ ।

બચનુ મોર તજિ રહિ પરિ હારી સીલુ સનેહુ ॥

દશરથ મહારાજ પથારીમાં પડ્યા પડ્યા શંકર ભગવાનને મનાવતા હતા. મહારાજ બહુ વ્યાકુળ હતા. આખી રાત નિદ્રા આવી નહિ. અર્ધુ શરીર પથારીમાં અને અર્ધુ શરીર ધરતી ઉપર પડ્યુ હતું. કેકેયીની નિષ્કૃતરાની સીમા ન હતી.

અયોધ્યાની પ્રજા શ્રીરામના દર્શન માટે આતુર હતી. સૌને એમ થતું હતું કે, આજની રાત ક્યારે પુરી થાય અને રામજીનો રાજ્યાભિષેક થાય. રામજીનું નામ લઈને મંગળ ગીતો ગાતી હતી.

પ્રાતઃકાળ થયો, રાજ મહેલમાં લોકોની ભીડ થઈ. રોજ તો મહારાજ દશરથ પ્રાતઃકાળે ચાર વાગે ઉઠતા. મહારાજ દશરથ ચક્રવર્તી સાર્વભૌમ રાજા હતા. પણ આજે મહારાજ કેમ જાગતા નથી ?

એટલામાં સુમંતજી આવી પહોંચ્યા, કેકેયી કાળાં વસ્ત્ર પહેરી બેઠી હતી. મહારાજ મુર્છામાં હતા. મહારાણી કેકેયી એ કહ્યું હું કશું

જાણતી નથી. આખી રાત મને પણ નિદ્રા આવી નથી. મહારાજ આખી રાત રામ-રામ રટતા રહ્યા છે. એમનો દિકરો આવે અને બાપને પૂછે. જાઓ ઝટ રામને બોલાવી લાવો.

મંત્રી સમજી ગયા આ કેકેયીએ કંઈક કપટ કર્યું લાગે છે. મંત્રીજી સીધા રામજી પાસે ગયા. શ્રી રામ ઉઠીને ઉભા થયા. રામજી મંત્રીજીને પિતા સમાન ગણતા. રામજીએ પૂછ્યું; કેમ આવવાનું થયું ? મંત્રીએ કહ્યું મહારાજ તમને યાદ કરે છે.

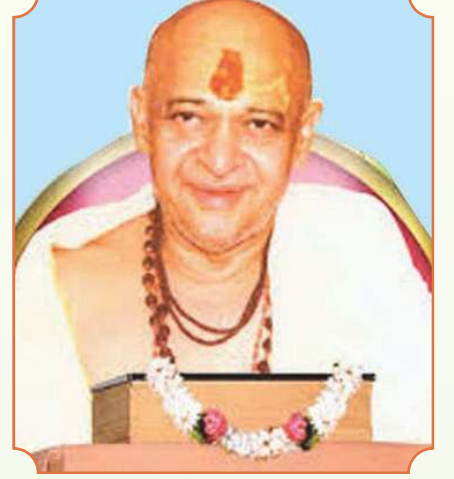
આ સાંભળતાં જ શ્રી રામ દોડતા ગયા. રામજીને ન તો વસ્ત્રનું ભાન રહ્યું; ન તો પગમાં જોડાનું. પ્રજા વિહાળવા લાગી. આ શું છે? રામજી ઉઘાડા પગે દોડતા જાય છે! શ્રી રામજી અંદર પ્રવેશ્યા, પિતાજીને જોયા.

સુખર્હિ અધર જરઈ સષુ અંગુ ।

મમહું દીન મનહીન ભુઅંગુ ॥

આ સ્થિતિ જોઈ શ્રીરામને બહુ દુઃખ થયું. મારા પિતાજીની આ દશા ? શ્રી રામજીએ કેકેયીમાને વંદન કર્યું અને પૂચ્યું, મા ! મારા પિતાજીને શું થાય છે ? શું દુઃખ છે ? મને પિતાજીની ઈચ્છા જણાવો. મારા પિતાને માટે હું પ્રાણ પણ આપીશ. આપ જરાય સંકોચ રાખશો નહિં.

કેકેયીએ કહ્યું, રામ ! ત્વમેય કારણં ચત્ર.... તારા પિતાના દુઃખનું કારણ તું છે. આ શબ્દ રઘુનાથજીના હૃદયમાં બાણ સમાન લાગ્યા. પિતાના “દુઃખનું કારણ હું”! રામ અત્યંત દુઃખિત થઈ કહ્યું હે મા ! મેં ક્યો અપરાધ કર્યો

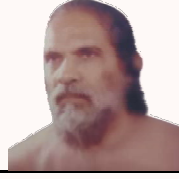
છેકે, મારે લીધે મારા પિતાને દુઃખ થાય છે?

કેકેયીએ કહ્યું, બેટા ! તારો એવો કોઈ અપરાધ નથી. રામજી બોલ્યા માતા મારી કોઈ ભૂલ થઈ હશે તેથી પિતાજીને કહેતાં સંકોચ થતો હશે. કેકેયી બોલી, તેં કોઈ ભૂલ કરી નથી. એમણે મને બે વચન આપ્યાં હતાં. આજે મને તે માગી લેવાની ઈચ્છા થઈ, મેં બે વરદાન માગી લીધાં. એક ભરતને ગાદી આપો બીજું રામ ચૌદ વરસ વનમાં જાય.

રાજાએ તારો રાજ્યાભિષેક નક્કી કર્યો, હવે તેમને તને વનમાં જવાનું કહેતાં સંકોચ થાય છે. દુઃખનું કારણ એ છે, હે પુત્ર ! તારા પિતાનું કલ્યાણ થાય એવું તારે કરવું જોઈએ. વૃદ્ધાવસ્થામાં તેમની કીર્તિ સચવાય અને કલંક ન લાગે તેવું તારે કરવું જોઈએ.

શ્રી રામજી બોલ્યા મા ! મારો નાનોભાઈ ભરત રાજા થાય છે, તે સાંભળીને મને બહુ આનંદ થયો છે હે મા ! હવે હું જલદી વનમાં જઈશ.

(કમશ: આવતા અંકમાં)

શ્રી રામકથાનું બીજારોપણ

‘રામાયણ’નો પ્રારંભ વાલ્મીકિ અને નારદજીના સંવાદથી થાય છે.

આ નારદજી કોણ છે ? : નારદજી આપણા પૌરાણિક સાહિત્યનું એક ઘણું વિશિષ્ટ પાત્ર છે. ‘મહાભારત’, ‘રામાયણ’ આદિ મહાકાવ્યો અને પુરાણો તથા ઉપપુરાણોમાં ભાગ્યે જ એવો કોઈ ગ્રંથ હશે, જેમાં નારદજીનો ઉલ્લેખ કે ફાળો ન હોય.

ભગવાન વ્યાસજીને નારદજી યતુ:શ્લોકી ભાગવત આપીને ‘શ્રીમદ્ ભાગવત’ રચવાની પ્રેરણા આપે છે. અહીં વાલ્મીકિય રામાયણના પ્રથમ સર્ગમાં એવું સ્પષ્ટ કથન છે કે નારદજી વાલ્મીકિજીને રામકથા સંક્ષેપમાં સંભળાવે છે અને આ રીતે પ્રારંભમાં નારદજી વાલ્મીકિજીના ચિત્તમાં રામકથાનું બીજારોપણ કરે છે. ફરી વાર આપણી સમક્ષ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે: આ નારદજી કોણ છે? પૌરાણિક માન્યતા પ્રમાણે નારદજી બ્રહ્માજીના માનસપુત્ર છે, પરંતુ કથા પાછળનું તાત્વિક રહસ્ય શું છે? નારદજી એટલે કોણ? નારદજી એટલે શું? શું નારદજીનું સ્વરૂપ અને નારદજીના કાર્યનું સ્વરૂપ તપાસવાથી આ પ્રશ્નો ઉત્તર મળી શકે તેમ છે?

લોકપરંપરામાં એવી માન્યતા પ્રચલિત બની ગઈ છે કે નારદજી એટલે ઝઘડો કરાવનાર. લોકોમાં ઝઘડો કરાવનાર વ્યક્તિને મજાકમાં ‘નારદજી’ કહેવાની રીત પણ જોવા મળે છે, પરંતુ વસ્તુતઃ નારદજીના યથાર્થ સ્વરૂપ સાથે આ લોકમાન્યતા જરા પણ સુસંગત નથી. નારદજી ઝઘડો કરાવનાર નથી, પરંતુ ઝઘડો શાંત કરાવનાર છે. નારદજી સમસ્યા ઊભી કરનાર નથી, પરંતુ સમસ્યાનું નિરાકરણ શોધી આપનાર છે.

નારદજીના સ્વરૂપને સમજવા માટે આ ચાર તત્ત્વોને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખવાં જોઈએ:

૧. ‘શ્રીમદ્ ભાગવત’માં ભગવાનના ૨૪ અવતારોનું કથન છે. તદ્દનુસાર નારદજી તૃતીય ભગવદાવતાર છે.
૨. નારદજી બ્રહ્માજીના માનસપુત્ર છે. નારદજીના પિતા બ્રહ્માજી છે, પરંતુ માતા કોઈ નથી, કારણ કે નારદજી માનસપુત્ર છે.

૩. નારદજીની અપ્રતિહત ગતિ છે. તદ્દનુસાર નારદજી કોઈ પણ સમયે, કોઈ પણ લોકમાં, કોઈ પણ સ્થાને જઈ શકે છે. તેમને કોઈ રોકી શકે નહીં. નારદજીની સંકલ્પ ગતિ છે. તદ્દનુસાર નારદજી જ્યાં જવા ઈચ્છે ત્યાં તરત જ પહોંચી શકે છે. નારદજી વૈકુંઠમાં, કૈલાસમાં, દ્વારિકામાં કે જનક મહારાજના અંત:પુરમાં પણ જઈ શકે છે.

૪. નારદજી ભગવાનના ભક્તોને સહાય કરે છે, માર્ગદર્શન આપે છે અને તેમની સમસ્યાઓનું નિરાકરણ પણ શોધી આપે છે. જીવનનું વિધાન મંગલમય છે. જીવનનું સ્વરૂપ જ એવું છે કે શ્રદ્ધાળુ અને ભગવદ્ પરાયણ વ્યક્તિના જીવનમાં જ્યારે કોઈ સમસ્યા ઉપસ્થિત થાય ત્યારે તેના નિરાકરણનો માર્ગ પણ મળી રહે છે. સમસ્યા ઉપસ્થિત થાય ત્યારે સમસ્યાનું નિરાકરણ આપનારી પરમાત્માની શક્તિ, પરમાત્માની સહાય પણ હાજર થઈ જાય છે. પરમાત્માની કૃપા શક્તિ, સહાયિકા શક્તિ ભક્તને સહાય કરવા અચૂક હાજર થઈ જાય છે. મુશ્કેલીમાં માર્ગ દર્શાવનારી પરમાત્માની કૃપા શક્તિ, સહાયિકા શક્તિ તે જ

નારદજી છે.

પરમાત્માની કૃપાશક્તિ એક આધ્યાત્મિક રહસ્ય છે. પૌરાણિક ભાષામાં તેને ‘નારદજી’ કહે છે, **નરસ્ય ધર્મો નારં, તત્ દદાતિ ઇતિ નારદ :** ‘મનુષ્યને તેના ધર્મપથ પર, અધ્યાત્મપથ પર સહાય કરનાર પરમાત્માની શક્તિ તે જ નારદજી છે. પૌરાણિક સાહિત્ય, ‘રામાયણ’, ‘મહાભારત’ આદિમાં એવા અપરંપાર પ્રસંગો જોવા મળે છે, જ્યાં મુશ્કેલીમાંથી માર્ગ બતાવનાર શક્તિરૂપે નારદજી હાજર થઈ જાય છે.

જ્યારે ભક્ત માટે બધા જ દ્વાર બંધ થઈ જાય ત્યારે ભગવાન ભક્તને નારદજીના માધ્યમથી સહાય મોકલે છે, જેમ સમ્રાટને પોતાના દૂત હોય છે અને દૂતના માધ્યમથી સમ્રાટ પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરે છે, તેમ સૃષ્ટિના સમ્રાટ

ધર્મ સૃષ્ટિ

પરબ્રહ્મ પરમાત્માના નારદજી દૂત છે. આ દૂતના માધ્યમથી પરમાત્મા પોતાના ભક્તોને સહાય કરે છે, માર્ગદર્શન આપે છે અને સમસ્યાઓનું નિરાકરણ પણ શોધી આપે છે.

નારદજી એટલે પરમાત્માની સહાયિકા શક્તિનું વૈયક્તિક સ્વરૂપ ! હવે આપણે જોઈએ કે વાલ્મીકિજી કોણ છે. વાલ્મીકિજીનો જન્મ તો અંગિરાગોત્રના બ્રાહ્મણ કુળમાં થયો હતો. જન્મનું નામ તો રત્નાકર હતું. ડાકુ-લૂંટારાઓના સંસર્ગમાં રહીને તેઓ ડાકુ બની ગયા અને લૂંટ-હત્યા કરવા લાગ્યા.

એક વાર તેમણે જોયું કે સામેથી કોઈ આવે છે. તેઓ નારદજી હતા. લૂંટારુ વાલ્મીકિ તો તેમને રોકીને બોલ્યા : “જે હોય તે આપી દે, અન્યથા મારી નાખીશ.” નારદજી હસીને કહે છે : મારી પાસે તો આ એક વીણા છે અને આ એક વસ્ર છે. તમારે જોઈએ તો તમે રાખો,” વીણાને હું શું કરું? તમે થોડું ગાઈ-વગાડીને સંભળાવો.’ નારદજી વીણાવાદન સાથે મધુર સ્વરમાં ભગવાનના ત્રૈલોક્યપાવન નામોનું કીર્તન કરવા લાગ્યા. આ સાંભળીને વાલ્મીકિનું હૃદય કોમળ બની ગયું અને તેમના હૃદયમાં દયાનો સંચાર થયો.

નારદજી તેમને કરુણાવશ કહે છે : “તમે જીવહિંસા શા માટે કરો છો? પ્રાણીઓના વધ સમાન કોઈ પાપ નથી.”

વાલ્મીકિ ઉત્તર આપે છે : “મોટો પરિવાર છે. આજિવીકાનું બીજું સાધન નથી. લૂંટ ન કરું તો શું કરું?”

નારદજી કહે છે : “તમે ઘરે જઈને તમારા પરિવારજનોને પૂછીને આવો કે તેઓ માત્ર ભોજનમાં જ ભાગીદાર છે કે આ લૂંટ-મારના પાપમાં પણ ભાગીદાર છે.’ પોતે ઘરે જાય ત્યારે નારદજી નાસી જાય તેવી શંકાથી વાલ્મીકિ નારદજીને એક વૃક્ષ સાથે બાંધીને ઘરે જાય છે અને પરિવારજનોને પૂછે છે : “તમે મારા પાપમાં ભાગીદાર છો કે નહીં?”

પરિવારજનો ઉત્તર આપે છે : “અમને ભોજન આપવું, તે તમારું કર્તવ્ય છે: તમે કઈ રીતે ધન લાવો છો, તે અમે જાણતા નથી. અમે તમારા પાપમાં ભાગીદાર નથી !”

પરિવારજનોનો આ ઉત્તર સાંભળીને વાલ્મીકિજીની આંખો ખૂલી ગઈ. તેમણે જંગલમાં જઈને નારદજીનાં બંધનો ખોલ્યાં. વાલ્મીકિજી નારદજીના ચરણોમાં પડીને ખૂબ રડે છે. તેઓ નારદજીનું શરણ સ્વીકારે છે. નારદજી તેમને વિચારપૂર્વક સમજીને ‘રામમંત્રના ઊલટા રૂપ મરામરા’નો ઉપદેશ આપે છે. દેવર્ષિ નારદજીનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરીને

વાલ્મીકિજી એકસાથે બેસીને અખંડ જપ કરે છે. તેમના શરીર પર રાફડો જામી ગયો. રાફડાને સંસ્કૃતમાં ‘વલ્મીક’ કહે છે. તદ્દનુસાર તેમનું નામ વાલ્મીક પડે છે. હવે રત્નાકર મહર્ષિ વાલ્મીકિ બને છે.

વાલ્મીકિજી ભારતના આદિકવિ છે. તેમણે વાલ્મીકિય રામાયણ ‘ની રચના કરી છે. ભગવાન શ્રીરામના ચરિત પર અનેક રામાયણોની અને અન્ય ગ્રંથોની રચના થઈ છે. તે સર્વમાં પ્રથમ, પ્રધાન અને પ્રમાણભૂત વાલ્મિક રામાયણ છે.

વનવાસ દરમિયાન ભગવાન શ્રીરામ, સીતાજી અને લક્ષ્મણજી તમસા કિનારે તેમના આશ્રમ પર જાય છે અને તેમના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ચિત્રકૂટમાં નિવાસ કરે છે. સીતાજી અંતિમ વનવાસ દરમિયાન વાલ્મીકિજીના આશ્રમે રહે છે. લવ-કુશનો જન્મ અને ઉછેર અહીં જ થાય છે. વાલ્મીકિજીએ ‘રામાયણ’નું ગાન સૌથી પ્રથમ લવ-કુશને જ શીખવ્યું હતું.

‘વાલ્મીકિ રામાયણ’ની રચના માટે સમગ્ર ભારતવર્ષ યુગો સુધી વાલ્મીકિજીનો ઋણી રહેશે. તુલસીદાસજી કહે છે :

જાન આદિકવિ નામ પ્રતાપુ । ભયડ સુદ્ધ કરિ ઝલટા જાપૂ ॥

રામચરિતમાનસ, બાલકાંડ : ૧૧-૫

“આદિકવિ શ્રી વાલ્મીકિજી રામનામનો પ્રતાપ જાણે છે, જેઓ ઊલટું નામ (મરામરા) જપીને પરમ પવિત્ર બની ગયા.” છે. વાલ્મીકિ અને નારદજીનું મિલન કેવી રીતે થાય છે.

વાલ્મીકિજી કોઈ મુશ્કેલીમાં નથી. તેઓ તમસા તીરે પોતાના આશ્રમમાં રહે છે, પરંતુ તેમના મનમાં કોઈ આત્મવાન પુરુષનું ચરિત્ર જાણવાની ઈચ્છા છે. આ સાત્ત્વિક ઈચ્છાના પ્રતિભાવરૂપે નારદજી તરત હાજર થાય છે. સ્વાગત, આસનગ્રહણ પછી તરત જ વાલ્મીકિજી નારદજીને પૂછે છે : હે મુને ! વર્તમાનકાળમાં એવો પુરુષ કોણ છે, જેનામાં આ સોળ લક્ષણો હોય ?

૧. ગુણવાન ૨. વીર્યવાન ૩. ધર્મજ્ઞ ૪. કૃતજ્ઞ , ૫. સત્યવક્તા ૬. દઢપ્રતિજ્ઞ ૭. સદાચારી ૮. સૌના હિતસાધક ૯. વિદ્વાન ૧૦. સામર્થ્યવાન ૧૧. પ્રિયદર્શન (સુંદર) ૧૨. મન પર અધિકાર ધરાવનાર ૧૩. ક્રોધજત ૧૪. કાંતિમાન ૧૫. કોઈની ઈર્ષ્યા ન કરનાર, ૧૬. સંગ્રામમાં દેવોને પણ ડરાવનાર એવો પુરુષ કોણ છે, જેનામાં આ સોળ ગુણો હોય ?

મહર્ષિ વાલ્મીકિજીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં નારદજી કહે છે :

ધર્મ સૃષ્ટિ

“હે મુને ! તમે ઘણા દુર્લભ ગુણોનું વર્ણન કર્યું છે. તે સર્વ ગુણોથી યુક્ત, સર્વગુણસંપન્ન એક પુરુષ છે. તેઓ ઈશ્વાકુ વંશમાં પ્રગટ થયા છે. તેઓ અયોધ્યાના રાજા મહારાજ દશરથના પુત્ર છે અને તેમનું નામ છે : રામ !”

તદનંતર નારદજી સંક્ષેપમાં ભગવાન શ્રીરામની કથા વાલ્મીકિજીને કહે છે. આ પ્રમાણે સંક્ષેપમાં રામકથા સંભળાવીને નારદજી આકાશમાર્ગે વિદાય થાય છે. હવે વાલ્મીકિ રામાયણને જન્મ આપનાર એક નાની પણ માર્મિક ઘટના સમજાવે. નારદજી પાસેથી રામકથા સંક્ષેપમાં સાંભળીને વાલ્મીકિજી બે ઘડી પછી તમસા નદીના કિનારે સ્નાન કરવા માટે જાય છે. તે વખતે નદીકિનારે એક સારસ યુગલ તેમની નજરે ચડે છે. આનંદથી કિલ્લોલ કરતાં આ સારસ યુગલમાંના એકને પારધીએ બાણ માર્યું. તે સારસ પક્ષી મૃત્યુ પામે છે. તે જોઈને બીજું સારસ પક્ષી કરુણ આકંઠ કરે છે. આ કરુણ દશ્ય જોઈને ઋષિ વાલ્મીકિજીના મુખમાંથી અનાયાસે એક શ્લોક નીકળે છે :

મા નિષાદ પ્રતિષ્ઠાં ત્વમગમઃ શાશ્વતી સમાઃ ।

યત્ ક્રૌ મિથહ્ણનાદેકમવધી : કામમોહિતઃ ॥

વાલ્મીકિય રામાયણ, બાલકાંડ : ૨-૧

“હે નિષાદ ! તને શાશ્વતકાળ સુધી શાંતિ નહીં મળે, કારણ કે સારસ-યુગલમાંના કામથી મોહિત એકની તેં હત્યા કરી છે.”

આ નાના પરંતુ હૃદયસ્પર્શી અને માર્મિક પ્રસંગમાં રામકથા સંક્ષેપમાં વ્યક્ત થાય છે. સારસ યુગલ એટલે સીતારામ અને નિષાદ એટલે રાવણ. આવો આ કથાનો સાંકેતિક અર્થ છે. કવિહૃદયી અને આપદ્રષ્ટા વાલ્મીકિના મુખમાંથી અનાયાસે નીકળી ગયેલી આ શાપવાણી અનુષ્ટુપ છંદરૂપે છે.

એક સારસ પક્ષીની નિષાદ દ્વારા હત્યા, અન્ય સારસ પક્ષીનું આકંઠ અને પોતાના મુખમાંથી નીકળેલી શાપવાણી - આ સર્વથી વ્યથિત થયેલા વાલ્મીકિજી પોતાના આશ્રમે પાછા ફરે છે. વાલ્મીકિજી ખિન્ન મને આસન પર બેસે છે. તેમનું મન વિગત પ્રસંગને કારણે શોકયુક્ત હોય છે, ત્યારે બ્રહ્માજી ત્યાં પધારે છે. સારસહત્યા, શ્લોકબદ્ધ શાપવાણી અને વાલ્મીકિજીની શોકયુક્ત અવસ્થા જાણીને બ્રહ્માજી વાલ્મીકિજીને કહે છે :

“મારી પ્રેરણાથી જ નારદજી તમારી પાસે આવ્યા હતા અને મારી પ્રેરણાથી જ તમારા મુખમાંથી આ છંદોબદ્ધ શ્લોક નીકળ્યો છે. હે મુનિ ! હવે શોકનો ત્યાગ કરો અને રામચરિત્ર(રામાયણ)ની રચના કરો.”

આમ બ્રહ્માજી વાલ્મીકિજીને ‘રામાયણની રચના કરવાની પ્રેરણા આપે છે. બ્રહ્માજીની પ્રેરણા એટલે બ્રહ્માજીની પુત્રી સરસ્વતી ! બ્રહ્માજીની

પ્રેરણારૂપે વાણીની અધિષ્ઠાત્રી દેવી સરસ્વતી જ મુનિ વાલ્મીકિજીના ચિત્તમાં પ્રવેશે છે. બ્રહ્મા બ્રહ્માંડના સર્જક છે. તેમની જ શક્તિ સરસ્વતી સર્જકશક્તિ છે. તદ્દનુસાર સાહિત્યસર્જનની અધિષ્ઠાત્રીદેવી સરસ્વતી જ છે, જે બ્રહ્માજીની પ્રેરણાથી વાલ્મીકિજીના ચિત્તમાં પધારે છે અને આ રીતે ‘રામાયણ’ની રચનાનો પ્રારંભ થાય છે, ‘રામાયણ’નો જન્મ થાય છે. બ્રહ્માજીની વિદાય પછી વાલ્મીકિજી દર્ભસિન પર બિરાજમાન થાય છે અને એકાગ્ર ચિત્તે રામકથાનું અનુસંધાન કરે છે. સમાધિ અવસ્થામાં પ્રતિષ્ઠિત થઈને ભગવાન શ્રીરામની લીલાનું દર્શન કરે છે. આ સમાધિ દર્શનને આધારે રામકથા(‘રામાયણ’)ની રચના થાય છે.

ભગવાન શ્રીવ્યાસવેદજીએ ‘શ્રીમદ્ ભાગવત’ની રચના સમાધિદર્શન દ્વારા કરેલી છે. તેથી શ્રીમદ્ ભાગવત’ની ભાષા સમાધિ ભાષા ગણાય છે, તે જ રીતે વાલ્મીકિ રામાયણ પણ ઋષિ વાલ્મીકિના સમાધિ દર્શન દ્વારા રચાયેલો ગ્રંથ છે. તદ્દનુસાર તે પણ ‘સમાધિ ભાષા’ છે. સમાધિ દર્શન દ્વારા ગ્રંથની રચના એટલે શું? સમાધિ એટલે દષ્ટાની સ્વરૂપસ્થિતિની અવસ્થા.

તદા દ્રષ્ટુઃ સ્વરૂપેઢવસ્થાનમ્ । - યોગસૂત્ર : ૧-૩

“ત્યારે દષ્ટા પોતાના સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત થાય છે.”

આ અવસ્થામાં ચિત્ત રાગદ્વેષથી મુક્ત થાય છે અને અહંકારનો વિલય થાય છે. અહંકાર, રાગદ્વેષ અને વૃત્તિઓથી મુક્ત આ અવસ્થા છે. આ અવસ્થામાં સાધકની ચેતનામાં ઊર્ધ્વચેતનાનો પ્રકાશ પથરાય છે. ઊર્ધ્વચેતનાનાં સત્યો, અધ્યાત્મજગતનાં સત્યો આ અવસ્થા દરમિયાન સાધકની ચેતનામાં પ્રગટે છે. આ વિશિષ્ટ દર્શનને જ આર્ષદર્શન કહે છે. આ અવસ્થામાં જે સત્યનું દર્શન થાય છે, તેને સમાધિ દર્શન કહે છે. આ દર્શન ભાષા દ્વારા વ્યક્ત થાય ત્યારે તે ભાષાને અર્થાત્ અભિવ્યક્તિને ‘સમાધિ ભાષા’ કહેવામાં આવે છે. આ રીતે સમાધિ દર્શનને પરિણામે જે ગ્રંથની રચના થાય છે, તેને ‘સમાધિ સર્જન’ કહેવામાં આવે છે.

આપણાં વેદ-ઉપનિષદો આ સ્વરૂપના ગ્રંથો છે. ‘શ્રીમદ્ ભાગવત’ શ્રીવ્યાસવેદજીનું સમાધિ સર્જન છે. તે જ રીતે ‘વાલ્મીકિ રામાયણ’ ઋષિ વાલ્મીકિજીનું સમાધિ દર્શન છે. કથાઓના માધ્યમ દ્વારા આ ગ્રંથોમાં અલૌકિક સત્યો અભિવ્યક્ત થાય છે. આમ એક અલૌકિક ચેતનામાં એક અલૌકિક ચેતના દ્વારા વાલ્મીકિ રામાયણનું બીજારોપણ થયું હવે આ રામકથા ભાષાના માધ્યમ દ્વારા અભિવ્યક્ત થશે. ■

કવર સ્ટોરી

પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા

તંત્રીશ્રી “ઉમાસૃષ્ટિ” સામયિક, VUF અમદાવાદ
પૂર્વ પ્રિન્સિપાલ - કણસાગરા મહિલા કોલેજ - રાજકોટ
પૂર્વ NSS કો-ઓર્ડિનેટર, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી

મહારાણા પ્રતાપ : અડગ સંઘર્ષ અને રાષ્ટ્રભક્તિનું પ્રતીક

પ્રસ્તાવના : ભારતીય ઇતિહાસના સુવર્ણપૃષ્ઠો પર જ્યારે ‘સ્વાભિમાન’, ‘બલિદાન’, ‘અડગ સંઘર્ષ’ અને ‘અખંડ આઝાદી’ ના શબ્દો લખાય છે, ત્યારે સૌથી પહેલું નામ જે ગર્વથી લેવાય છે, તે છે - ‘મહારાણા પ્રતાપ’.

ભારતના ઇતિહાસમાં અનેક એવા મહાન યોદ્ધાઓ થયા છે જેમણે પોતાના પરાક્રમ, અડગ મનોબળ અને દેશપ્રેમની એક અમીટ છાપ મૂકી છે, તેમાંથી એક અતિ પ્રેરણાદાયક નામ છે મહારાણા પ્રતાપ. મેવાડની પાવન ભૂમિ પર જન્મેલા આ વીર યોદ્ધા માત્ર એક રાજા નહોતા, પરંતુ સ્વાભિમાન, સ્વતંત્રતા અને અસીમ ધૈર્યના જીવંત પ્રતીક હતા. જ્યારે સમસ્ત ભારતવર્ષ મુગલ સલ્તનતની વધતી જતી તાકાત સામે ઘૂંટણિયે પડી ગયું હતું, ત્યારે એકમાત્ર મહારાણા પ્રતાપ હતા જેમણે માતૃભૂમિની આઝાદી માટે પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપવાનું પસંદ કર્યું, પણ ગુલામીનો તાજ સ્વીકાર્યો નહીં. તેમના જીવનમાં આવેલા સંઘર્ષો, લડાઈઓ અને ત્યાગ આજના યુવાનો માટે પ્રેરણાનું અનોખું સ્રોત છે.

બાલ્યકાળ અને સંસ્કારોનું સિંચન : મહારાણા પ્રતાપનો જન્મ ૯ મે ૧૫૪૦ ના રોજ રાજસ્થાનના કુંભલગઢ કિલ્લામાં થયો હતો. તેમના પિતા મહારાણા ઉદયસિંહ અને માતા જયવંતાબાઈ હતાં. બચપણથી જ પ્રતાપમાં ક્ષત્રિયોચિત ગુણો જેવા કે શૌર્ય, પરાક્રમ, બહાદુરી, ન્યાયપ્રિયતા અને નેતૃત્વના ગુણો સ્પષ્ટ દેખાતા હતા. તેમને ‘કીકા’ ના લાડકવાયા નામથી બોલાવવામાં આવતા. નાનપણમાં જ્યારે અન્ય રાજકુમારો મોજ-શોખમાં સમય વિતાવતા હતા, ત્યારે પ્રતાપ મેવાડની ગલીઓમાં ધૂમીને સામાન્ય પ્રજાની મુશ્કેલીઓ સમજતા હતા અને ભીલ સમુદાયના મિત્રો સાથે યુદ્ધકળાની તાલીમ લેતા હતા. આ જ ભીલ મિત્રો પાછળથી તેમના જીવનના સૌથી કઠિન સમયમાં તેમના સૌથી મોટા સાથી બન્યા. શસ્ત્રવિદ્યામાં પારંગત થવાની સાથે તેઓ ધર્મ અને સંસ્કૃતિ પ્રત્યે પણ અત્યંત લાગણીશીલ હતા.

મેવાડનું શાસન અને પડકારો : જ્યારે ૧૫૭૨ માં પ્રતાપ મેવાડના મહારાણા બન્યા ત્યારે સ્થિતિ અત્યંત ગંભીર હતી. ભારતના મોટાભાગના પ્રદેશો પર મુગલ સામ્રાજ્યનો પ્રભાવ હતો. બાદશાહ અકબરનું સામ્રાજ્ય ભારતભરમાં ફેલાઈ રહ્યું હતું. અકબર પોતાના સામ્રાજ્યનો વિસ્તાર કરવા માટે રાજપૂત રાજ્યોને પોતાના આધીન બનાવવા માગતો હતો. રાજપૂતાના મોટાભાગના રાજાઓએ અકબરની અધીનતા સ્વીકારી લીધી હતી અને કેટલાકે પોતાની દીકરીઓના લગ્ન મુગલ દરબારમાં કરાવીને સત્તા ટકાવી રાખી હતી, પણ પ્રતાપનું વ્યક્તિત્વ અલગ હતું. તેમણે ક્યારેય પોતાના સ્વાભિમાન સાથે સમજૂતી કરી નહીં. તેમના માટે સત્તા કરતાં ‘સ્વાધીનતા’ મોટી હતી. તેમણે અકબરના દૂત માનસિંહ અને ટોડરમલને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવી દીધું હતું કે મેવાડ ક્યારેય મુગલ સલ્તનત સામે જૂકશે નહીં. આ એક એવો નિર્ણય હતો જેણે ભારતવર્ષના ઇતિહાસની દિશા બદલી નાખી. આ નિર્ણયથી યુદ્ધનો ખતરો વધ્યો હતો, છતાં પ્રતાપે સ્વતંત્રતા માટેનો માર્ગ પસંદ કર્યો.

હલ્દીઘાટીનું યુદ્ધ : અદ્વિતીય પરાક્રમ : ૧૮ જૂન ૧૫૭૬ ના રોજ હલ્દીઘાટીના મેદાનમાં ઇતિહાસનું સૌથી ભયાનક અને યાદગાર યુદ્ધ ખેલાયું. આ યુદ્ધ ભારતીય ઇતિહાસનો એક મહત્વપૂર્ણ અધ્યાય છે. એક તરફ અકબરની વિશાળ સેના હતી જેનું નેતૃત્વ માનસિંહ કરી રહ્યા હતા, અને બીજી તરફ મુઠ્ઠીભર રાજપૂતો અને ભીલ સૈનિકો સાથે મહારાણા પ્રતાપ હતા. યુદ્ધમાં પ્રતાપની સેના સંખ્યામાં ઓછી હોવા છતાં તેમની બહાદુરી અને યુદ્ધની કુશળતા અદ્ભુત હતી. હલ્દીઘાટીની માટી આજે પણ આ યુદ્ધની સાક્ષી પૂરે છે. લોહીની નદીઓ વહી હતી, પણ મહારાણા પ્રતાપનો જુસ્સો ઓછો થયો નહોતો.

આ યુદ્ધમાં તેમના વિશ્વાસુ અને પ્રિય ઘોડા ‘ચેતક’ નું બલિદાન કોઈપણ ઇતિહાસપ્રેમીની આંખમાં આંસુ લાવી દે છે. ચેતક પોતાના માલિકને બચાવવા માટે ૧૫-૨૦ ફૂટના નાળા પરથી કૂદી પડ્યો અને તેને ગંભીર ઈજાઓ થવા છતાં અંતિમ શ્વાસ સુધી સાથ આપી પ્રતાપને સુરક્ષિત સ્થાને પહોંચાડ્યા. ચેતક માત્ર એક ઘોડો નહોતો પણ પ્રતાપનો જીવ હતો. હલ્દીઘાટીમાં પ્રતાપનો પરાજય થયો એમ કહેવું ઇતિહાસની અધૂરી સમજ છે. હકીકતમાં તે પ્રતાપના અદમ્ય સાહસ અને મુઘલોની વ્યૂહરચનાની નિષ્ફળતાની ગાથા હતી. અકબર મેવાડને જીતવા માગતો હતો, પણ પ્રતાપને પકડવામાં તે નિષ્ફળ રહ્યો. આ યુદ્ધ સ્વાભિમાન અને અસીમ હિંમતનું પ્રતીક બની ગયું.

જંગલમાં જીવન અને સંઘર્ષ : હલ્દીઘાટીના યુદ્ધ પછી મહારાણા પ્રતાપે કિલ્લાઓ છોડવા પડ્યા અને અરવલ્લીની ગિરિમાળાઓમાં શરણ લેવી પડી. આ સમયગાળો તેમના જીવનનો સૌથી કઠિન સમય હતો. તેઓ પોતાના પરિવાર સાથે જંગલોમાં રહેતા હતા. સત્તાધારી રાજા

કવર સ્ટોરી

જ્યારે જંગલમાં ઘાસની રોટલી ખાઈને જીવન જીવે, ત્યારે તે માત્ર એક વ્યક્તિનો સંઘર્ષ નથી હોતો, તે આખા રાષ્ટ્રના સ્વાભિમાનની લડાઈ હોય છે. લોકકથા છે કે એક વાર પ્રતાપની પુત્રી માટે વન્ય પ્રાણી દ્વારા રોટલી છીનવી લેવામાં આવી ત્યારે આ પરાક્રમી યોદ્ધા પણ ભાવુક થઈ ગયા હતા. આટલી વિપત્તિઓ છતાં, તેમના મનોબળમાં ક્યાંય તિરાડ ન પડી. તેમણે ‘ગેરિલા વોરફેર’ (છાપામાર યુદ્ધ પદ્ધતિ) અપનાવી મુઘલ સેનાને અશાંતિમાં મૂકી દીધી. આ સમય દરમિયાન તેમના અડગ મનોબળ અને લક્ષ્ય પ્રાપ્તિની પ્રતિબદ્ધતા સ્પષ્ટ જોવા મળે છે. તેમણે સતત સંઘર્ષ કરીને મેવાડના મોટાભાગના પ્રદેશો ફરીથી સ્વતંત્ર બનાવ્યા. મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં પણ તેમણે ક્યારેય આત્મસમર્પણ કર્યું નહીં.

લોખંડી વ્યક્તિત્વ : એક અહ્લુત યોદ્ધા : મહારાણા પ્રતાપનું વ્યક્તિત્વ લોખંડી મનોબળનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે. તેમનું વ્યક્તિત્વ અત્યંત પ્રભાવશાળી હતું. કહેવાય છે કે તેમની લંબાઈ ૭ ફૂટ ૫ ઈંચ હતી અને તેઓ યુદ્ધભૂમિમાં ૮૦ કિલોનું ભાલું, ૨૦૮ કિલોનું કવચ અને બે તલવારો સાથે લડતા હતા. (જે આજે પણ ઉદયપુરના મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત છે.) તેમની શારીરિક તાકાત એટલી હતી કે તેઓ શત્રુના યોદ્ધા અને તેના ઘોડાને એક જ ઝાટકે બે ભાગમાં ચીરી નાખતા, પરંતુ તેમના વ્યક્તિત્વનું સૌથી મોટું પાસું તેમની અડગ પ્રતિજ્ઞા હતી. તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે જ્યાં સુધી મેવાડ આઝાદ નહીં થાય ત્યાં સુધી તેઓ પલંગ પર સૂશે નહીં; અને પાંદડા (પતરાવળી) પર ભોજન લેશે. આ સંકલ્પ તેમણે તેમના અંતિમ શ્વાસ સુધી પાળ્યો. તેમણે પોતાના સૈનિકોને પણ એ જ સંદેશ આપ્યો કે - “સ્વતંત્રતા માટે કોઈપણ ત્યાગ નાનો નથી.” તેમની આગેવાની હેઠળ સૈનિકો અવિરત લડતા રહ્યા.

ધર્મ અને સંસ્કૃતિની રક્ષા : મહારાણા પ્રતાપની લડાઈ માત્ર જમીન માટે નહોતી, તે સનાતન ધર્મ અને ભારતીય સંસ્કૃતિના રક્ષણ માટે હતી. મુઘલ આક્રમણકારો માત્ર ભારતની સત્તા પર કબજો કરવા નહોતા માંગતા, તેઓ ભારતીય સંસ્કૃતિના મૂળિયાં કાપવા માંગતા હતા. પ્રતાપે સમજી લીધું હતું કે જો રાજપૂતાના ઝૂકી જશે, તો ભારતનું આધ્યાત્મ અને સંસ્કૃતિ જોખમમાં મુકાઈ જશે. તેમના સૈન્યમાં મુસ્લિમ સૈનિકો પણ હતા (હકીમખાન સૂર), જે સાબિત કરે છે કે પ્રતાપની લડાઈ વ્યક્તિગત કે ધાર્મિક નહોતી, તે અન્યાય અને આક્રમણખોરો સામે હતી. તેમણે હિન્દુ ધર્મના સ્તંભોને બચાવી રાખ્યા અને મુઘલ સલ્તનતને ક્યારેય ચેનથી જીવવા ન દીધી. તેમણે ધર્મ અને સંસ્કૃતિના રક્ષણ માટે મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપ્યું છે, તેથી જ આજે પણ ભારતના લોકો તેને “ધર્મરક્ષક” તરીકે માને છે.

વિજય તરફ ગતિ અને ચાવંડ : થોડા વર્ષોના સંઘર્ષ પછી, મહારાણા પ્રતાપ ફરીથી સંગઠિત થયા. ૧૫૮૨ માં “દેવેરનું યુદ્ધ” થયું, જેને કર્નલ જેમ્સ ટોડે “મેવાડનું મેરેથોન” કહ્યું છે. આ યુદ્ધમાં પ્રતાપે મુઘલોને સખત હાર આપી અને મેવાડના મોટાભાગના વિસ્તારો (સિવાય કે ચિત્તોડગઢ અને મંડલગઢ) પાછા જીતી લીધા. ત્યારબાદ તેમણે ચાવંડને પોતાની રાજધાની બનાવી અને ત્યાં લોકકલ્યાણના કાર્યો કર્યા. કલા, સંસ્કૃતિ અને શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપ્યું. જે પ્રતાપને અકબર પકડવા માગતો હતો, તે પ્રતાપ હવે એક સક્ષમ રાજા તરીકે ફરીથી બેઠા થયા હતા. પ્રતાપે તેમના જીવનના છેલ્લા ૧૨ વર્ષ ચાવંડમાં વિતાવ્યા. ત્યાં તેમણે માત્ર શસ્ત્રો જ નહીં, પણ શાસ્ત્રો અને કલા પણ વિકસાવી. તેમણે મંદિરો બનાવડાવ્યા, વહીવટી સુધારા કર્યા અને પ્રજાનું ધ્યાન રાખ્યું. તેઓ એક યોદ્ધામાંથી એક કલાપ્રેમી શાસક તરીકે વિકસ્યા. ચાવંડકાળ એક રાજા તરીકેની તેમની સફળતાની ગાથા છે.

છેલ્લા ૧૨ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન, પ્રતાપે મેવાડની તૂટી ગયેલી અર્થવ્યવસ્થાને બેઠી કરી. તેમણે ખેતી, વેપાર અને ન્યાય વ્યવસ્થાને ફરીથી સ્થાપિત કરી. જે પ્રજા વર્ષોથી ડર અને યુદ્ધના ઓછાયામાં જીવતી હતી, તેને સુરક્ષા અને શાંતિ આપી. ચાવંડમાં તેમણે ભવ્ય રાજમહેલ અને મંદિરો બનાવડાવ્યા. સાહિત્યકારો, કવિઓ અને કલાકારોને રાજ્યાશ્રય આપ્યો. તેઓ માત્ર તલવારના ધણી નહોતા, પરંતુ વિદ્યા અને કલાના કદરદાન હતા. તેમની સૌથી મોટી સફળતા એ હતી કે તેમણે સંઘર્ષના કાળમાં પણ પ્રજાનો સાથ ક્યારેય છોડ્યો નહીં. તેઓ પોતે સાદું જીવન જીવતા, પણ પ્રજાને સુખી જોવા માંગતા. તેમણે ભીલ અને અન્ય પછાત વર્ગના લોકોને સૈન્યમાં અને વહીવટમાં સન્માનજનક સ્થાન આપીને એક “સમાવેશી સમાજ” નું નિર્માણ કર્યું.

અડગ પ્રતિજ્ઞાનો મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રતાપ : પ્રતાપનો પલંગ પર ન સૂવાનો અને પાંદડા પર ભોજન કરવાનો સંકલ્પ એક “સાઈકોલોજીકલ વોરફેર” (માનસિક યુદ્ધ) જેવો હતો. આ સંકલ્પને કારણે મેવાડની પ્રજામાં પણ આઝાદીની જ્યોત સતત પ્રજ્વલિત રહી. આ એક વ્યક્તિનો સંઘર્ષ ન રહેતા, સમગ્ર જનતાનો સંઘર્ષ બની ગયો હતો.

વ્યૂહાત્મક નિપુણતા: “છાપામાર” યુદ્ધ પદ્ધતિ (Guerrilla Warfare) :- મહારાણા પ્રતાપ માત્ર વીર યોદ્ધા જ નહીં, પરંતુ એક કુશળ વ્યૂહરચનાકાર પણ હતા. **અરવલ્લીનો ભૌગોલિક ઉપયોગ:** પ્રતાપે અરવલ્લીની દુર્ગમ પહાડીઓનો ઉપયોગ મુઘલ સેનાને થકવવા માટે

કવર સ્ટોરી

કર્યો. જ્યારે મુઘલ સેના પહાડો પર ચડવાનો પ્રયાસ કરતી, ત્યારે રાજપૂત સૈનિકો અને ભીલ યોદ્ધાઓ ઉપરથી પથ્થરો કે તીર વડે હુમલો કરતા. **સખાય ચેઘનને તોડવી :** પ્રતાપની રણનીતિ હતી કે મુઘલ સેનાને મેવાડની અંદર તો આવવા દેવી, પણ તેમના અનાજ અને પાણીના પુરવઠાને કાપી નાખવો, આનાથી મુઘલો લાંબો સમય ટકી શકતા નથી. **‘છપ્પન’ પ્રદેશનું મહત્વ :** પ્રતાપે મેવાડના “છપ્પન” (એક પહાડી વિસ્તાર) ને પોતાની સુરક્ષિત છાવણી બનાવી હતી, જે મુઘલો માટે એક અભેદ કિલ્લો બની ગયો હતો.

ભીલ સમુદાય અને મહારાણાનો અતુટ સંબંધ : મહારાણા પ્રતાપના સંઘર્ષમાં ભીલ સમુદાયનું યોગદાન અવર્ણનીય છે. પ્રતાપના સૌથી વિશ્વાસુ સેનાપતિઓમાં “રાણા પુંજા” હતા. તેમની ભીલ સેનાએ પ્રતાપને જંગલોમાં છુપાવવા, અનાજ પહોંચાડવા અને દુશ્મનો પર અચાનક હુમલો કરવામાં મદદ કરી હતી. આ સંગઠન માત્ર લશ્કરી નહોતું, પણ સામાજિક એકતાનું પ્રતીક હતું. પ્રતાપે ભીલોને સૈન્યમાં ઉચ્ચ પદ આપ્યા હતા, જે તે સમયના સામાજિક માળખામાં ક્રાંતિકારી હતું.

રાજદ્વારી જટિલતાઓ અને રાજપૂત સંગઠન : અકબરની નીતિ "Divide and Rule" ની હતી. અકબરે રાજપૂતોને જ રાજપૂતો સામે લડાવવાની નીતિ અપનાવી હતી. મેવાડ સિવાયના અન્ય રજવાડાઓ પર મુઘલોનું દબાણ એટલું હતું કે તેઓ આઝાદી બચાવી શક્યા નહીં. પ્રતાપનો આ સંઘર્ષ અન્ય રાજપૂત રાજાઓ માટે એક પ્રેરણા સમાન હતો.

હરાવલ (અગ્રણી) દળનું નેતૃત્વ : રાજપૂત યુદ્ધની પરંપરામાં “હરાવલ” (સૈન્યની સૌથી આગળની ટુકડી) નું પદ અત્યંત ગૌરવશાળી અને જોખમી માનવામાં આવતું હતું. આ પદ પર હંમેશાં અત્યંત વિશ્વાસુ અને પરાક્રમી યોદ્ધાને રાખવામાં આવતો. પ્રતાપે આ પદ હકીમખાન સૂરને સોંપ્યું હતું. આ બાબત દર્શાવે છે કે મહારાણા પ્રતાપ માટે વ્યક્તિનો ધર્મ નહીં, પરંતુ તેની નિષ્ઠા અને ક્ષમતા સર્વોપરી હતી.

આદર્શો માટેનું યુદ્ધ : હકીમખાન સૂર શેરશાહ સૂરીના વંશના હતા, તેઓ અકબરની નીતિઓથી વાકેફ હતા અને જાણતા હતા કે અકબર માત્ર સત્તા વિસ્તારવા માંગે છે. તેમણે મહારાણાનો સાથ આપ્યો કારણ કે તેઓ મેવાડના આઝાદીના સિદ્ધાંતોમાં માનતા હતા. હલ્દીઘાટીના યુદ્ધમાં હકીમખાને અકબરની વિશાળ સેના સામે જે બહાદુરી બતાવી, તે ઇતિહાસમાં અમર છે. પ્રતાપની સેનામાં માત્ર હિન્દુઓ જ નહીં, પરંતુ તમામ તે લોકો જોડાયેલા હતા જેઓ માતૃભૂમિની આઝાદી માટે પ્રાણ ન્યોછાવર કરવા તૈયાર હતા. આ જ સાચો ભારતવર્ષનો આત્મા છે. જ્યારે દુનિયા એક યોદ્ધા તરીકે પ્રતાપની બહાદુરીના ગુણગાન ગાય છે, ત્યારે ઇતિહાસકાર એક એવા રાજા તરીકે જુએ છે જેણે શૂન્યમાંથી ફરીથી એક આખું સામ્રાજ્ય ખડું કરી દીધું હતું. આ બાબત એ સાબિત કરે છે કે મહારાણા પ્રતાપ માત્ર વિરોધ કરવાનું નથી જાણતા, પરંતુ નવનિર્માણ કરવાનું પણ જાણે છે.

અંતિમ વિદાય અને અમર વારસો : ૧૯ જાન્યુઆરી, ૧૫૯૭ ના રોજ મહારાણા પ્રતાપનું અવસાન થયું. કહેવાય છે કે તેમના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળીને અકબર પણ રડી પડ્યો હતો, કારણ કે તે જાણતો હતો કે તેણે એક એવા દુશ્મનને ગુમાવ્યો છે જેણે તેને જીવનભર પડકાર્યો હતો. પ્રતાપનું જીવન આપણને શીખવે છે કે વિજય માત્ર સંખ્યાબળથી નથી મળતો, તે મળે છે નિષ્ઠા, આત્મવિશ્વાસ અને માતૃભૂમિ પ્રત્યેના પ્રેમના જોરે.

આજના યુવાનો માટે પ્રેરણા : જ્યારે આજે આપણે મહારાણા પ્રતાપને યાદ કરીએ છીએ, ત્યારે માત્ર એક રાજાને યાદ નથી કરતા, પરંતુ સ્વાભિમાનના એક પ્રતીકને નમન કરીએ છીએ. તેઓ ભારત માતાના એવા પુત્ર હતા જેણે ક્યારેય માથું નમાવ્યું નહીં. કોઈ પણ શબ્દો તેમની મહાનતા વર્ણવવા માટે ઓછા પડે. તેઓ હતા મેવાડના સૂરજ, જેમણે અંધકારમય ગુલામીના યુગમાં આઝાદીનો દીપ પ્રજ્વલિત રાખ્યો.

મહારાણા પ્રતાપનું જીવન આજના યુવાનો માટે અનેક સંદેશ આપે છે : ● ગમે તેવી મુશ્કેલ પરિસ્થિતિઓમાં પણ પોતાના મૂલ્યો અને દેશપ્રેમ સાથે સમાધાન ન કરવું. ● પોતાના લક્ષ્ય પ્રત્યે અડગ રહેવું. ● સ્વાભિમાન સાથે જીવન જીવવું. ● સાચી જીત માત્ર યુદ્ધમાં નથી, પરંતુ પોતાના સિદ્ધાંતો પર અડગ રહેવામાં છે. ● તેમના જીવનમાંથી સંકલ્પબદ્ધતા શીખવાની જરૂર છે.

મહારાણા પ્રતાપ માત્ર એક ઐતિહાસિક પાત્ર નથી, પરંતુ એક જીવંત પ્રેરણા છે. તેમનું જીવન સંઘર્ષ, ત્યાગ અને અડગ મનોબળનું અનોખું સંકલન છે. તેઓએ બતાવ્યું કે સાચા યોદ્ધા એ જ છે જે પોતાના દેશ અને મૂલ્યો માટે અંત સુધી લડે. તેમનું જીવન એક દીવાદાંડી સમાન છે, જે આપણને સાચા માર્ગ પર આગળ વધવાની પ્રેરણા આપે છે. તેમની ગાથા હંમેશા આપણને યાદ અપાવે છે કે સ્વતંત્રતા અને સ્વાભિમાન માટે લડવું એ સૌથી મોટો ધર્મ છે. તેઓ અમર હતા, અમર છે અને જ્યારે-જ્યારે ભારતનું સ્વાભિમાન જાગશે, ત્યારે મહારાણા પ્રતાપનું નામ ગુંજતું રહેશે.

બંગભૂમિમાં 'ભવાની-ભારતી'એ સ્વયંને પુનઃ પ્રગટ કરી છે...!

૪ મે, ૨૦૨૬ને દિવસે પશ્ચિમ બંગાળ વિધાનસભા ચૂંટણી પરિણામોએ દર્શાવ્યું છે કે, ભારતમાતા “ભવાની - ભારતી”એ સ્વયંને પુનઃ પ્રગટ કરી છે...! આ ચૂંટણી પરિણામો પાછળ માત્ર કોઈ રાજકીય પક્ષવિશેષ કે નેતાના યોગદાનથીએ આગળ, તેનીએ પર અને ઉપર ભારતવર્ષની આધ્યાત્મિક ચેતના - બંગભૂમિ જેને માટે વિશ્વવિખ્યાત છે એ પરમદિવ્ય માતા - કાલીમાતા - દુર્ગાભવાની વિરાટરૂપા બનીને બંગભૂમિના અને શેષ ભારતવર્ષના કોટિ-કોટિ જનમન દ્વારા સ્વયંને પુનઃ પ્રગટ કરી રહી છે ! આ એ જ પરમવત્સલ - સુસૌમ્ય સુદિવ્ય માતા જ રિપુદલવારિણી - અતિરૌદ્રરૂપા - અદ્વૈતાસ્ય કરાલકાલવદના મહિષાસુરમર્દિની તરીકે પુનઃપ્રગટ થઈને, પોતાના સંતાનોને આસુરીશક્તિ સામે “રક્ષાકવચ” પુરુ પાડે છે...’ ૪ મેના ઉપર્યુક્ત વિધાનસભા ચૂંટણી પરિણામોમાં એ જ ‘દુર્ગાભવાની’એ તેનું અતિરૌદ્રરૂપ પ્રગટ કરી, બંગભૂમિના સંતાનોને આસુરીશક્તિ સામે પુનઃ રક્ષાકવચ પુરુ પાડ્યું છે...!

પરમશક્તિ સ્વરૂપા સમગ્ર વિશ્વ - સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડની સર્જકશક્તિ આ પરમ દિવ્ય ચૈતન્યમયિ માતા એ Gender - Form સ્ત્રી - પુરુષભેદથી પર અને ઉપર એક એવો સુસૌમ્યભાવ છે. અવર્ણનીય દિવ્ય અનુભૂતી છે, જે ઈન્દ્રીયાતીત - શબ્દાતીત - ભાવાતીત - દ્વંદ્વાતીત અનાદિ - અનંત ચૈતન્ય - પરમ ચેતના છે ! સંસ્કૃતભાષાના વ્યાકરણમાં પુંલિંગ - સ્ત્રીલિંગ અને નપુંસકલિંગની અવધારણા છે. અંગ્રેજીમાં

તેને માટે He, She, It શબ્દપ્રયોગ થાય છે. પરંતુ ભારતીય દર્શનમાં ઉપર્યુક્ત ત્રણેય લિંગથીએ આગળ ચોથું લિંગ “ફિલીંગ” (Feeling) છે ! આ પરમદિવ્ય સર્જકશક્તિ માતૃરૂપા આનંદમયિ- ચૈતન્યયિ- સુવત્સલ એવી અતિ અનિવર્યનીય Feeling (અનુભૂતિ) છે, જે સ્ત્રીપુરુષ દ્વંદ્વથી પર અને ઉપર દ્વંદ્વાતીત એકતા - એકત્વ અને અદ્વૈતની પરમ દિવ્યાનુભૂતિ છે !

અને આવું આ પહેલવહેલી વખત નથી બન્યું. આજથી ૧૨૧ વર્ષ પહેલા ૧૯૦૫માં પણ વિદેશી અંગ્રેજ જુલ્મશાહીએ જ્યારે બંગાળના ભાગલા પાડીને આપણી રાષ્ટ્રીય અસ્મિતાને પડકાર ફેંકેલો ત્યારે પણ આ જ બંગભૂમિમાંથી “બંગભંગ વિરોધી” મહાન રાષ્ટ્રીય આંદોલનની જ્યોત પ્રદીપ્ત થયેલી... અને રાષ્ટ્રઋષિ બંકિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય સુરચિત “વંદે માતરમ્” રાષ્ટ્રીયગીતના યુગાંતરકારી સુદિવ્યભાવથી પ્રેરાઈને, બંગાળની તરુણાઈએ “વંદે માતરમ્”ના ક્રાંતિમંત્રથી બંગભંગ વિરોધી આંદોલનની જ્યોતને ધગધગતી સ્વદેશપ્રેમની ભારતભક્તિની જવાળામાં રૂપાંતરીત કરી દીધેલ! પરિણામે ૧૯૧૧માં બંગાળના ભાગલા રદ કરવા પડેલા. બંગભૂમિના તરુણોની એ અભિનવ વિજયાદશમી બની રહી...!

આ એ જ પરમવત્સલ માતૃશક્તિ છે, જે પ્રગટ યશોદામૈયારૂપા છે. જેની સુંદરતમ, સુસૌમ્ય, સુદિવ્ય, સુકોમળ અતિપવિત્ર ગોદમાં આશ્રય લેવા માટે સ્વયં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પણ મથુરાથી ગોકુળ આવવું પડેલું ! આપણાં ભારતીયદર્શન ચિંતનમાં જે પરમ દિવ્ય - નિર્મળ - નિઃસ્વાર્થ સ્નેહની સંકલ્પના છે, તેમાં ‘યશોદામૈયા સર્વશ્રેષ્ઠ’ છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ભલે યશોદામૈયાના ઔરસ સંતાન ન હોય, પરંતુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને યશોદામૈયા તરફથી જે દિવ્યસ્નેહ પ્રાપ્ત થયો, તેથી તો શ્રીકૃષ્ણ દેવકીમાતાના ઔરસ સંતાન હોવા છતાંએ, સંપૂર્ણ વિશ્વમાં “યશોદાનંદન શ્રીકૃષ્ણ” તરીકે વિખ્યાત થયા ! યશોદામૈયા એટલે નિર્મળ સ્નેહની પ્રતિમુર્તિ !

આ સંદર્ભમાં “ઉમાસૃષ્ટિ”ના સુજ્ઞ-ભારતભક્ત વાયકોને પ્રશ્ન થશે કે, આ સુદિવ્ય - સુસૌમ્ય - અતિરૌદ્ર- સુવત્સલ “ભવાની-ભારતી”ની સંકલ્પના આખરે શું છે? ભારતીય સનાતન દર્શન - ચિંતનમાં આ પરમદિવ્ય સર્જનશક્તિ - માતૃશક્તિની સંકલ્પના અવધારણા વિભાવના અતિવિરલ - પ્રાસાદિક અને પરમ આસ્વાદ્ય દિવ્યાનુભૂતિરૂપ પણ છે...!

શ્રીકૃષ્ણ ગોકુળ-વૃંદાવનમાં માત્ર ૧૧ વર્ષ ૫૧ દિવસ જ રહ્યા અને ૧૧ વર્ષ અને બાવનમા દિવસે શ્રીકૃષ્ણ ગોકુળ વૃંદાવન છોડી મથુરા ગયા અને આતતાથી મામાકંસનો વધ પણ કર્યો... પરંતુ ત્યાર પછી શ્રીકૃષ્ણ કદીયે ગોકુળ-વૃંદાવન પાછા ફર્યા નથી.. યશોદામાતાએ પણ ક્યારેય શ્રીકૃષ્ણ ઉપર કોઈ જ પ્રકારનો હક્ક દર્શાવેલ નથી. શ્રીકૃષ્ણ - યશોદામૈયા

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

વચ્ચેનો પારસ્પરિક સ્નેહ એ જગતનો સહુથી દિવ્ય અતિવિરલ સ્નેહસંબંધ છે. પરંતુ અહીં એ નોંધવું રહ્યું કે, આવી સુદિવ્ય માતૃશક્તિને આપણા જીવનમાં પણ પ્રગટ સુપ્રતિષ્ઠ કરવી હશે તો આપણે પણ સ્વયં “યશોદામૈયા” બનીને યત્ર-તત્ર-સર્વત્ર સુવાત્સલ્ય પ્રસારવું રહ્યું...! આપણે જ્યારે આપણા નજદીકના હરકોઈ વ્યક્તિની સાથે વાત્સલ્યભાવે સ્નેહપૂર્વક સર્વસ્વ અર્પણ કરીએ છીએ ત્યારે, આપણી સુદિવ્ય ચેતનામાં એ જ “યશોદામૈયા” પરમમંગલમયી માતૃશક્તિ રૂપે પ્રગટી રહે છે! અને જ્યારે જ્યારે આપણે આપણી આસપાસના નિકટના વ્યક્તિઓ સાથે સ્નેહપૂર્વક લાડ કરીએ છીએ... તોફાન - મસ્તી - શરારત કરી નટખટ બનીને મીઠી પજવણી કરીએ છીએ ત્યારે, આપણે પણ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ બની રહીએ છીએ! આ બંને દિવ્યચેતના નિરંતર એકી સંગાથે આપણામાં પ્રગટી રહેલી જોઈશે ! આ છે ભારતવર્ષનું સનાતન સુકુમાર, સુદિવ્ય - સુંદરતમ - સુસૌમ્ય સુમધુર દર્શન!

ભારતીય દર્શન ચિંતનમાં “સુદિવ્ય દૈવી શક્તિ” એ માત્ર બળ-તાકાતના જ અર્થમાં પ્રયોજાતી નથી! “શક્તિ”નો સવિશેષ અર્થ છે “એકતા”. પરમ વાત્સલ્યની ભીની-ભીની સુમધુર ભાવભીનાશ! આપણે જોયું છે કે માદાપક્ષી ઈંડા મૂકવાની પૂર્વ તૈયારીરૂપે અંતઃ પ્રેરણાથી નાના-નાના તણખલાંને ચાંચમાં એકઠા કરીને વૃક્ષ ઉપર માળો રચે છે. આ માતૃરૂપા વાત્સલ્યભાવ જ આપણાં સંપૂર્ણ પરિવારને સ્નેહસૂત્રમાં સ્નેહના કાયા સુત્રથી સહુને જોડી રાખનાર એકતાનું પરમ મંગલમય રહસ્ય, કારણ ધારક-ઉદ્ધારક શક્તિ પણ છે. આ ઐક્યશક્તિની ભાવભીનાશ પણ માતૃશક્તિનો જ સુદિવ્ય આલિષ્કાર છે...!

આ સંદર્ભમાં એવી પણ ભાવનાભૂતિ અનિવાર્ય છે કે, આપણે જેને “ભારતમાતા” ભવાની - ભારતી - દુર્ગાભવાની - મહાકાલી - મહાલક્ષ્મી - મહાસરસ્વતી - મહેશ્વરી - ઉમિયા - અન્નપૂર્ણા એવા વિવિધ નામોથી પુકારીએ છીએ, જેની સ્તુતિવંદના આરાધના કરીએ છીએ. એ આપણી પ્રિય દિવ્ય ભારતમાતા માત્ર હિંદુઓની જ માતા નથી. એ માત્ર ભારતવાસીઓની પણ માતા નથી, પરંતુ ભારતમાતા તો જગતજનની નિખિલ જગતમાતા છે. અને આ સંપૂર્ણ વિશ્વ - પૃથ્વીમાતા - વસુંધરા તેની સચરાચર સમગ્ર સૃષ્ટિના કણકણમાં આપણી ભારતમાતાનું સુવત્સલ - સુદિવ્ય સુસ્મિત ફરકે છે ! આ એ જ પરમવત્સલ માતા છે, જેની આપણે “વંદે માતરમ્” ઉચ્ચારીને તન-મન-પ્રાણ-હૃદય-આત્માથી પ્રતિક્ષણ વંદના આરાધના કરીએ છીએ! આ એ જ સુહાસિની - સુમધુરભાષિણી - સુખદાં - વરદાં માતા પણ છે. આપણી આ સુદિવ્ય ભારતમાતાની સુંદરતમ - મૃદુલ - મધુર - સુપવિત્ર ચરણરજ આપણાં લલાટના ચંદનરૂપે શીતળતા પ્રસારી આપણી શોભાવૃદ્ધિ કરે છે અને જેનાથી આપણે પ્રસન્ન ગૌરવાન્વિત પણ થઈએ છીએ!

પરંતુ આપણી આ ભારતમાતા માત્ર વિશ્વજનની - જગતજનની - નિખિલ જગતમાતાથીએ ઉપર અને આગળ, સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડની પણ પરમદિવ્ય માતા છે. એટલે જ તો આદ્ય શંકરાચાર્ય મહારાજશ્રીએ તેમના સુખ્યાત “અન્નપૂર્ણા સ્તોત્ર”માં લખ્યું છે : “સ્વદેશો ભુવન ત્રયમ્” આપણા માટે ત્રણેય લોક આ સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડ “સ્વદેશ” જ છે ! આપણા માટે કોઈ જ પરાયુ નથી, સહુ આપણાં જ છે, આપણે સહુના છીએ ! આ એકત્વની દિવ્ય આધ્યાત્મિક અનુભૂતિમાં જ સંપૂર્ણ ભારતીયદર્શન વેદાંતનો અદ્વૈતનો સાર સમાયેલો છે...!

આવી સુદિવ્ય વૈચારિક દાર્શનિક ભૂમિકાએથી આપણે સહુ ભારતીયો આ ક્ષણથી જ ભારતમાતા “ભવાનીભારતી”ને પૂર્ણ સમર્પિત થઈ રહીએ. મહાયોગી શ્રી અરવિંદ તેમના સુદિવ્ય “દુર્ગા સ્તોત્ર”માં લખે છે: “હે માં! હે દુર્ગે, સિંહવાહિની ! તારી ભુજામાં, તારી જ તલવાર રૂપે, આ જ ક્ષણથી મારો સ્વીકાર કર ! અને હું સંપૂર્ણ પણે હે માં તને જ સમર્પિત છું. આ જ ક્ષણથી માત્ર ને માત્ર તારી અને તારી જ ઈચ્છા મારા દ્વારા પ્રગટ કર !”

ભારતમાતા પ્રત્યેનો આવો સંપૂર્ણ સમર્પણભાવ જ આપણને આગામી ભારત : ૨૦૪૭ A mission with Vision ને સાકાર કરવા માટેની દિવ્યશક્તિ - દિવ્યચેતના - દિવ્ય પ્રેરણા અને ભાવભીની આધ્યાત્મિક અનુભૂતિ નિરંતર પ્રદાન કરી શકશે અને આ જ પૂર્ણ સમર્પણભાવ જ ભારતવર્ષની તમામ આંતર-બાહ્ય સમસ્યાઓની એક માત્ર રામબાણ ઔષધી પણ છે. “વંદે માતરમ્” રાષ્ટ્રીયગીતનો અંગ્રેજી અનુવાદ કરતા મહાયોગી શ્રી અરવિંદે “વંદે માતરમ્”માં ભારતમાતા માટેના તુમિ ‘વિદ્યા’, તુમિ ‘ધર્મ’ એ બંને શબ્દોનો અંગ્રેજી અનુવાદ કરતા લખ્યું છે : “વિદ્યા એટલે Knowledge જ્ઞાન તથા Wisdom શાણપણ”. એ જ રીતે “ધર્મ” એટલે Conduct - સદાચરણ - સ્વકર્તવ્ય અને Law કાનુન - નિયમ. આ અર્થમાં “ધર્મરાજ્ય” એટલે કાયદાનું શાસન. એવા સ્વકર્તવ્યના વિશેષ અર્થમાં “ધર્મ” શબ્દ પ્રયોજાયો છે. ભારતમાતા પ્રત્યેનો આપણો સંતાનધર્મ - સ્વધર્મ - રાષ્ટ્રધર્મ એટલે ભારતમાતા પ્રત્યેનું આપણું સ્વકર્તવ્ય...!

આવી જ સર્વત્રિક સ્નેહની આધ્યાત્મિક વૈચારિક ભૂમિકા દ્વારા જ આગામી ૧૫ ઓગસ્ટ ૨૦૪૭ના એ દિવ્ય પ્રેરક દિવસે, ભારતીય સ્વાતંત્ર્યની શતાબ્દિએ આપણી સુદિવ્ય - સુવત્સલ - સુસૌમ્ય ભારતમાતા નિખિલ જગતમાતા તરીકે સંપૂર્ણ વિશ્વમાં સ્નેહાદર પૂર્વક પુનઃ સુપ્રતિષ્ઠ થઈ રહેશે ! આ દિવ્ય મિશન પરિપૂર્ણ કરવા માટે ભારતમાતાના શ્રીચરણોમાં, આપણને સુયોગ્ય સાત્ત્વિક શક્તિ - સુમતિ - સુસૌમ્ય ભક્તિ પ્રદાન કરવા માટે સ્નેહાદર પૂર્વક અભીપ્સા - અભ્યર્થના - પ્રાર્થના પૂર્વક સહુને વંદે વિશ્વમાતરમ્...! ■ મો. ૯૪૨૭૬ ૨૬૪૯૯

શિક્ષણમાં તવીનીકરણ

વિશ્વના જે-જે રાષ્ટ્રો ધનવાન થયા છે તે પહેલા વિદ્યાવાન થયા છે. રાષ્ટ્ર કે વ્યક્તિના વિકાસ માટે શિક્ષણ એ ખૂબ જ મહત્વનું પરિબળ છે. વિશ્વના એક મહાન ચિંતક વિક્ટર હ્યુગોએ યોગ્ય રીતે જ કહ્યું છે કે, ‘One school open means on jail closed.’

ભારત એ યુવાશક્તિથી ઉભરાતો દેશ છે. તેમને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ મળે, સંશોધન અને નવવિચાર કરતા થાય, જેથી ભારત એ જ્ઞાનશક્તિમાં મહાસત્તા બને અને વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી, શિક્ષણ અને ઉદ્યોગમાં જે જ્ઞાન અને તજજ્ઞતા જોઈએ તેવી માનવશક્તિ મળી રહે.

આજની શિક્ષણની દશા સારી નથી. શિક્ષણ મહત્વનું છે. એ પછી પરીક્ષણ આવે. આજે કમભાગ્યે પરીક્ષણનું મહત્ત્વ એટલું વધી ગયું છે કે શિક્ષણ એક તરફ રહી ગયું છે. વિશ્વની શ્રેષ્ઠ ૨૦૦ યુનિવર્સિટીમાં આપણું ક્યાંય સ્થાન નથી. ડૉ. રાવ, જેઓ વડાપ્રધાનના વૈજ્ઞાનિક સલાહકાર રહી ચૂક્યા છે તેમણે એ સમયે વડાપ્રધાનને પત્ર લખી જણાવ્યું હતું કે, ‘India have an examination system but not an education system... When will young people stop taking exams and do something worthwhile?’

વિપ્રો લિ.ના અધ્યક્ષ અઝિમ પ્રેમજી કહે છે, ‘ચાલો, આપણી શાળાઓને પાઠ્યપુસ્તકોના બંધનમાંથી અન્વેક્ષણની પ્રયોગશાળાઓમાં બદલીએ.’

પરીક્ષાના હાઉથી વિદ્યાર્થીઓ આત્મહત્યા કરતા થયા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં બદલાવ આવશ્યક છે. શિક્ષણનું મૂળ ધ્યેય તો સારો માનવી, સારો નાગરિક, સારો ભાવક અને સારો સર્જક બનાવવાનું છે. આજે આ ધ્યેય ચૂકાઈ ગયું છે. વિકસિત દેશોની સરણામણીએ આપણે શિક્ષણના ક્ષેત્રની ઉપેક્ષા કરીએ છીએ. રાષ્ટ્રીય આવકના છ ટકા શિક્ષણક્ષેત્રે ખર્ચવાના લક્ષને આપણે પૂરો કરી શકતા નથી. શિક્ષણ એ આપણા રાષ્ટ્રીય એજન્ડામાં અગ્રસ્થાન ધરાવતું નથી.

ખરેખર તો રાષ્ટ્રની મૂળભૂત સમસ્યાઓ - શિક્ષણ, આરોગ્ય, ગરીબાઈ નિર્મૂલન વગેરે માટે સર્વસંમતિથી નીતિ ઘડવી જોઈએ. બધાને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ મળવું જોઈએ. બધાને આરોગ્યની સુવિધા મળવી જોઈએ. ગરીબાઈ દૂર થવી જોઈએ. તેમાં કોણ સંમત ન હોય? બધા પક્ષોએ સાથે બેસી લાંબાગાળાની આ પ્રશ્નો અંગે નીતિ ઘડવી જોઈએ. લોકશાહીમાં સરકાર તો બદલાય પણ આ પ્રાણપ્રશ્નો અંગેની નીતિ ન બદલાય તેવી વ્યવસ્થાની જરૂર છે.

આપણા દેશમાં શિક્ષણના ક્ષેત્રે શિક્ષણના મૂળભૂત અધિકાર - Right to Educationનો કાયદો પસાર કરી એક સાચી દિશાનું પગલું લેવામાં

આવ્યું છે. તેના સુફળ પણ દેખાવા લાગ્યા છે. પ્રાથમિક શાળામાં નામાંકન વધ્યું છે. અલબત્ત, શાળા છોડી જનાર બાળકોનું પ્રમાણ જેટલું ઘટવું જોઈએ તેટલું ઘટ્યું નથી, પરંતુ શિક્ષણનો મહત્ત્વનો ઉદ્દેશ - ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ દરેક વિદ્યાર્થીને પ્રાપ્ત થાય તે પૂર્ણ થવાથી ઘણા દૂર છીએ.

ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ - Quality Education - બાળકનો સર્વાંગી વિકાસ (holistic development) થાય તેવા શિક્ષણને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ કહેવાય, જેમાં શારીરિક, માનસિક તથા આધ્યાત્મિક વિકાસનો સમન્વય હોય. જે પ્રાપ્ત કરવાથી વિશ્વનાગરિક બની શકે, ઉદારવાદી દષ્ટિકોણ કેળવે અને જવાબદાર તથા ઉત્પાદક નાગરિક બની શકે. બીજી રીતે કહીએ તો ડાબા તથા જમણા મગજનો સંતુલિત વિકાસ થાય તેવું શિક્ષણ. આપણા શાસ્ત્રોમાં પરા તથા અપરા વિદ્યાની વાત કરી જ છે.

એલ્વીન ટોફ્ટરે વર્ષો પહેલા ‘Third Wave’ પુસ્તક લખી માનવ સંસ્કૃતિના વિકાસના ત્રણ મોજા વર્ણવ્યા હતા. આજની પરિસ્થિતિમાં હવે Fourth Wave-ચોથા મોજાની જરૂર છે. એ છે શિક્ષણમાં સર્જનાત્મકતા અને સંવેદનશીલતા ઉમેરી માનવીય કેળવણી પર ભાર મૂકવો. આજે ટેકનોલોજીના વિકાસને લઈને information-માહિતી પુષ્કળ પ્રમાણમાં સરળતાથી મળે છે, પરંતુ એ માહિતીને knowledge-જ્ઞાનમાં પરિવર્તિત કરવાની જરૂર છે અને અંતે તે જ્ઞાન-પ્રજ્ઞામાં પરિણમે અને wisdom-વિવેક તરફ લઈ જાય તેવી વ્યવસ્થાની તાત્કાલિક જરૂર છે.

શિક્ષણના કેન્દ્રમાં માનવનું અસ્તિત્વ હોય, માનવકલ્યાણ હોય અને માનવલક્ષી અધ્યાત્મ હોય. મહાત્મા ગાંધીજીએ શિક્ષણ સાથે ઉત્પાદક શ્રમને જોડવાની હિમાયત કરી હતી. શ્રમ અને સેવાને શિક્ષણ સાથે જોડવા અતિ આવશ્યક છે. વળી શિક્ષણ જ્ઞાતિ, જાતિ, વર્ણ, રાજ્ય, ધર્મ કે રાષ્ટ્રના ભેદભાવો મીટાવવાનું સાધન બનવું જોઈએ. આજની શિક્ષણની વ્યવસ્થામાં વંચિતો, ગરીબો અને શોષિતોનું પૂરતું ધ્યાન રખાય છે ખરું? ગાંધીજીનું તાવીજ - કોઈ પણ કાર્ય કરતા પહેલા વિચાર કરો કે એથી સમાજમાં છેલ્લામાં છેલ્લા પડેલા નાગરિકનું કલ્યાણ થાય છે ખરું? એ અહીં પણ લાગુ કરવું જ રહ્યું. સંવેદનાનું શિક્ષણ જો નહીં અપાય તો આવતી કાલનું વિશ્વ જીવવા જેવું નહીં રહે.

ભારતમાં ઉચ્ચશિક્ષણના ક્ષેત્રે અરાજકતા પ્રવર્તે છે. યુનિવર્સિટીમાંથી ડીગ્રી લઈ બહાર પડતા વિદ્યાર્થીઓની ક્ષમતા એટલી હદે નિમ્ન કક્ષાની છે કે વ્યાપાર-ઉદ્યોગમાં તેમને કોઈ નોકરી આપતું નથી. શિક્ષિત બેરોજગારોનું પ્રમાણ ૧૦થી ૨૬ ટકા સુધીનું છે. પરીક્ષામાં વ્યાપક

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

ચોરીએ, ડીગ્રી મેળવવામાં કૌભાંડો, આત્મવિશ્વાસ વગરની કેળવણી, કૌશલ્યો પ્રાપ્ત કરવા પર ઉદાસીનતા અને આર્થિક સર્જાય છે બેરોજગારી જે ભારતના આર્થિક વિકાસને રૂંધે છે.

આપણી યુનિવર્સિટીમાં શોધખોળ અને સંશોધન - Innovation and Research પર નહીંવત્ ભાર મૂકાયો. આને કારણે આપણે વિશ્વસ્તરે જ્ઞાનના ક્ષેત્રે પાછળ રહીએ છીએ. કોરિઆ જેવા નાનકડા દેશે અમેરિકાની પેટન્ટ અને ટ્રેડમાર્ક ઓફિસ પાસે આપણા કરતાં ૨૭ ટકા વધુ પેટન્ટની અરજીઓ કરી પેટન્ટ મેળવી છે.

ઈન્ફોસિસના ચેરમેન નારાયણ મૂર્ધાએ પાયાનો સવાલ પૂછ્યો છે, જે આજ સુધી કોઈએ આપણને પૂછ્યો જ નથી અને એટલે એનો જવાબ પણ કોઈએ શોધ્યો નથી. સવાલ એ છે કે આઝાદીનાં ૭૫થી વધુ વર્ષ થયાં. દેશવાસીઓના ટેક્સના પૈસે ઊભી થયેલી અને ચાલતી આપણી આઈઆઈટી અને ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ એવી એકેય શોધ કરી છે, કોઈ નવીન ટેકનોલોજી આપી છે, કોઈ નવો વિચાર આપ્યો છે, જેનાથી દેશના લોકોના જીવનમાં, સમાજમાં કે વિશ્વમાં કોઈ હકારાત્મક પરિવર્તન આવે? જવાબ નકારમાં છે. મૂળ વાત છે દેશની સિસ્ટમ અને કલ્ચરની. નારાયણ મૂર્ધા કહે છે કે, 'વિજ્ઞાન પ્રકૃતિનાં રહસ્યોની અનંત ખોજનું શાસ્ત્ર છે અને ટેકનોલોજી એ શોધખોળને માનવજીવન બહેતર બનાવવાની તકનિક છે.'

મૂર્ધા કહે છે કે 'અમેરિકાની એમઆઈટીના વિદ્યાર્થીઓ અને એલ્યુમ્નીએ શોધ-સંશોધનોના ક્ષેત્રે છેલ્લાં ૫૦ વર્ષમાં ૧૦૧ ક્રાંતિકારી શોધખોળો દુનિયાને આપી છે. એમાંથી ટોપ ટેન જ ગણીએ તો જીપીએસ સિસ્ટમ, બાયોનિક પ્રોસ્થેસીસ, માઈક્રોચીપ, ઈ-મેલ, સ્લો ડ્રગ ડિલિવરી, આરએસએ ઈક્વિપ્શન, ટેક્સ્ટ સ્પીચ રેકોર્ડિંગ, ફેક્સ મશીન, વિટેબી અલ્ગોરિધમ અને સાયબર્નેટિક્સ.' આપણી ઉચ્ચ શિક્ષણની સંસ્થાઓ આપણને આવું એક લિસ્ટ આપી શકે? કમનસીબે જવાબ છે ના.

જગતભરમાં સંશોધનને લગતા જે લેખો છપાય છે તેની ઉપયોગિતા મુજબ અન્ય લોકો ટાંચણ કરે છે. આવી ટાંચણ (સાઈટેશન) માટે જગતમાં જાણીતી સંસ્થા સ્કોપાસ ડેટાબેઝ છે, જે વૈજ્ઞાનિક સંશોધનને લગતી માહિતીનો સંગ્રહ કરે છે. આ સંસ્થાના ડેટાનો અભ્યાસ કરીને 'નેચર' નામના એક સામયિકે કયો દેશ કેટલું સંશોધન કરે છે તેની માહિતી બહાર પાડી છે. કોઈ પણ દેશની વસતીમાં દર દસ હજારે કેટલા સંશોધનકર્તાઓ છે તેની વિગતો તપાસતા આ સામયિકે જણાવ્યું કે યુ.કે. (ઈંગ્લેન્ડ) અને યુ.એસ. (અમેરિકા)માં દર દસ હજારે ૭૯ સંશોધકો છે. સ્વાભાવિક છે કે આ બંને દેશોમાં જગતની સૌથી મહત્વની શોધો થઈ છે. રશિયામાં આ પ્રમાણ ૫૮નું છે. ચીનમાં દસ હજારે ૧૮ સંશોધકો છે. બ્રાઝીલમાં આ પ્રમાણ ૧૪નું છે. પ્રમાણમાં પછાત આફ્રિકાના કેન્યામાં આ પ્રમાણ ૬નું છે, એવી જ રીતે ચીલીમાં પણ ૬નું પ્રમાણ છે.

જ્યારે ભારતમાં આ પ્રમાણ ઉપરોક્ત બન્ને દેશો કરતા ઓછું એટલે કે માત્ર ચારનું છે. આપણે આપણી જાતને ઝડપથી વિકસતું કહીએ છીએ, પરંતુ વિકાસ અંગેના સંશોધનોમાં આપણે પછાત દેશો કરતા પણ પાછળ છીએ.

આવી પરિસ્થિતિમાં શું કરીશું?

મહાત્મા ગાંધીજીના મંત્રી તરીકે ફરજ બજાવનાર મહાદેવ દેસાઈના પુત્ર નારાયણ દેસાઈને આજે આપણે એક વિખ્યાત સમાજસેવક, ચિંતક અને સાહિત્યકાર તરીકે ઓળખીએ છીએ. તેઓ નાના હતા ત્યારે શાળાએ જવાનું શરૂ કર્યું. બેએક દિવસમાં શાળામાં ગમ્યું નહીં. પિતાને વાત કરી કે મારે શાળાએ જવું નથી. પિતાએ કહ્યું, બાપુને પૂછી જો. નાનકડા બાબલાએ ગાંધીજીને પોતાને શાળાએ જવું ગમતું નથી અને હવે શાળાએ નહીં જાય તેમ જણાવ્યું. ગાંધીજીએ ઉત્તરમાં 'શાબાશ' કહ્યું અને પછી તેનું શિક્ષણ ગાંધીજીના સાંનિધ્યમાં શરૂ થયું. એ વિદ્યાપીઠમાં જે પામ્યા તેથી તેઓ વિશ્વવિખ્યાત થયા.

બિલ ગેટ્સ, સ્ટિવ જોબ્સ, સુકરબર્ગ - આ બધાને ચીલાચાલુ શાળા-મહાશાળામાં ફાવ્યું નહીં, પણ પોતાની મહેનત તથા બુદ્ધિથી વિશ્વને એવું પ્રદાન કર્યું કે આજે સહુ તેમના પ્રત્યે અહોભાવથી જુએ છે.

વીસમી સદીમાં પશ્ચિમમાં એક અવાજ ઊઠ્યો : School is dead - Deschooling society - એ આંદોલને વેગ પકડ્યો. દુનિયાભરમાં એના પડઘા પડ્યા.

ઈંગ્લેન્ડમાં વિખ્યાત શિક્ષણશાસ્ત્રી નીલે 'સમરહિલ' નામની શાળા શરૂ કરી. એ. એસ. નીલને વિશ્વના સૌથી મોખરાના ૧૦ કેળવણીકારોમાંના એક ગણવામાં આવે છે. નીલના મતે વિશ્વના બધા ગુનાઓ, નફરત - બધાં યુદ્ધોનાં મૂળમાં છેવટે નાપુશી છે. આ નાપુશી કેવી રીતે ઉદ્ભવે છે, તે કેવી રીતે મનુષ્યોનાં જીવન બરબાદ કરી નાખે છે અને બાળકોનો ઉછેર કેવી રીતે કરવો જોઈએ, જેથી આ નાપુશી ઉદ્ભવે જ નહીં - આ બાબતો દર્શાવવાનો આ પુસ્તકનો પ્રયત્ન છે.

એ. એસ. નીલની પદ્ધતિ બાળકના ઉછેર માટેનો ક્રાંતિકારી અભિગમ છે. મારા મત પ્રમાણે તેમનું આ પુસ્તક એટલા માટે બેહદ મહત્વનું છે કે તે ભયમુક્ત શિક્ષણના સાચા સિદ્ધાંતોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. સમરહિલ શાળામાં સત્તાધીશો કોઈ અદશ્ય રીતે બાળકોનું સંચાલન કરતા નથી. આજે સમરહિલ શાળાને કેળવણીના ક્ષેત્રે થયેલ એક સફળ, અનોખા અને ક્રાંતિકારી પ્રયોગ તરીકે સ્થાન મળ્યું છે.

અમેરિકામાં 'લર્નિંગ વિધાઉટ સ્કૂલિંગ' ઝુંબેશ શરૂ થઈ છે. એના પ્રણેતા અને કેળવણીકાર જોન હોલ્ટે બાળકોને અનુભવ દ્વારા શિક્ષણ આપવાના પ્રયોગો કર્યા છે. ■ વધુ આવતા અંકે...

કુલપતિ હોવું એટલે શું ?

ભગવદ્ગોમંડળના ત્રીજા ભાગના ૨૩૪૨મા પાના પર દર્શાવ્યા મુજબ કુલપતિ એટલે કુટુંબનો વડો; કુળગોર એટલે કુલગુરુ; વંશશ્રેષ્ઠ, સર્વથી ઉપરી વ્યવસ્થાપક... આ થયા શબ્દાર્થો. પરંતુ 'કુલપતિ' શબ્દ એવો છે કે તેના શબ્દાર્થ કરતાં તેના ભાવાર્થનું અદકેરું મહત્ત્વ છે, અને એ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો કુલપતિ વિશ્વવિદ્યાપીઠના ભાવજગતના વડા છે! કુલપરંપરાના આચાર્ય તે કુલપતિ. પુરાણની કથા તો જુદી છે : હિમવાનની પાસે બ્રહ્માશ્રમમાં રહેનાર એક ઋષિનું નામ કુલપતિ હતું. આ ઋષિ એક શૂદ્રને ઉપદેશ આપવાના પાપને લીધે બીજા જન્મમાં પુરોહિત થયા હતા, પરંતુ એમણે જેમને ઉપદેશ આપ્યો હતો તે શૂદ્ર પોતે રાજા તરીકે અવતર્યો હતો! એ રાજાએ તેને જ પોતાનો પુરોહિત સ્થાપ્યો હતો. રાજાને પૂર્વજન્મનું જ્ઞાન હોવાથી પુરોહિતને જોઈ તેને રોજ હસવું આવતું. તેથી દિલગીર થઈને પુરોહિતને પૂછતાં રાજાએ બંનેના પૂર્વજન્મની વાત તેને કહી હતી.

કુલપતિ હોવું એ હકીકતમાં to be અને to have વચ્ચે કશ્મકશ છે. કુલપતિ હોવું અલગ વાત છે, ને કુલપતિ બનવું સદંતર નોખી વાત છે. To have is easy, but to be is difficult. કુલપતિનું પદ હાથીની અંબાડીએ બેસવા જેવું. ત્યાં બેસી તો જવાય, સ્થાન પણ માભા અને મોભાનું; પરંતુ ત્યાં બેસીને હાથીની ચાલે પ્રગતિ કરી શકાય; વળી નીચે તો ત્યારે જ ઊતરી શકાય કે જ્યારે હાથી નીચે બેસે!

હાથીની અંબાડીએ બેસવાની વિડંબના પણ લગભગ હાથીના કદ જેવી જ!! સીધી ઉત્પાદક્તા (Direct Productivity) કંઈ નહીં, ફૂટપટ્ટી લઈને માપી શકાય તેવું કોઈ કામ નહીં, છતાં સમાજના ઉદ્ધારની જવાબદારીનું પોટલું માથે ને માથે... કુલપતિ તો વિદ્યાપીઠના સાંવેગિક નેતા' છે. સર્વાંગીણ વિકાસની જવાબદારી તેની ભૂજાઓ છે. નાવીન્યને નિમંત્રણ એ કુલપતિનાં

કદમો છે. સારું અને સાચું ગ્રહણ કરવું તે ચકોર નજરોની મૂડી છે, અને તેથી જ તો કુલપતિ હોવું સહેલું છે, કુલપતિ બનવું કઠિન છે.

સત્તા તમને સ્થાન આપે છે, પણ તમારી સમજ તે સ્થાનને શોભાવે છે. વહીવટની પોથીઓમાં શું કરવું તે લખ્યું હોય છે, પરંતુ તે કેમ કરવું તે લખ્યું હોતું નથી. આ વણલખેલી વાતને વાંચી જનાર 'to have' માંથી 'to be' તરફ પ્રયાણ કરી શકે છે. વહીવટ શબ્દ જ વિચિત્ર છે. કુલસચિવ વહીવટ કરે એમાં વહી ઓછી ને વટ ઝાઝો' હોય એમ બને, પણ વહી ભરચક્ક ને વટ આપણા સૌનો' કરી જાણે તે કુલપતિ. વિશ્વકવિ ઉમાશંકર જોષી ગુજરાતના એક માત્ર એવા કેળવણીવિદ્ હતા કે જે ગુરુદેવ ટાગોરના શાંતિનિકેતનના કુલપતિપદે બિરાજમાન હતા. તેઓ કહેતા : જ્યારે બધાં જ મકાનો-ભવનો પડીને પાધર થઈ જાય પછી જે બચે તે યુનિવર્સિટી. 'કુલપતિ તે જે હળમળે અનેકને, સાંભળે સૌને, અમલમાં મૂકે શ્રેષ્ઠને, સ્વીકારે શ્રેષ્ઠત્વને, કામ સોંપે પ્રતિબદ્ધને, શાબાશી આપે સક્ષમને, ધ્રુજાવે અલિપ્તને, સાચવી લે ફેન્સ-સીટરને અને ડામી દે કર્તાભાવકોને !.. એમનાથી પદ શોભે, પદથી પોતે નહીં. જે છોડાવી તો શકે જ, પરંતુ પોતે સ્વયં છોડી દઈ શકે. નારાયણ દેસાઈ એવા કુલપતિ થઈ ગયા કે જે પોતાને આજીવન મળેલું કુલપતિ પદ સ્વયં ચાહ્યું ત્યારે છોડી દઈ શક્યા! મૂલ્યાગ્રહ સાથે પોતાના રાજનામાને વળગી રહ્યા. પદની ચાહત છોડી શકે છે તે જ લોકોની ચાહના મેળવી શકે છે. એમનું ભણતર એમના આત્માની ઊંચાઈ છે. વિશ્વવિદ્યાપીઠ સંસ્કૃતિની ઉપનિષદ છે, જ્યાં વૃક્ષની ઘટાઓ હોય, એક ઊંચો ઓટલો હોય અને દિવસ-રાત ત્યાં ચાલતો વિદ્યાવ્યાસંગ હોય. આવી વિશ્વવિદ્યાપીઠનો આત્મા એ તેનો કુલપતિ! અહીં લક્ષ્મી ન હોય, તોય નારાયણ તો હોય જ... ! ■

સ્ત્રીનું ધૈર્ય અને પ્રેમની શક્તિ પાપીને પણ શરણે લાવે છે

લગ્ન પૂર્વે યુવાનોનું મન એક કોરી પાટી જેવું હોય છે. દરેક યુવકના મનમાં એક એવી યુવતીની છબી હોય છે, જેને એ પોતાની જીવનસંગિની બનાવવાનાં સપનાં જોતો હોય છે. આવી સ્થિતિ નારી મનની હોય છે. આજના સમયમાં યુવકો અને યુવતીઓ ડગલે ને પગલે એકબીજાના સંપર્કમાં આવતા હોય છે. સહ-શિક્ષણ દરમ્યાન વ્યવસાયમાં કે સામાન્યપણે બસસ્ટોપ પર તેઓ સાથે હોય છે. આવામાં એમની વચ્ચે મિત્રતા થઈ જવી કોઈ મોટી વાત નથી. જરૂરી નથી કે એક યુવક અને એક યુવતી મિત્રતા કરે તો એને પ્રેમનું જ નામ આપી દેવું, ક્યારેક મિત્રતા આત્મીયતામાં અને આત્મીયતા પ્રેમમાં બદલાઈ જાય છે. પ્રેમ થઈ જતાં બંનેની એ ઈચ્છા પણ પ્રબળ બની જાય છે કે પ્રેમને વિવાહના પવિત્ર સંબંધમાં પરિવર્તન કરવામાં આવે.

પરંતું આપણો સમાજ એટલો રૂઢિગ્રસ્ત છે કે ક્યારેક બે પ્રેમીઓ વચ્ચે અડચણ બની જાય છે. ક્યારેક જ્ઞાતિ, ક્યાંક ધર્મ તો ક્યાંક પવિત્રતાની વાત આગળ કરીને પ્રેમીઓને અલગ કરવાના પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. પરિણામ એ આવે છે કે જે પ્રેમીઓ સમાજ સામે ટક્કર લેવા સમર્થ હોય છે તેઓ આ પ્રકારના લગ્ન કરવામાં સફળ થાય છે. અને જેઓ હિંમત અને સાહસ નથી કરી શકતા એમને પોતાનો રસ્તો બદલવા મજબૂર થવું પડે છે.

આમેય કોઈની બગડેલી બાજી સુધારવા વાળા લોકો ઓછા હોય છે અને કોઈની સરળતાથી ચાલતી ગૃહસ્થીમાં ભંગાણ પડાવવા આતુર લોકો વધારે હોય છે. એવા લોકોની ખોટ નથી હોતી. જે બીજાની ખુશી જોઈ ન શકે. એવા લોકોનું ધ્યેય એક જ હોય છે કે કોઈ પણ પ્રકારે પતિ-પત્ની વચ્ચે શંકાનું બીજ રોપી દેવું. આમાં આડોશપાડોશની સ્ત્રીઓ પણ પોતાની ભૂમિકા નિભાવતી હોય છે.

પરંતુ સમજદાર પત્નીએ પતિ પ્રત્યે શંકા ન કરવી જોઈએ, ન તો પતિની જાસૂસી કરવી જોઈએ. જરૂરી તો એ છે કે પતિના લગ્નપૂર્વના પ્રેમને સ્વીકારીને, પતિનાં અતીતને એના જીવનના એક ભાગ તરીકે સ્વીકારીને સુખથી રહેવું જોઈએ. પતિ જો મોડેથી ઘેર પાછો ફરતો હોય તો શક્ય છે કે ઓફિસમાં જ કામ વધારે હોવાથી મોડું થઈ જતું હશે.

પોતાના જીવનના પ્રથમ પ્રેમને ભૂલી જવો એટલો સહેલો નથી હોતો - આ સ્થિતિ યુવક અને યુવતી બન્નેને લાગુ પડે છે. બલકે જિંદગીનાં કેટલાંય વર્ષ વીતી ગયા પછી પણ પ્રથમ પ્રેમની અનુભૂતિ અને એની મધુર યાદ મનના કોઈ અજાણ્યા ખૂણામાં રહેતી હોયવ્યાકુળ થઈ ઊઠે છે કે એને એક વાર નજરે જોવાની ઈચ્છા પ્રબળ બની જાય છે.

આ લાલસા પર જો કાબૂ ન રાખી શકાય અને જો લગ્ન પછી પણ એ પોતાની પ્રેમિકાને મળવાનું શરૂ કરી દે તો સ્પષ્ટ છે કે લગ્નજીવનમાં ઝેર ઘોળાતાં વાર નથી લાગતી. એક સમજદાર પતિ પોતાના વિવાહિત જીવનમાં તિરાડ નથી પડવા દેતો એવી સ્થિતિ પેદા થઈ જ જાય તો પત્નીએ ધૈર્ય અને સૂઝબૂઝથી કામ લેવું જોઈએ.

લગ્ન પહેલાં પતિની કોઈ પ્રેમિકા હતી એ જાણવા પર પત્નીએ મોં બગાડવું ન જોઈએ. ક્યારેક પતિની વાતોમાં પૂર્વ પ્રેમિકાની ચર્ચા આવી જાય તો મનમાં કોઈ પ્રકારની ઈર્ષા ન કરવી જોઈએ. ભડકીને પતિને જાત-જાતના સવાલ ન પૂછવા જોઈએ.

લોકોની કહેલી વાતો પર વિશ્વાસ કરીને સમસ્યાઓ અને મૂંઝવણમાં ઘેરાઈ જવામાં અક્કલ નથી. જાણવું જોઈએ કે આવી વાતોમાં સચ્ચાઈ કેટલી છે? બનવા જોગ છે કે લગ્ન પહેલાં પતિને કોઈ છોકરી પ્રત્યે પ્રેમ હોય કે પછી છોકરીઓ સાથે સિનેમા જોવા

નારી સૃષ્ટિ

ગયો હોવાની વાત હોય, પરંતુ એ એની સ્ત્રી-મિત્ર પણ હોઈ શકે. અને આપણા સમાજની તકલીફ જ છે કે સ્ત્રી-પુરુષની મિત્રતાને પ્રેમનું જ નામ આપી દેવાય છે. કોઈનું ઘર બરબાદ કરીને તમાશો જોવાવાળા લોકોની વાતોમાં આવીને પોતાનું ઘર બરબાદ કરવામાં સમજદારી નથી.

આવા કિસ્સામાં ધૈર્ય ન ખોતાં આત્મબળ મજબૂત બનાવવું જરૂરી બને છે. વિવેક બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને સ્થિતિને સમજવાનો અને તેના ઉપર કાબૂ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જે સ્ત્રી પતિના કામમાં ઊંડો રસ લે છે અને પતિની યોગ્યતાને વધુ સુસજ્જ બનાવવા પોતાનાથી થાય તે બધું કરી છૂટે છે, એવી પત્ની પતિની નજરમાં સગી માતા પ્રત્યે પુત્રને જે આદર અને કૃતજ્ઞતાની લાગણી હોય એવાં જ આદર અને કૃતજ્ઞતા પેદા કરી શકે છે.

શરદબાબુએ એક વાત સ્ત્રી અને પુરુષના સંબંધ બાબતમાં ખૂબ સાચી કહી છે. સ્ત્રી અને પુરુષ, પતિ અને પત્ની જ્યારે એક બીજાને માત્ર નર અને માદા રૂપે ન જોતાં એક સ્વતંત્ર સમાન વ્યક્તિ રૂપે જુએ છે અને પોતાના 'આત્મીય' તરીકે જુએ છે, ત્યારે તેવો સંબંધ કદી તૂટતો નથી.

મૃત્યુ પથારી ઉપર પડેલા હિંદીના મહાન લેખક પ્રેમચંદ્રજી પોતાની પત્ની શિવરાની દેવીને પોતાની 'બેવફાઈ'ની વાત કહે છે. એવું માનીને કે મને ખૂબ ચાહનારી મારી આ પત્ની સમક્ષ અંતકાળે હું એકરાર અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરી રહ્યો છું. પણ શિવરાની દેવી તો પ્રેમચંદ્રજીને એટલું જ કહે છે કે આ બધી વાતની મને ખબર છે અને ત્યારે પણ જાણતી જ હતી. પ્રેમચંદ્રજીની આંખોમાં આંસુ ઉભરાય છે. જે પુરુષની 'અયોગ્યતા' વિશે કશી શંકા જ રહી નથી, છતાં આ સ્ત્રી તો જુઓ આ બધી જ એબ છતાં એ તો ચાહે જ છે અને કશી ફરિયાદ પણ કરતી નથી. તેને પોતાના પ્રેમની શક્તિ-સાચા પ્રેમની શક્તિમાં અટલ વિશ્વાસ છે. પ્રેમની શક્તિ-સાચા પ્રેમની

શક્તિ એવી છે કે પાપીમાં પાપી પુરુષો પણ એની સ્ત્રીને શરણે આવ્યા વગર રહી શક્યા નથી.

સ્ત્રી-પુરુષમાં રહેલાં તેમના વ્યક્તિત્વને સ્થાપિત કરવામાં મદદરૂપ થવાની જરૂર છે. કોઈ પણ માનવી સ્ત્રી કે પુરુષ પછી છે પરંતુ તે પહેલા એક સ્વતંત્ર વ્યક્તિ છે તે સમજને સમાજની દરેક વ્યક્તિની આંતરસમજ (સૂઝ)નો ભાગ બનાવવાની જરૂર છે. અને જો તેમ થશે તો આપણાં સમાજમાં સ્ત્રી-પુરુષનો ભેદભાવ નહીં હોય કે એ ભેદભાવને નામે કરાતા અન્યાયો પણ નહીં હોય.

વિશ્વ ઉમિયાધામ અમદાવાદ

આરથા - એકલા અને ઊર્જનું ઘામ

વિશ્વ ઉમિયાધામ - ઉમાસૃષ્ટિમાં જાહેરાત

વિશ્વ ઉમિયાધામનું માસિક 'ઉમાસૃષ્ટિ' માં આપણી સાચી મિત્રો પોતપોતાની કંપની, પેઢી કે જે તે સંસ્થા સાથે જોડાયેલા છો તેની જાહેરાત માસિક મુખપત્ર 'ઉમાસૃષ્ટિ' માં પ્રકાશિત કરવા માટે નીચે મુજબના પેજ ઉપર પોતપોતાની જાહેરાત નીચે આપેલ સહયોગ રાશિથી સંસ્થાના ઈ-મેલ તેમજ ફોન ઉપર મોકલી આપવા વિનંતી છે.
(email : office@vuf.org (Mob No. +91 99749 99165))

માસિક મુખપત્ર જાહેરાતની માહિતી

(૧ વર્ષ માટે)

બેક કવર પેજ (Title - 4)	રૂ. ૫ લાખ
બેક કવર ઈનસાઈડ પેજ (Title - 3)	રૂ. ૩ લાખ
પ્રથમ પેજ ઈનસાઈડ (Title - 2)	રૂ. ૩ લાખ
મેગેઝીન અંદરનું ફૂલ પેજ	રૂ. ૧ લાખ
મેગેઝીન અંદરનું હાફ પેજ	રૂ. ૫૦ હજાર

(છ માસિક - ત્રિ-માસિક - માસિક માટે)

મેગેઝીન અંદરનું ફૂલ પેજ (છ-માસિક)	રૂ. ૫૧ હજાર
મેગેઝીન અંદરનું ફૂલ પેજ (ત્રિ-માસિક)	રૂ. ૨૫ હજાર
મેગેઝીન અંદરનું ફૂલ પેજ (માસિક)	રૂ. ૧૧ હજાર
મેગેઝીન અંદરનું હાફ પેજ (છ-માસિક)	રૂ. ૨૫ હજાર
મેગેઝીન અંદરનું હાફ પેજ (ત્રિ-માસિક)	રૂ. ૧૧ હજાર
મેગેઝીન અંદરનું હાફ પેજ (માસિક)	રૂ. ૫૧૦૦

નોંધ : (૧) માસિક મુખપત્રનો પ્રિન્ટિંગ એરિયા ૮ ઈંચ X ૧૧ ઈંચનો રહેશે. (૨) માસિક મુખપત્ર ફોર કલર ઓફસેટમાં ગ્લોસી આર્ટ પેપરમાં છપાશે. (૩) GST અલગથી ગણાશે. (૪) પ્રતિમાહ ૩૦૦૦ જેટલી કોપી પ્રિન્ટ કરવામાં આવશે તેમજ સોશિયલ મીડિયા - ૨૦૦ થી વધારે વોટ્સએપ ગ્રુપમાં પણ મોકલવામાં આવે છે.

આપણીને નમ્ર વિનંતી કે આપે નિર્ધારિત કરેલ જાહેરાતની રકમનો ચેક/R.T.G.S./N.E.F.T. સંસ્થાના બેંક ખાતા વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન, ખાતા નંબર 00710123075, IFSC Code - KCCB05MR007 થી મોકલી આપવા યોગ્ય કરવોજી. આપનો GST-PAN નંબર પણ સત્વરે મોકલવા વિનંતી છે, જેથી તેનું ઊંચ આપને મોકલી શકાય.

ઉમાસૃષ્ટિ માસિક વાચક દાતા સભ્ય થવા માટે સહયોગી રાશિ

૫ વર્ષ : રૂ. ૩૦૦૦/-

૧૦ વર્ષ : રૂ. ૫,૦૦૦/-

આજીવન : રૂ. ૧૫,૦૦૦/-

સંસ્કાર સમંદરને પાર

પાયલ ગુજરાતી સંસ્કારના ઓવારણે ઉછરેલી શિક્ષકની દીકરી હતી. લગ્ન કરીને મેલબોર્ન આવી ત્યારે એના અંતરમાં બે વસ્તુ હતી. એક વિરલનો સાથ, જે ત્યાં ગવર્નમેન્ટ જોબ કરતો હતો, અને બીજું પપ્પાએ આપેલા સંસ્કારોનું પાથેય. બેય જણ ધાર્મિક અને સંસ્કારી. પાયલ ભણવામાં પહેલેથી હોશિયાર. પાંચમા ધોરણમાં ‘નારીશક્તિ’ વિષય પર એવું વક્તૃત્વ આપ્યું કે શ્રોતાઓ અવાક થઈ ગયા. જિલ્લા કક્ષાએ પ્રથમ આવી.

વિદ્યાનગર કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો. પહેલીવાર ઘર છોડવાનું હતું. પરિવારની આંખો ભીની થઈ. કોલેજમાં દાખલ થતા જાણવા મળ્યું કે કેમ્પસનો એક નિયમ છે કે કેમ્પસના બેસ્ટ સ્ટુડન્ટના માતાપિતા વાર્ષિક ફંક્શનમાં ચીફ ગેસ્ટ બને છે. પાયલે મનોમન સંકલ્પ કર્યો કે મારે પપ્પા-મમ્મીને સ્ટેજ પર ચીફ ગેસ્ટ તરીકે બેસાડવા છે. પછી તો માસ્ટર સુધી એ દર વર્ષે કેમ્પસની બેસ્ટ સ્ટુડન્ટ રહી અને દર વર્ષે ફંક્શનમાં એના પપ્પા મમ્મી ચીફ ગેસ્ટ બનતા. આંખમાં હર્ષનાં આંસુ અને હૈયે સંતાનનું ગૌરવ લઈને એ બંને સ્ટેજ પર બેસતા. નેશનલ અને ઈન્ટરનેશનલ સેમિનારમાં પાયલના રી-સર્ચ પેપર વંચાતા. જીનેટિકમાં એણે ઊંડું સંશોધન કર્યું. ગુજરાતની પ્રખ્યાત IPCA વડોદરા ફાર્મસીમાં પહેલો જ ઈન્ટરવ્યુ આપ્યો અને સર્વિસ મળી ગઈ. પછી જોબ બદલાતી રહી પણ ફોરેન જવાની અનન્ય ઈચ્છા હતી.

મેલબોર્નનું હવામાન શરૂઆતમાં આકરું લાગ્યું. શરદી, ઉધરસ, અજાણ્યા રસ્તા અને અજાણી ભાષા. પણ સંસ્કારની હૂંફ અને વિરલનો ટેકો હતો. ત્રણ મહિને શરીર અને મન બેય સેટ થઈ ગયા. બીજે મહિને એક બાયોટેક લેબમાં પાયલને સર્વિસ મળી. એનું વ્યક્તિત્વ જ એવું પ્રભાવક હતું. ચહેરા પર સાત્વિકતા, ધાર્મિક સંસ્કાર, વાતમાં સ્પષ્ટતા અને કામમાં નિષ્ઠા. મેલબોર્નનો દરિયો અહીંથી દૂર નહોતો. ક્યારેક પવનની લહેર ખારી સુગંધ લઈને લેબની બારીએ ટકોરા મારી જતી.

પણ તેજને પડછાયો મળે એ કુદરતનો ક્રમ છે. એની બોસ હતી રમીલા. મોટી આંખો, પણ દ્રષ્ટિ સાંકડી. અવાજ રૂક્ષ અને સ્વભાવ નિર્દય. વાતવાતમાં દબાવવાની વૃત્તિ. વિચારોમાં નબળાઈ અને વ્યવહારમાં કડવાશ. વરસોના અનુભવનો મદ એના મગજ પર ચડેલો હતો. પાયલની આવડત અને નમ્રતા એને ખૂંચતી. પાયલ કંઈ નવું સૂચવે તો રમીલા એને અંગત રાહે લઈ લેતી. ટીમ સામે ઉતારી પાડવામાં એને વરસોનો અનુભવ નડતો નહીં. પાયલ ચૂપચાપ સહન કરતી કારણ કે એના સંસ્કારોએ એને વડીલો સામે અવાજ ઉઠાવતા શીખવ્યું નહોતું.

એક દિવસ લેબમાં જીનેટિક સેમ્પલની ડેટા શીટમાં મોટી ભૂલ

પકડાઈ. ક્લાયન્ટને ખોટો રિપોર્ટ જવાનો હતો. રમીલાએ મોકો જોયો. એ સીધી મેનેજરની કેબિનમાં દોડી ગઈ. ફરિયાદ કરી કે પાયલ નવી છે, ફોરેનની પ્રોસેસ સમજતી નથી, એની બેદરકારીથી કંપનીની રેપ્યુટેશનને ધક્કો લાગશે. મેનેજરે તાત્કાલિક બધાને બોલાવ્યા. રમીલા આખી વાત માંડીને બેઠી હતી. એની મોટી ગીધડ આંખોમાં પાયલનો પંજો પડવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો એની ચહેરા પર ચમક હતી.

બહાર મેલબોર્નમાં કરા સાથે વરસાદ તૂટી પડ્યો હતો. યારા નદી ઘૂઘવતી હતી. કેબિનની અંદર પાયલ શાંત ઊભી હતી. મેનેજરે પૂછ્યું, “પાયલ, આ ડેટા-શીટ તે બનાવી હતી?” આખી ટીમના શ્વાસ થંભી ગયા. પાયલે હળવેથી લેપટોપ ખોલ્યું. “સર, આ રહ્યો ઓરિજિનલ ડેટા જે મેં સબમિટ કર્યો હતો. ટાઈમ સ્ટેમ્પ સાથે. અને આ રહી રિવાઈઝ્ડ શીટ જે રમીલા મેમે છેલ્લી ઘડીએ ‘ફોર્મેટિંગ’ ના નામે બદલી હતી. એમાં જ ફોર્મ્યુલા એરર આવી છે. મેં એ જ સમયે મેમને મેઈલ કરીને એરર વિશે જાણ કરી હતી. આ રહ્યો એ મેઈલ.” એણે સ્ક્રીન ફેરવી. અવાજમાં ઉશ્કેરાત નહોતો, ફક્ત સચ્ચાઈનો તાપ હતો. રમીલાનો ચહેરો પરસેવે રેબઝેબ થઈ ગયો. અનુભવના મદ પર નિષ્ઠાનું પાણી ફરી વળ્યું હતું. મેનેજરે બધા પુરાવા જોયા. બે મિનિટમાં ચિત્ર સ્પષ્ટ થઈ ગયું. એ ખુરશીમાંથી ઊભા થયા. પાયલ સામે જોઈને બોલ્યા, “પાયલ, તારું કામ અને તારી રીત બંને બદલ આભાર. આજથી આ ઈન્ટરનેશનલ પ્રોજેક્ટની કો-ઓર્ડિનેટર તું છે.” પછી એણે રમીલા સામે જોયું, “અને મિસ રમીલા, લીડરશિપનો પહેલો નિયમ છે ટીમને ઊંચકવી, દબાવવી નહીં. એચઆર તમારી સાથે વાત કરશે.”

આઠ મહિના પછી પાયલે જીનેટિક રિસર્ચમાં એક બ્રેકથ્રુ મેળવ્યું. મેલબોર્ન યુનિવર્સિટી સાથે કોલાબ્રેશન થયું. એ પ્રોજેક્ટના લોન્ચિંગમાં ચીફ ગેસ્ટ તરીકે વિરલને આમંત્રણ હતું. સ્ટેજ પર વિરલ બેઠો હતો અને નીચે ઓડિયન્સમાં પહેલી હરોળમાં વીડિયો કોલ પર પાયલના પપ્પા મમ્મી હતા. સ્ક્રીન પર એમની આંખો ફરી ભીની હતી. સંકલ્પનું વર્તુળ આજે સમંદર પાર પૂરું થયું હતું.

રાત પડી. પાયલ અને વિરલ મેલબોર્નના કિનારે ચાલતા હતા. દરિયો શાંત હતો. દૂર એક દીવાદાંડી ઝબૂકતી હતી. પાયલે રેતીમાંથી એક છીપલું ઊઠાવ્યું. અંદર મોતી બનવાની તૈયારી કરતું હતું, પણ એનો આકાર પૂનમના ચાંદ જેવો હતો. એણે છીપલું પાછું મોજામાં મૂકી દીધું. મોજું એને લઈને ક્ષિતિજ તરફ ચાલ્યું ગયું. પાયલે વિરલનો હાથ પકડ્યો. એને સમજાવ્યું કે સંસ્કાર એ છીપલાં જેવા હોય છે. તમે એને ગમે તે કિનારે મૂકો, એમાંથી અજવાળું તો મોતીનું જ નીકળે છે !! ■

JCTM
SONI
JEWELLERS

PVT.LTD
INDIA | USA

Soni Jayendrakumar Chunilal
(Paliyadwala)

Pride of
The Bride

WEDDING COLLECTION

OPP. HARIDARSHAN SOCIETY,
RAMJI MANDIR, RANIP, AHMEDABAD 382480

+91 97129 73101

412, HARDING PI ST 103,
NASHVILLE, TN 37211

+1 615 802 8650

12197 LEBANON RD,
SHARONVILLE, CINCINNATI, OH 45241

+1 224 415 4678

આંખમાં આંજેલું એક સ્વપ્ન

તમારી આંખમાં કોઈ સ્વપ્ન રમે છે ખરું ? માનવીના વ્યક્તિત્વનો યથાર્થ પરિચય એની આંખમાં રમતાં સ્વપ્નથી પામી શકાય. આ સ્વપ્ન એની ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય - એમ ત્રણે કાળની જિંદગીની પહેચાન આપે છે.

બહુધા વ્યક્તિઓ નાનાં નાનાં સ્વપ્નો જોતી હોય છે. સામાન્ય નજર પ્રત્યક્ષ દેખાતી ભૌતિક ઈચ્છાઓ રાખતી હોય છે. એની વૃત્તિમાં ચંચળ અને તુચ્છ ઝંખનાઓ રમતી હોય છે અને એનું જીવન રગશિયા ગાડા જેવું, બંધિયાર, પ્રમાદી અને સ્થગિત જેવું હોય છે. સવારે ઊઠવું, કારકુની કે એવી કોઈ કામગીરી કરવી અને સૂઈ જવું - એવું જીવન જેટલું ચીલાચાલુ હોય છે, એટલું જ કંટાળાજનક હોય છે. સરકારી ઓફિસોમાં ટેબલ પર બેઠેલા કોઈ કર્મચારીને તમે હસતો જોયો છે ખરો? એનામાં કોઈ ઉત્સાહ દીઠો છે? એની આંખોમાં કોઈ નવી ઝંખના જોઈ છે? કોઈ વિચારોત્તેજક વાત તમે એની પાસેથી પામ્યા છો? આનું કારણ એ છે કે એ વ્યક્તિની આંખમાંથી સઘળાં સ્વપ્નમાં આથમી ગયાં છે. જીવન છે માટે, જીવ્યે જવું, પરિસ્થિતિ હોય તે મુજબ ગોઠવાઈને રહેવું, જે કંઈ હોય તે ભોગવવું, જે કંઈ નથી તેને માટે બોસને, દુનિયાને કે નસીબને દોષ આપવો. આવું એકધારું, ચીલાચાલુ સ્વપ્નવિહોણું જીવન ધીરે ધીરે વ્યર્થતાના કળણમાં ખૂંપી જાય છે.

તમારી ચોપાસના પરિચિતોને ક્યારેક પૂછજો કે એમની આંખોમાં કયું સ્વપ્ન રમે છે? ત્યારે મોટા ભાગના એમ કહેશે કે રાત્રે ઊંઘમાં દેખાતા સ્વપ્નથી અમે પૂરેપૂરા વાકેફ છીએ, પરંતુ દિવસે આંખોમાં તે વળી ક્યાંથી સ્વપ્ન રમતાં હોય? સ્વપ્ન એ ઉજાસની ચીજ જ ક્યાં છે, કિંતુ હકીકત એ છે કે જીવનનું સાચું સ્વપ્ન પ્રકાશમાં દેખાય છે.

આપણી આંખો માત્ર આપણી ચોપાસનું જ જુએ છે. પરિણામે મન અને સમગ્ર જીવન આસપાસની વાતોમાં, વિવાદોમાં, કલેશમાં, ઉત્કટ રાગ અને તુચ્છ દ્વેષમાં વ્યતીત થઈ જાય છે. જીવનમાં સંબંધોનો સંઘર્ષ અને પરિસ્થિતિનો કકળાટ સંભળાશે. માનવી પોતાના જીવનનો ખાલીપો વૃત્તિ, વાતો, કષાયો, કામનાઓ કે પ્રવૃત્તિઓના કોલાહલથી ભરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, કારણ એટલું જ કે

જીવન ગમે તેવું હોય, તોપણ એમાં તમારે કશુંક ભરવું તો પડે જ ! પછી તે સદ્ગુણોથી ભરો કે દુર્ગુણોથી. પછી તે કષાય-વાસનાની દુર્ગંધથી ભરો કે સદ્ગુણોની સુવાસથી ભરો. તે શુભ ભાવથી ભરો કે અશુભ વૃત્તિના વિચારોથી ભરો. પણ એ વ્યક્તિએ કોઈ ને કોઈ રીતે એના ભીતરને ભરવું પડે છે.

આમેય માણસને ભરવાની ભારે આદત છે. નાનકડા ઘરમાં એ સામાનનો કેટલો બધો ખડકલો કરી દે છે ! ક્યારેક તો એવું લાગે કે એના ઘરમાં આ ચીજવસ્તુઓ, ફર્નિચર કે એનો શણગારેલો વૈભવ જ પ્રધાનસ્થાને છે, એમાં વસતા બિચારા જીવંત માનવીઓ એની આસપાસ ગોઠવાઈ ગયા છે. ગરીબ હોય કે અમીર બધામાં ઘરને ભરી દેવાની પ્રવૃત્તિ સમાન રૂપે જોવા મળશે, કારણ એટલું જ કે જેમ ભીતર ખાલી હોય તે ન ચાલે, તે જ રીતે ઘર ખાલી દેખાય તે ન શોભે પણ ક્યારેક બંગલાના દીવાનખંડની માફક તમારા ભીતરનો ખંડ શેનાથી ભરેલો છે એ વિચારવું જોઈએ.

જો તમારી આંખોમાં સ્વપ્ન નાનું હશે, તો જીવન સંકુચિત બની જશે. આવી વ્યક્તિને તમે રળિયામણા પ્રદેશમાં લઈ જશો તો એ આસપાસની હરિયાળી સૃષ્ટિ, હસતાં ફૂલો, જૂકેલાં વૃક્ષો અથવા તો હરિયાળું ઘાસ જોઈને આંખને અને અંતરને ટાઢક પમાડવાનો રમણીય પ્રયાસ નહીં કરે, તે તો શેરમાંથી પાશેર બની ગયેલા શેરબજારની માથાકૂટ કરતી હશે. કોઈ વ્યક્તિ વળી કૌટુંબિક કલહની જોશભેર વાતો કરતી હોય છે, તો કોઈ વળી આજે શું ભોજન બનાવીશું એની વિસ્તૃત તુલનાત્મક ચર્ચા કરતી હોય છે. પણ આમાંથી કોઈનીય પાસે પ્રકૃતિની મબલખ રમણીયતાને જોવાની આંખ હોતી નથી.

કેટલીક વ્યક્તિઓ ગામને પાદર જઈને નજર સામેનું વૃક્ષ જુએ છે, તો કેટલીક વ્યક્તિઓ લીલાંછમ ખેતરોને પાર કરીને દૂર આવેલી ક્ષિતિજ પર દષ્ટિ ઠેરવે છે. કોઈનું મન નાનું વાદળું જોઈને નાચી ઊઠે છે તો કોઈને આખું આકાશ જોયા વિના ચેન પડતું નથી. આવી જ રીતે જીવનમાં વ્યક્તિ કેવું મોટું સ્વપ્ન જુએ છે એના પર એના જીવનનો આધાર હોય છે.

સમાજ સૃષ્ટિ

રશિયાના પ્રસિદ્ધ નવલિકાકાર ગોગોલે 'ઓવરકોટ' નામની નવલિકા લખી છે કે જેમાં એના નાયકની એક જ ઈચ્છા હોય છે કે ગમે તે થાય, પણ જિંદગીમાં એક સરસ ઓવરકોટ મેળવવો અને પછી એ પ્રાપ્તિની આસપાસ જ એનું આખું જીવન ઢાળી દે છે. ઘણી વ્યક્તિનું જીવન એક જ માર્ગે ચાલતું હોય છે. કેટલાકને વર્તમાન જીવનથી અસંતોષ હોય છે, પરંતુ એમની આંખમાં ભવિષ્યને માટેનું કોઈ સ્વપ્ન હોતું નથી.

સામાન્ય સ્વપ્ન રાખનારનું જીવન સામાન્ય બની રહે છે, જ્યારે મોટું સ્વપ્ન સેવનારને જીવનમાં વધુ મોટો પડકાર ઝીલવાનો આવે છે. એને સિદ્ધ કરવા એ પ્રબળ ઉત્સાહથી પુરુષાર્થ-શક્તિને પ્રગટાવે છે અને પોતાના ભવિષ્ય અંગે ઊંચાં સ્વપ્નો અને ઉત્તુંગ મનોરથો સેવે છે. આથી વ્યક્તિએ મોટા અને શુભ વિચારો કરવા જોઈએ, મોટી યોજનાઓ કરવી જોઈએ અને એને અનુલક્ષીને મહાપુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. એનો પુરુષાર્થ જેટલો વિરાટ હશે, એટલું એનું જોશ વિશેષ હશે. એનું સ્વપ્ન જેટલું વ્યાપક હશે, એટલી એની સિદ્ધિ વિરાટ હશે.

સ્વપ્ન એ તો એક બીજ છે અને એ બીજમાંથી વિરાટ વટવૃક્ષ સર્જાય છે. અબ્રાહમ લિંકનની આંખોમાં અમેરિકાના પ્રમુખપદનું સ્વપ્ન હતું અને કદરૂપા, વધુ ઊંચાઈવાળા અને ગરીબીથી ઘેરાયેલા અબ્રાહમ લિંકન અંતે અમેરિકાના પ્રમુખ બનીને રહ્યા.

ગાંધીજીનું સ્વપ્ન હતું અહિંસક માર્ગે દેશને આઝાદ કરવાનું. જ્યારે આઝાદી માટે હિંસા, હત્યા અને વિરોધીનો નાશ અનિવાર્ય ગણવામાં આવતાં હતાં, ત્યારે મહાત્મા ગાંધીએ અહિંસા, પ્રેમ અને વિરોધીઓને જીતી લેવાની કળા દ્વારા દેશને આઝાદી અપાવવાનું સ્વપ્ન જોયું અને સિદ્ધ કરી બતાવ્યું. ખરો મહિમા છે બીજનો. જો બીજ જ ન હોય તો કશું ઊગતું નથી અને કશી લાગણી થતી નથી. એ જ રીતે જો ભવિષ્યને માટે આંખોમાં કોઈ સ્વપ્ન નહીં હોય તો વ્યક્તિ જ્યાં હશે ત્યાં જ જીવનભર રહેશે અને સમય જતાં એ સ્થિતિચુસ્ત બની જશે અથવા તો પોતાના જીવનથી પીછેહઠ કરશે.

વર્તમાન જીવનને યોગ્ય રીતે ધારણ કરવા અને વિકસિત કરવા માટે આવેગપૂર્વક સર્જનાત્મકતાથી વિચારવું પડશે. અશક્ય લાગતી ઘણી બાબતો વ્યક્તિએ પોતાની સર્જનાત્મકતાથી સત્ય કરી છે. જગતમાં જેણે વૈચારિક ક્રાંતિ કરી છે, તેઓએ જગતને સાવ ભિન્ન

વિચાર આપ્યો છે અને એમાંથી ક્રાંતિનું સર્જન થયું છે. આથી સર્જનાત્મક વિચારો વ્યક્તિને નવી દિશા ચીંધે છે અને એ દિશામાં ગતિ કરનાર કશુંક નવું સિદ્ધ કરે છે.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે ચોપાસ પથરાયેલાં રજવાડાંઓની વચ્ચે અખંડ ભારતની રચનાની સિદ્ધિ માટે એક નવો વિચાર આપ્યો અને ખંડખંડમાં વિભક્ત એવા ભારતમાંથી અખંડિત ભારતનું સર્જન કર્યું. લાલબહાદુર શાસ્ત્રીએ પાકિસ્તાનના યુદ્ધ સમયે 'જય જવાન, જય કિસાન'નું સૂત્ર આપ્યું અને દેશ આખો જાગી ઊઠ્યો. આ વિચારે દેશની પ્રજામાં પાકિસ્તાન સામેના યુદ્ધને માટે સમર્પણની સબળ ભાવના જગાડી. આથી જ કોઈ મહાન સ્વપ્ન આવે, એની રાહ જોઈને બેસી રહેવાનું નથી, પરંતુ વ્યક્તિએ સર્જનાત્મક રીતે એને શોધીને પોતાના જીવનમાં એનું વાવેતર કરવાનું છે.

આ સ્વપ્નનું વાવેતર થતાં જીવનમાંથી ઘણી વસ્તુઓની બાદબાકી થઈ જશે. કોઈ એક ધ્યેય પ્રાપ્ત થાય પછી એ ધ્યેયને અનુરૂપ ન હોય તેવી ઘણી બાબતો આપોઆપ જીવનમાંથી વિદાય લેશે. કોઈ એક દૃષ્ટિ મળે એટલે ઘણી માન્યતાઓનો છેદ ઊડી જશે અને નવી વૈચારિક સૃષ્ટિનું નિર્માણ થશે. પહેલાં બહારથી નકામી વસ્તુઓ લઈને જીવનમાં જથ્થાબંધ ચીજવસ્તુઓનો ઢગલો કરતા હતા. હોંશે હોંશે બજારમાં જઈને એની ખરીદી કરતા હતા. ધનવૈભવ બતાવવા માટે એ વસ્તુઓ ઘણી મોંઘી હોય, તોપણ ખરીદીને લાવતા હતા અને ઘરમાં પ્રવેશનારા સહુ કોઈ એ બરાબર જુએ અને જોઈને પ્રશંસા કરે, તે રીતે ગોઠવતા હતા. પણ જેવું આંખોમાં પરમતત્ત્વે પ્રેર્યું સ્વપ્ન આવે કે પછી એ સઘળું વ્યર્થ લાગે છે. વૈભવ બતાવવાની ઈચ્છા જ આથમી જાય પછી ઘરમાં ચીજવસ્તુ કઈ રીતે ગોઠવવી એનો સવાલ જ ઊભો થતો નથી.

હવે જે કંઈ ઘરમાં લવાશે, તે સમગ્રતયા વિચાર કરીને લવાશે, કારણ કે હવે સમજાયું છે કે ભીતર આડેઘડ પડેલી ચીજવસ્તુઓનું ગોદામ નથી. હવે તો ભીતરમાં એક પ્રકાશ છે. હવે આંખોમાં એક સ્વપ્ન છે અને એ સ્વપ્ન સિદ્ધ થાય એવી જ બાબતોને હવે ભીતરમાં પ્રવેશ મળે છે. આડંબરની કેટલીય ઈચ્છાઓ આથમી ગઈ હશે. પહેલાં જે તૃષ્ણાઓ સતત તરફડાવતી હતી, હવે એ તૃષ્ણા મૃગજળ સમાન મિથ્યા સાબિત થવાથી એનો મહિમા કે આકર્ષણ બધું આથમી ગયું હશે. પહેલાં તો નિંદા, કલેશ, વિકથા, તેજોદ્વેષ આ બધાને

સમાજ સૃષ્ટિ

કારણે બહારથી જે ક્યરો ભેગો કર્યો હતો, તે ભીતરમાં થોકબંધ ઠાલવતો હતો અને આવો વધુ ને વધુ ક્યરો પામવા માટે આતુર રહેતા હતા. હવે નવું સ્વપ્ન મળતાં એ ક્યરાનો સર્વનાશ થયો છે અને એ સ્વપ્નને સિદ્ધ કરવા માટેનો પુરુષાર્થ જાગ્યો છે.

આમ જીવન એ તો સપનાંનો ખેલ છે ! વ્યક્તિના આયુષ્યની ઓળખ પંચાંગ પરથી નહીં, કિંતુ પુરુષાર્થથી થાય છે. એમાં વિતાવેલાં વર્ષોનો મહિમા નથી, પણ કેટલાં વર્ષો સારી રીતે વિતાવ્યાં, એનો અપાર મહિમા છે.

કહે છે કે માનવેતર પ્રાણીઓને સ્વપ્નાં આવતાં નથી. જે માણસે સ્વપ્નાં સેવ્યાં નથી, એનું જીવન પણ પેલાં પ્રાણીઓનાં જીવન સમાન ગણાય. એ પ્રાણીઓ ભ્રમણ કરે, મૈથુન કરે, ભોજન કરે અને જો માત્ર આટલી જ પ્રવૃત્તિમાં માનવીનું જીવન નિમગ્ન હોય, તો તેનું જીવન પણ પ્રાણીજીવન જ છે. માનવ-વ્યક્તિ પાસે તો સ્વપ્નાં સર્જવાની, સેવવાની અને સિદ્ધ કરવાની અખૂટ તાકાત અને પ્રબળ આંતરિક શક્તિ છે.

વ્યક્તિ જ્યારે સ્વપ્નસિદ્ધિના માર્ગે ચાલો, ત્યારે એનું જીવન આપોઆપ એના જીવનસ્વપ્ન પ્રમાણે ગોઠવાઈ જશે. એની દૃષ્ટિ સ્વપ્નસિદ્ધિ પર એકાગ્ર બનીને એવી તો નોંધાયેલી રહેશે કે એના જીવનવૃક્ષ પરથી અન્ય સઘળી બાબતો બગડેલાં ફળ કે સૂકાં પર્ણની જેમ ખરી પડશે. સ્વપ્નના સર્જન સિવાયની બાબતો એને તુચ્છ, વ્યર્થ, ત્યાજ્ય કે બિનઆવશ્યક લાગશે. અન્ય બાબતોથી એ એવો તો વિમુખ બની જશે કે એમાં એને કશો રસ નહીં રહે. બીજી વ્યક્તિઓ ‘મહાત્મા’નું પદ પામવા માટે મહાપ્રયત્નો કરતી હોય છે, ત્યારે સમગ્ર વિશ્વે જેમને ‘મહાત્મા’નું પદ આપ્યું હતું તે ગાંધીજીએ એ વિશે શું કહ્યું?

‘સત્યના પ્રયોગો’માં તેઓ નોંધે છે : ‘મારા ‘મહાત્મા’ પદને હું એના કિસ્મત પર છોડું છું. મને ‘મહાત્મા’ કહેનાર અગર તો મારો ચરણસ્પર્શ કરનાર પર પાતકી ગુનાના આરોપસર કામ ચલાવવામાં આવવું જોઈએ એવો કાયદો જો કોઈ કરાવે તો અસહકારી છતાં ઘણી ખુશીપૂર્વક તે કાયદો પાસ કરાવવામાં મદદ કરવા હું તૈયાર છું. જ્યાં મારો કાયદો ચાલે છે ત્યાં - એટલે આશ્રમમાં - તો તેમ કરવું ગુનો ગણવામાં આવે જ છે.

આ રીતે જિંદગીમાં સ્વપ્ન સાંપડતાં સામાન્ય ચીજવસ્તુઓની તરફ ડાટભરી લાલસા, વૃત્તિનું અદમ્ય આકર્ષણ અને ભૌતિક પ્રલોભનોની તીવ્રતાની આપણને ખ્યાલ પણ ન આવે તે રીતે, બાદબાકી થઈ જાય છે, કારણ કે સ્વપ્ન અથવા ધ્યેય જ જીવનને ઘાટ આપવા માંડશે. જગતમાં પરિવર્તન સાધનારી વિભૂતિઓ, મહાપુરુષો અને વૈજ્ઞાનિકોએ એક ધ્યેય નક્કી કર્યું અને તે પ્રમાણે એમણે જીવનને ઘાટ આપ્યો. નરસિંહ મહેતાને સામાજિક દરજ્જાની ક્યાં કરી ફિક્કર હતી? મીરાને રાજરાણીનો વૈભવ કેવો તુચ્છ લાગ્યો હશે ! થોમસ આલ્વા એડિસનને મોજ, મજા કે મનોરંજનમાં ક્યાંથી રુચિ જાગે? આઈન્સ્ટાઈનને ‘અપ ટુ ડેટ’ રહેવાનું ક્યાંથી મન થાય? આમ, જીવનમાં સ્વપ્ન કે ધ્યેય સાંપડે એટલે સમગ્ર જીવનપંથનું આપોઆપ નિર્માણ થઈ જશે. તમારો માર્ગ તમારે રચવો પડતો નથી. ધ્યેયને ઉપકારક ન હોય એવી બધી બાબતો તમારા રસ્તાની બાજુએ સરકી જશે.

આ જીવનમાં સ્વપ્નાં સર્જવાં કે ધ્યેય રાખવું અતિ કઠિન છે. જીવનની વક્રતા એ છે કે વ્યક્તિ જીવનમાં એટલી બધી પ્રવૃત્તિઓ કરે છે કે સ્વપ્નના ધ્યેયને વીસરી જાય છે. એની પ્રવૃત્તિઓ ઉત્તર દિશામાં ચાલતી હોય છે અને એનું જીવન-ધ્યેય દક્ષિણ દિશામાં હોય છે. આવી અવળી ગતિ ક્યારેક એનામાં અસંતોષ જગાવે છે. એની પાસે ધ્યેય નથી એવું નથી, પરંતુ સામાજિક સંજોગો કે અતિ વ્યસ્તતાને કારણે એ ધ્યેય વિસ્મૃત થઈ જાય છે. જીવનમાં આવતી કોઈ અણધારી આવશ્યકતાઓને લીધે એ સ્વપ્ન દૂર ધકેલાઈ જાય છે અને ક્યારેક તો સામાજિક વ્યવહાર અને જાહેર પ્રવૃત્તિઓ જેવી જીવનની બાહ્ય બાબતો એના પર એટલો બધો અંકુશ મેળવી લે છે કે ધીરે ધીરે એના જીવનનું ધ્યેય કે સ્વપ્ન અસ્તાચળે ડૂબતા સૂર્યની જેમ અસ્ત પામે છે.

જોકે ક્યારેક એની પાસે કોઈ સ્વપ્ન હોય, પરંતુ એ એની સન્મુખ રહેતો નથી. પોતાના ધ્યેયને પાર પાડવાને બદલે એ બીજાઓને ખુશ રાખવા માટે રચ્યો-પચ્યો રહે છે. પોતાના સ્વપ્નને માર્ગે ચાલવાને બદલે બીજાઓ પર પ્રભાવ પાડવામાં એ ડૂબી જાય છે. સ્વપ્ન પાછું હડસેલાતું જાય છે અને પ્રસિદ્ધિની ખેવના જીવન પર પ્રભુત્વ જમાવીને બેસી જાય છે. જીવનમાં કોઈ નવું પ્રલોભન જાગતાં વ્યક્તિ એની પાછળ દોડ લગાવે છે અને ખૂબ દોડ્યા પછી જુએ છે તો ક્ષિતિજ પર પણ એના સ્વપ્નની કોઈ ઝાંખી એને થતી નથી. ■

જંગલ જંગલ આગ લગી છે

રામાયણમાં કેકેયી દશરથ પાસે વચન માગે છે અને એમાં રામને બાર વર્ષના વનવાસની વાત છે. રામ વનવાસ કરે છે અને શું શું બને છે એ આપણે જાણીએ છીએ. જંગલમાં જવું એ એક લ્હાવો પણ છે. જંગલ આપણને ઘણું શીખવી જાય છે. વૃક્ષો, નદીઓ, પહાડો, પ્રાણીઓ અને શુદ્ધ હવા. મધ્યપ્રદેશનું પંચમઢી પ્રખ્યાત પ્રવાસન કેન્દ્ર છે. શા માટે ? કારણ કે એ પોલ્યુશન લેસ છે. ત્યાં જરા જેટલું પણ પ્રદુષણ નથી. આવી જગ્યાએ જાવ તો તમારો થાક ઉતરી જાય છે અને તમને નવી ઊર્જા મળી જાય છે. તમારી બેટરી ચાર્જ થઈ જાય છે. પણ આવા જંગલો આપણી પાસે છે કેટલા ? અને છે એ આવતા વર્ષોમાં કેટલા બચશે?

આવા સવાલો કરવાના પૂરતાં કારણો છે. પૂરા જગતમાં જંગલોમાં આગનાં કિસ્સા વધતા જાય છે, અને જંગલો સાફ થતા જાય છે. જંગલોમાં વારેવારે આગ લાગી રહી છે. ૨૦૨૪માં ચિલીમાં જે આગ લાગી એ આગની ગરમી આપ્યા વિશ્વને લાગવી જોઈએ. કારણ કે, ચિલીના પહાડી ક્ષેત્ર વિચા ડેલ માર અને વાલ્પરાઈસો શહેરો જંગલની આગના કારણે ખાખ થઈ ગયા છે એમ કહી શકાય એવું છે. આ વિસ્તારના પહાડી જંગલોમાં એકાએક આગ લાગી અને એ એટલી ઝડપે વિસ્તરી કે આ બે શહેરોને પોતાની લપેટમાં લીધા અને લોકોને જીવ બચાવવાનો સમય પણ ના મળ્યો. ૧૫૦ જેટલા લોકો મૃત્યુ પામ્યાના અનુમાન હતા અને ૧૫,૦૦૦ ઘરો આગમાં બળી ભસ્મીભૂત થયા હતા.

આ આગ પછી ચિલીમા કટોકટી જાહેર થઈ અને અમુક વિસ્તારોમાં રાત્રી કફરું પણ લાદવામાં આવ્યો હતો. એક અધિકારીએ તો એવું બયાન કર્યું કે, અમે આ આગ અટકાવી ના શક્યા. આ મેગાફાયર હતું અને એવું ઈચ્છીએ કે ગીગાફાયર ના આવે. આગની ભયાનકતા

કેટલી હશે એ આ શબ્દો પરથી સમજાય છે. ભારત સહિત વિશ્વમાં આવા બનાવો વધે છે એની પાછળ કારણ શું છે?

મુખ્ય કારણ છે ક્લાઈમેટ ચેન્જ, ગ્લોબલ વોર્મિંગ અને એ કારણે વધતું તાપમાન. ચિલીની જ વાત કરીએ તો ત્યાં લગભગ ૩૭ ડીગ્રી સેલ્સિયસ તાપમાન રહ્યું અને પવન ફૂંકાયો અને એ કારણે આગ લાગી. આવું જ અન્ય દેશોમાં બની રહ્યું છે. અને આવી આગના કારણે વિશ્વમાં દર વર્ષે ૩ મિલિયન હેક્ટરમાં વૃક્ષો સાફ થાય છે. એટલે કે દર વર્ષે એક બેલ્લ્યમના વિસ્તાર જેટલું જંગલ સાફ થઈ જાય છે. છેલ્લે ૨૦૨૧નું વર્ષ આવી આગો માટે ખરાબ રહ્યું હતું. અને એ વર્ષમાં ૮.૩ મિલિયન હેક્ટર વનરાજી ઘટી હતી. ૨૦૨૨માં એ આંકડો ઘટીને ૬.૬ મિલિયન હેક્ટર થયો. ૨૦૨૩માં કેનેડા અને હવાઈમાં આગના સૌથી વધુ બનાવો બન્યા હતા. વિશ્વમાં સૌથી મોટું કાર્બન શોષક જંગલ હોય તો એ એમોઝોન છે પણ એમાં અવારનવાર આગ લાગી એ કારણે એ કાર્બોડાયોક્સાઈડ છોડતું જંગલ બની ગયું છે. ભારતમાં પણ જંગલમાં આગના બનાવો વધ્યા છે પણ એ બહુ ઘાતક નથી રહ્યા, એમાં જાનહાની ઓછી રહી છે. પણ ૨૦૨૩નાં માર્ચની ૧ થી ૧૨ તારીખ વચ્ચે આગના બનાવોમાં ૧૧૫ ટકાનો વધારો થયો હતો. અને એમાં સૌથી વધુ આગના બનાવો

ઓડિશા, ઈશાન ભારત છત્તીસગઢ, આંધ અને મહારાષ્ટ્રમાં બન્યા હતા. ૨૦૦૨થી ૨૦૨૨નાં આંકડા જોઈએ તો આગના બનાવોના કારણે ૩.૮ ટકા જંગલ સાફ થઈ ગયું. ગુજરાતની વાત કરીએ તો ૧૯૧૮થી ૨૦૨૧ દરમિયાન આગના બનાવોમાં ૨૨ ટકાનો વધારો થયો. ગયા વર્ષે ગીરમાં આગ લાગી હતી અને ત્યારે વન્ય પ્રાણીઓ પર ખતરો સર્જાયો હતો. સદનસીબે કોઈ જાનહાની થઈ નહોતી.

આ આગના કારણે જંગલ સાફ થાય છે. વૃક્ષોની સંખ્યા ઘટે છે. જૈવ વિવિધતા પર ખતરો રહે છે. અને આગના કારણે કાર્બન ડાયોક્સાઈડ વધુ હવામાં ભળે છે અને એ કારણે માનવ જિંદગીને અસરકારક થાય છે. ફેફસાં નબળા પડે છે. જેમ કોરોનાના કારણે બન્યું હતું. અને મહત્વની વાત એ છે કે, બધી આગ આકસ્મિક નથી હોતી. કે તાપમાન વધવાના કારણે નથી લાગતી. હા, એ સાચું કે વરસાદ ઓછો પડે અને વૃક્ષો સુકાય અને ક્યારેક એમાંથી આગ લાગે છે. પણ બીજા કેટલાક કારણો પણ છે.

કેટલીક આગ માનવ જાત દ્વારા લગાવાય છે. જાણીજોઈને લગાવાય છે. એનું એક કારણ ખેતી પણ છે. ઘણા લોકો આગ લગાડીને વનરાજી સાફ કરી નાખે છે અને ખુલ્લી જમીન પર ખેતી કરવા લાગે છે. એમ તો ૨૦૧૯માં કર્નાટકના બાંદીપુરના રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનમાં બહુ મોટી આગ લાગી હતી. કહે છે કે ૨૦૨૧માં સિમલીપાલમાં કેટલાક લોકો મહુડાનાં દારૂ બનાવવા માટે આવી આગ લગાડી હતી. કેટલીક વાર સુકા પાંદડાઓ બાળવામાં આવે છે અને એમાંથી આગ લાગે છે. ભારતમાં ૨૦૧૩થી ૨૦૨૧ સુધીમાં જંગલ વિસ્તારમાં ૦.૪૮ ટકાનો વધારો થયો પણ ૩૬ ટકા જંગલો એવા છે જ્યાં અવારનવાર આગ લાગે છે. અને

સમાજ સૃષ્ટિ

સેટેલાઈટ ચિત્ર એવું બતાવે છે કે છેલ્લા ૨૦ વર્ષમાં જંગલની આગના બનાવોમાં ખાસ્સો વધારો થયો છે.

મહત્વની વાત એ છે કે, આ આગને કાબુમાં કેમ લેવી. ભારતની વાત કરીએ તો આપણે ત્યાં ડીઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ સારું બન્યું છે પણ જંગલમાં આગ અહીં દાવ લાગતો હોય છે અને ત્યારે અત્યાધુનિક સાધનો અને કૌશલ્યની જરૂર પડે છે. ભારતે એ દિશામાં હજુ ઘણું કામ કરવાનું બાકી છે. વિકસિત દેશોમાં આપણા કરતા ઘણી બધી સુવિધા વધુ છે. ભારતે આવી આગ કાબુમાં જલ્દીથી આવે એ માટે એલાર્મિંગ સીસ્ટમ વધુ યુસ્ત બનાવવાની આવશ્યકતા છે. બાકી આવી આગ કાબુમાં લેવા જો જરા જેટલી ચૂક થાય તો લાખો હેક્ટર જમીન લીલીછમમાંથી બંજર બનવામાં વાર લાગતી નથી. ૨૦૨૧માં સાઈબીરિયામાં એક આગમાં

૪૦ મિલિયન એકર જમીન વનસ્પતિવિહોણી બની ગઈ હતી.

અને અલ નિનોની અસર કેમ ઓછી થાય એ માટે પૂરી દુનિયાએ કામ કરવું પડશે. કારણ કે, દર વર્ષે અલ નિનોના કારણે તાપમાન વધતું જાય છે. એની અસર ઓછી કરવા કાર્બન ડાયોક્સાઈડ છોડતા કારખાના પર નિયંત્રણ લાવવા પડશે, અને વૃક્ષોની સંખ્યા વધારવી પડશે જેથી કાર્બન ડાયોક્સાઈડની અસર ઓછી થાય, આપણા ફેફસાને જોઈએ છે એવી હવા શ્વસવા મળે. આપણને હાઈવે કે એક્સપ્રેસ હાઈવે પર વાહનમાં જવું ગમે છે. આપણને પહાડોમાં બનતી ટનલમાં પસાર થવું ગમે છે. અને સરકાર દાવા પણ કરે છે કે, અમે આટલા બધા રસ્તા બનાવ્યા પણ એ રસ્તા બનાવવા માટે પ્રકૃતિને કેટલું નુકસાન કર્યું? કેટલા વૃક્ષોની બલી ચઢાવી દેવામાં આવી? એનો હિસાબ કરીએ તો

ખબર પડે કે, આપણને જે સગવડો મળે છે એ કેટલી ઘાતક બની શકે છે કે પછી બની છે. જંગલો ઘટા જાય અને સિમેન્ટ કોકીટના જંગલ વિસ્તરતા જાય એ આપણા જ હિતમાં નથી.

આજે આપણે મંગળની તલાશમાં છીએ. અવકાશી ક્ષેત્રે ભારતની સિદ્ધિના ઝંડા ફરકે છે. આપણને કદાચ મંગલ પર જે જોઈએ છે એ મળી જાય. આપણી શોધ પૂરી થાય એવું ય બને. આ વાત આ સદીની છે પણ આપણે જાગ્યા નહીં તો આવતી સદીમાં બીજી શોધ કરવામાં લાગી જવું પડશે અને એ શોધ જંગલની હશે. અને પછી પેલું પતંગિયું પૂછવા લાગશે કે, પહેલા જેવો સંસાર ક્યાં છે. ઝાડ, પહાડ, નદી અને જંગલ ક્યાં છે. મારું એ ઘર બાર ક્યાં છે. એનો જવાબ આપી શકીએ એવું કરવું હોય તો કેક કરવું પડશે.

SHYAM
GLOBAL CONNECT

Hand Carved Wooden Home Temple

Bring home blessings, beauty, and tradition with our exquisite hand-carved wooden temples. A perfect blend of craftsmanship and devotion.

EXQUISITE
HAND CARVING

PREMIUM
QUALITY WOOD

SPIRITUAL &
AESTHETIC APPEAL

DURABLE &
LONG LASTING

CONTACT / WHATSAPP
+91 9979 111337

WEBSITE
www.shyamglobalconnect.com

EMAIL
shyamglobalconnect@gmail.com

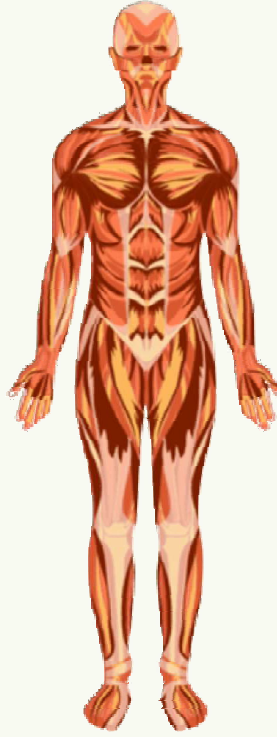
Scan to Chat on WhatsApp

શરીરને ટકાવવા કેવા ખોરાક ખાવા જોઈએ ?

- શરીર સાથે ખોરાકનો સંબંધ છે.
- દરેક માણસને શરીર ટકાવવા ખોરાક ખાવો અનિવાર્ય છે.
- ખોરાક વિના લાંબું જીવી શકાય નહિ.
- ખોરાક જીવવા માટે જરૂરી છે.
- શરીર ટકાવવા માટે ખોરાક જરૂરી છે.
- ગાડી ચલાવવા માટે પેટ્રોલ જોઈએ.

પેટ્રોલ વિના ગાડી એક ડગલું પણ આગળ વધતી નથી. પેટ્રોલમાં ક્યારો આવે તો ગાડી માંદી પડી જાય છે.

પેટ્રોલ શુદ્ધ જોઈએ, સારું જોઈએ તો ગાડીનું એન્જિન લાંબા સમય સુધી કામ કરે છે. જો ભૌતિક ચીજને પણ આ જરૂરી હોય તો શરીર માટે ખોરાક તો જોઈએ પણ ખોરાક સારો જોઈએ, ખોરાક શુદ્ધ જોઈએ, ખોરાક જરૂરી વિટામીન્સથી ભરપૂર જોઈએ. ગમે તેવો ખોરાક ખાવાથી શરીર લાંબા સમય સુધી નહિ ચાલે, ગમે તેવો ખોરાક ખાવાથી શરીરના અંગો મંદ પડી જશે. શરીરમાં કોઈને કોઈ રોગ શરૂ થશે. શરીરના કોઈ ભાગમાં વિકારો જન્મ પામશે.

કારણ કે શરીરને વિટામિન્સયુક્ત ખોરાક જોઈએ છે, તે આપણે આપતા નથી ત્યારે શરીરના અંગો મંદ પડે છે, ને એમાંથી જન્મ પામે છે કોઈને કોઈ રોગ. રોગોનો જન્મ યોગ્ય ખોરાકના અભાવે થાય છે. ખોરાક કેવો ખાવો જોઈએ, તેનું જ્ઞાન કુદરતે માનવીને આપ્યું નથી, મગજ આપ્યું પણ આ સમજ અંદર મૂકી નથી, જેથી આપણે ગમે તેવો ખોરાક ખાઈ જઈએ છીએ. કૂતરાઓને ખબર છે કે કેવો ખોરાક ખાવો ના જોઈએ. ગધેડાઓ પણ સમજે છે કે અમુક ના ખવાય.

વાંદરાઓ બીમાર પડે ત્યારે અમુક ખોરાક ખાવાનું છોડી દે છે. આ બધામાં માનવી જ એવું પ્રાણી છે કે તેને ખબર નથી કે મારે શું ખાવું? શું ના ખાવું? ગમે તે, ગમે ત્યારે ખાધા જ કરે છે, જેના કારણે તેના શરીરમાં જાતજાતની અને ભાતભાતની બીમારીઓ પ્રવેશ કરે છે. ભગવાને માનવીનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું બનાવ્યું છે, પણ ૧૦૦ વર્ષ જીવવાની કાબેલિયત માનવીમાં આવી નથી. ચંદ્ર ઉપર જશે, ને ગુરૂનાં પણ દર્શન

કરવા આકાશમાં ઉડશે પણ ૧૦૦ વર્ષ સંપૂર્ણ જીવવાનું પોતે પ્લાનિંગ નહિ કરી શકે. કેવો ખોરાક ખાવો તેનું સંપૂર્ણ આયોજન, માનવી આજ સુધી કરી શક્યો નથી.

આપણાં રસોડાં રોગ ઉત્પન્ન કરવાનાં કેન્દ્રો છે.

આજની ભણેલી ગૃહિણીઓને પણ ખ્યાલ નથી કે રસોડું કેવું જોઈએ, માત્ર રસોડું મોટું જોઈએ, પહોળું જોઈએ, તમામ સગવડોથી સજ્જ જોઈએ, ચમચીઓ પણ જોઈએ. ગેસ, જાતજાતના કશર, માર્ફકોવેવ, મોટું વિશાળ-લાંબુ પહોળું ફ્રીજ આ બધું તો જોઈએ જ, સાથે-સાથે સામે ટી.વી. જોઈએ, જેથી રોટલી વણતાં વણતાં જોઈ શકાય. ડાઈનિંગ ટેબલ, ખુરશીઓથી સજ્જ રસોડામાં પોતાના પરિવારના સભ્યો માટે કેવી રસોઈ બનાવવી જોઈએ, તેનો ખ્યાલ જ નથી. ઓછામાં ઓછી મહેનતે રસોઈ થઈ જાય, ને કોઈ જાતની તકલીફ વિના બધું જ કાર્ય ઝડપથી પતી જાય તેવી અપેક્ષાઓ આજની ગૃહિણી વિચારી રહી છે. રસોડામાં જ નળ, ને ત્યાં જ વાસણો સાફ કરી શકાય તેવી તમામ સગવડો રસોડામાં ઊભી થઈ ગઈ છે. આ બધું જ હોવા છતાં તેમજ સંપૂર્ણ સગવડોથી સજ્જ રસોડું હોવા છતાં ગૃહિણીઓને ખબર નથી કે પરિવારના સભ્યો માટે રસોઈ કેવી બનાવવી? ક્યારે બનાવવી? ક્યારે ખાવા આપવું?

ખોરાક સાથે શરીરનો સંબંધ છે. રાંધેલી રસોઈ સાથે પણ શરીરનો સંબંધ છે. જેવો ખોરાક ખાશો, તેવું લોહી બનશે. શરીરને પુષ્ટ કરવામાં, શરીરને સાચવવામાં, શરીરમાં ચેતના જગાવવામાં, ખોરાક મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. રસોડું તો ઔષધાલય છે, ને રસોડું રોગનું ઘર પણ છે. ઘરમાં બનાવેલા નાના ગૃહમંદિરમાં સ્નાન કરીને દીપક પ્રગટાવો છો, કારણ કે મનની શાંતિ માટે આ જરૂરી છે.

તો શરીરની શાંતિ માટે ખોરાક અનિવાર્ય સમજીએ તો દરરોજ ગૃહિણીએ રસોડામાં દીપક પ્રગટાવવો જોઈએ, રસોડાને ઔષધાલય બનાવવું જોઈએ ને આ માટે પૂરી સમજ કેળવવી જોઈએ. ગેજ્યુએટ થવું સહેલું છે, પણ ગેજ્યુએટ થયા પછી રસોડું કેવું જોઈએ, તેનું જ્ઞાન મેળવવું અઘરું છે, ને તે માટે ઘણો સમય આપવો પડે. ઘણું બધું વાંચવું પડે. શરીરનું વિજ્ઞાન સમજવું પડે. ખોરાકમાં રહેલા તત્ત્વો તેની શક્તિ સમજવી પડે. રસોડામાં વપરાતા મસાલાઓ વિષે જાણવું પડે. જે તેલનો ઉપયોગ

સમાજ સૃષ્ટિ

તમે કરો છો. જે ધીનો ઉપયોગ તમે કરો છો.

જે ખાંડ કે ગોળનો ઉપયોગ તમે કરો છો. તે તમારા અને તમારા પરિવારના શરીર માટે કેટલું ઉપયોગી છે? તે સમજવું જોઈએ. તમે જે પ્રકારના શાક ખાઓ છો, જે પ્રકારના આટાઓમાંથી રોટલી કે ભાખરી બનાવો છો, જે પ્રકારના ચોખા અને દાળનો ઉપયોગ કરો છો,

તમે જે પ્રકારનું શાકભાજી ખાઓ છો. તે તમારા માટે કેટલું ફાયદાકારક છે? તમે ગેજ્યુએટ ગૃહિણીઓ તો ખરી પણ તમે જુદા જુદા વિટામિન્સનો અભ્યાસ કર્યો છે ખરો? શરીરમાં વિટામિન્સ સિવાય બીજા કયા તત્ત્વો જેવા કે લોહતત્ત્વ, હીમોગ્લોબીન, શરીરમાં ઉત્પન્ન થતા એસીડો, લોહના ઘટકો વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો છે ખરો?

તમારા ઘરમાં કોઈને કબજિયાત થાય છે? ઢીંચણ દુખે છે? હાડકાં દુઃખે છે? એસિડીટી કે ગેસ થાય છે? શરદી, ઉઘરસ કે કફ થયા કરે છે? હાથ ધ્રૂજે છે, શક્તિ ઘટતી જાય છે? બેચેની રહ્યા કરે છે? કશું ના ગમે તેવું બને છે? યાદશક્તિ ઘટે છે? આંખે ઓછું દેખાય છે? ચામડી ઉપર ખરજવા થાય છે? ચામડી બરછટ બનતી જાય છે? ડાયાબીટીઝ શરૂ થયો છે? કોલોસ્ટ્રોલ વધી ગયો છે?

આવા બધા શારીરિક રોગ પાછળનું કારણ તમારું રસોડું છે, તમે જે ખોરાક લો છો આ તેનું કારણ છે. આપણે એવો ખોરાક જાણે-અજાણે રાંધીને ખા ખા કરીએ જેના લીધે શરીરમાં મંદગતિએ કોઈને કોઈ રોગ પ્રવેશ કરી જાય છે, પછી તે રોગ કાઢવા રસોડાનો ખોરાક બદલતા નથી, પણ દવાઓના ડોઝ પીધા કરીએ છીએ, ડોક્ટરોના દવાખાનાઓમાં ધક્કા ખાધા કરીએ છીએ. ‘ડોક્ટર મને તું સાજો કર, મને દોડતો કર, મને બચાવ’ કહીને હજારો રૂપિયા ખર્ચી દઈએ છીએ.

એટલી વસ્તુ યાદ રાખો અત્યાર સુધી આપણે રસોડાનો વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ કર્યો નહિ, ખોરાક અને શરીરનું વિશ્લેષણ કર્યું નહિ, ફાવે ત્યારે, ફાવે તેના ઘરે જેટલું ઝાપટી શકાય તેટલું ઝાપટ્યું, હવે રોદણાં રોવાથી રોગ નહિ મટે, રોગ મટાડવા ખોરાક બદલી નાંખો, ખોરાક અને રોગનો પારસ્પરિક સંબંધ રહેલો છે.

સ્વસ્થ શરીર માટે શુદ્ધ પાણી જોઈએ. તમે જે પાણી પીઓ છો, તે ૧૦૦ ટકા શુદ્ધ છે? તપાસી લો. પાણીને બદલી નાખો ને શુદ્ધ પાણી પીવાની વ્યવસ્થા ગોઠવી દો. આપણે નળમાં આવતું પાણી માટલીમાં ભરી રાખીએ છીએ, ને પછી આપણે તેનો પીવા માટે ઉપયોગ કરીએ છીએ, પણ નળમાં આવતું પાણી ૧૦૦ ટકા શુદ્ધ છે? નથી, તો પછી કોની રાહ જુઓ છો. પીવાનું પાણી બહારથી મંગાવી લો, પૈસા ખર્ચવા પડે તો ખર્ચો,

અશુદ્ધ પાણી હજારો બીમારીઓનું મૂળ છે. બીમાર પડીને ડોક્ટરના ઘર ભરવા કરતાં, શુદ્ધ પાણીથી પેટ ભરો, ને તંદુરસ્તી સાચવો. ગૃહિણીઓએ પોતાનો પતિ રસોડામાં પ્રવેશ કરે ત્યારે થોડું ઝગડી લેવું જોઈએ કે, “મને શુદ્ધ પાણી આપો, અન્યથા આજથી રસોઈ નહિ થાય.” બસ આટલું કરો, ને આગળ વધો.

ઘરમાં દરેકને એકજ જાતની રસોઈ અનુકૂળ ના પણ આવે, વૃદ્ધ માતા- પિતાને ધ્યાનમાં લઈને તેઓના માટે તેઓના શરીરને અનુકૂળ રસોઈ બનાવવી જોઈએ. બાળકો માટે પણ અલગ રસોઈ જોઈએ. તમે યુવાન છો, અત્યારે તો ગમે તેવો ખોરાક તમને પચી જાય છે. યૌવનાવસ્થામાં ગમે તેવું, ગમે ત્યાં ખાવાનું ગમે, તે ખાઈ પણ જાઓ. તાત્કાલિક કોઈ અસરો ના પણ દેખાય. પણ લાંબાગાળે આની અસરો આપોઆપ ઊભી થતી હોય છે.

આરોગ્ય શાસ્ત્રનું કહેવું છે કે -

૧. તેલ, ખાંડ, મીઠાનો ઉપયોગ ઓછો કરો.
૨. બાફેલો ખોરાક ખાઓ,
૩. તાજા લીલા શાકભાજીઓનો ઉપયોગ વધારે કરો
૪. તાજા ભાજીઓ ખાઓ, સલાડ વધારે ખાઓ.
૫. તમારા ખોરાકમાં ૨૦ ટકા સલાડ અને ૨૦ ટકા ફળો જોઈએ.
૬. ભલે કેટલાક સંપ્રદાયો કે ધર્મો ડુંગળી-લસણનો ઉપયોગ કરવાનું ના પાડતા હોય પણ શરીર માટે આ બન્ને જરૂરી છે, ઉપયોગી છે. લસણ દવાનું કામ કરે છે. ડુંગળી ખોરાક છે.
૭. ખાંડનો મર્યાદિત ઉપયોગ કરો, તેની જગ્યાએ દેશી ગોળ, કેમિકલ વગરના ગોળનો ઉપયોગ કરો.
૮. ખાંડેલા, હાથછડના ચોખા વાપરો.
૯. નેચરોપથી પ્રમાણે ખોરાક ખાશો તો રોગો શરીરમાં નહિ પ્રવેશે.
૧૦. તીખા-તમતમતા મસાલાઓનો ઉપયોગ ઓછો કરો.
૧૧. આપણે જે રસોડામાં જ મસાલાઓ રાખીએ છીએ, તે તમામ મસાલાઓનું આરોગ્ય સાથે વૈજ્ઞાનિક મહત્ત્વ છે, તેનો અભ્યાસ કરી લો. ફૂદીનો, તુલસી, હીંગ, હળદર, કાળા મરી, તજ, એલચી, મેથી, રાઈ, આદુ વગેરેનું આરોગ્યમાં મહત્ત્વ છે, તે સમજી લો ને વાપરો.

જુદા જુદા જયુસોનો ઉપયોગ કરો, મોસંબી, સફરજન, પાઈનેપલ, ઘઉંના જવારાનો રસ અને સૂપ જેવા કે ટામેટા, મકાઈ વગેરેનો ઉપયોગ

સમાજ સૃષ્ટિ

કરો. જેમાં ફાઈબર વધારે હોય તેનો વધારે ઉપયોગ કરો. આ બધાં તત્ત્વો દરરોજ તમારા ખોરાકમાં આવવાં જોઈએ, એક જ પ્રકારનો દરરોજ ખોરાક ખાવાથી અમુક પ્રકારના વિટામીનો મળતાં જ નથી, ને ન મળતા વિટામીન્સોના અભાવે રોગો શરૂ થાય છે.

ખોરાક ખાવાનો સમય પણ નક્કી કરી દો. સવારે નિયમિત વહેલા ઊઠવાનું રાખો. ઊઠીને નિત્યક્રમ પતાવી, તમારા શરીરને અનુકૂળ ખોરાક લો. તમને ચા ગમે છે? તો ચા પીઓ, પણ યાદ રાખો વધારે પડતો ચા પીવાથી ફાયદો થતો નથી, ચામાં નાંખેલી વધારે પડતી સુગર લાંબાગાળે તમારી ભૂખને ઓછી કરી દે છે. લીલી ચા ફાયદાકારક છે, પણ આપણે ત્યાં ગુજરાતમાં નથી પીવાતી. ચા સાથે અનુકૂળ નાસ્તો કરો.

બપોરે આપણે લંચ ભારે લઈએ છીએ. ભારે ખોરાક ખાવાથી આળસ ચઢે છે, મગજનું લોહી હોજરી તરફ ગતિ કરે છે. જેથી ઊંઘ આવે છે, ને કામ કરી શકાતું નથી, નોકરી કરનારા લોકોએ બપોરે હલકો ખોરાક લેવો જોઈએ, ભારે નહિ. દુનિયાના પ્રગતિશીલ દેશોમાં બપોરનો લંચ સામાન્ય હોય છે, તેઓ સાંજના ડીનર લઈ લે છે, બપોરે સામાન્ય જ ખોરાક લે છે, જે કામ કરતાં રોકે નહિ.

યાદ રાખો એક સાથે દબાવીને પેટ ભરો નહિ, થોડું ખાઓ, ને જરૂર પડે તો ચાર વાર નાસ્તો કરો, ડાયાબીટીસના દર્દીઓને ડોક્ટર સલાહ આપે છે કે ચાર વાર થોડું થોડું ખાઓ. જેથી સુગરનો જથ્થો ભેગો થાય નહિ.

સ્વસ્થ માણસોએ પણ વધારે પડતું ખાવાની જરૂર નથી. સાંજનું ડીનર પણ મર્યાદિત બનાવી દો. સૂર્યાસ્ત પહેલાં ખાવાનો જૈનોનો નિયમ આદર્શ નિયમ છે. જમીને થોડું ચાલો, ફરવા જાઓ, ને નવ વાગે કે દસ વાગે સૂઈ જાઓ ત્યારે તમારો ખાધેલો ખોરાક હોજરીમાંથી આંતરડામાં ચાલ્યો ગયેલો હોવો જોઈએ.

ખોરાક હોજરીમાં ચાર કલાક રહે છે, પછી તે આગળ વધે છે. ખાધા પછી તરત જ ઊંઘવાથી ખોરાકના પાચનમાં તકલીફો ઊભી થાય છે. ગેસ થાય, અપચો થાય પછી કબજિયાત થાય, આમાં ખાવાનો ખોરાક, બે ખોરાક વચ્ચેનું અંતર સમજીને ખાઓ. ખાંડની બનેલી મીઠાઈઓનો ઉપયોગ ઓછો કરો, ગળી વસ્તુઓ ખાવાની ગમશે, ને જે ગમશે તે શરીરને નુકસાન પહોંચાડશે. શરીરમાં ગમે તેવો કચરો ના ભરો. શરીર પવિત્ર છે.

એક પણ વસ્તુ મુખમાં મૂકતી વખતે વિચાર કરો કે આનાથી કોઈ

ફાયદો છે? કોઈ આગ્રહ કરે એટલે ખાઈ ના જાઓ. લગ્નપ્રસંગે પણ જરૂરી લાગે તે જ ખાઓ. બજારમાં ઘણી બધી ખાદ્ય વસ્તુઓ મળે છે. તે ખરીદીને શરીરને ના બગાડો.

જે ખાઓ તે ઘરે બનાવીને ખાઓ.

ગરમ ગરમ ખાઓ. ગરમ વસ્તુ નુકસાન ઓછું કરશે. ફીજમાં પડેલી ઠંડી વસ્તુઓ મોટું નુકસાન નોતરે છે, જેથી શક્ય હોય તો ઠંડી બરફ જેવી વસ્તુઓ ખાવાની ટાળો, છોડી દો.

મેંદાની બનેલી કોઈ આઈટમ ખાશો નહિ, મેંદો આંતરડાનો દુશ્મન છે, પાચનતંત્રને બગાડવામાં મેંદાનો ફાળો સૌથી મોટો છે.

આ તો સામાન્ય બાબતોની ચર્ચા કરી છે પણ આજે જ તમે તમારા શરીરને સમજી લો કે શરીરને કઈ વસ્તુઓ અનુકૂળ છે? (જીભને ગમે છે તેવું લીસ્ટ ના બનાવો) તેવી અનુકૂળ વાનગીઓ, ખોરાકની યાદી બનાવીને તેનું અઠવાડિયાનું ટાઈમ ટેબલ નક્કી કરે, ને તે રીતે ખોરાક બનાવીને રાંધીને ખાવાનું શરૂ કરો.

શરીર સ્વસ્થ હશે તો નક્કી કરેલો ધ્યેય ઝડપથી સર કરી શકાશે. જીવનમાં કોઈ પણ કાર્ય કરવામાં શરીરનો સાથ જરૂરી છે. માંદલુ શરીર કોઈપણ પ્રકારની સિદ્ધિનું શિખર સર કરી શકે નહિ, ખાઓ એટલું પચાવો, મહેનત કરો. કસરત કરો, જે લોકો કસરત કરતા નથી કે ચાલતા નથી. ખાધા જ કરે છે તે લોકો પોતાના શરીરને ભયાનક પરિસ્થિતિમાં મૂકી દે છે. કોલોસ્ટ્રોલ વધી ગયો છે. શરીરમાં ચરબી વધી રહી છે, શરીર જાડું થતું જાય છે, સતત ઊંઘ જ આવ્યા કરે છે,

આવી ભૂમો એ લોકો પાડે છે, જે લોકો કદી કસરત કરતા નથી, શરીરનું પાચનતંત્ર સારું બનાવવું હોય તો કસરત કરતા રહો. દોડવાનું રાખો, ચાલવાનું રાખો. તરવાનું રાખો. એક કલાક અથવા અડધો કલાક પણ કસરત માટે ફાળવો. તો સ્વસ્થ રહી શકાશે, ને કામ કરવાની મજા આવશે. યોગના આસનો શીખો. ઘરમાં પણ થઈ શકે. પ્રાણાયામ શીખો ને તે માટે સમય ફાળવો. જીવન માટે આ પણ જરૂરી છે. ઉત્તમ વિચારો સ્વસ્થ શરીરમાં જ ઉદ્ભવી શકે. ઉત્તમ કાર્ય સ્વસ્થ શરીર દ્વારા જ થઈ શકે. વ્યક્તિને આધ્યાત્મિક પુરુષ કે સંત બનાવવામાં સ્વસ્થ શરીર જ સહકાર આપે છે.

સ્વાસ્થ્ય શરીરનો સ્તંભ છે. શરીરનો આધાર છે. શરીર સ્વસ્થ હશે તો મન પણ સ્વસ્થ થઈ જશે, ને પોઝીટીવ વિચારમાં પણ તમે આગળ વધતા જશો. ને પરિવારમાં જીવવાનો અનેરો આનંદ આવશે. ■

નાણા વગરનો નાથિયો, નાણે નાથાલાલ - ૨

ગતાર્કથી...

ગરીબની મુસીબતો તેના જન્મ સાથે જ જોડીયા ભાઈની જેમ જન્મતી હોય છે. એટલે મુસીબતો સાથે તેમને જન્મનો નાતો . એક પૂરી થાય , ત્યાં બીજી ઉભી જ હોય. બધી આફતોનાં મૂળમાં હોય છે પૈસો. ને ગરીબને

પૈસા સાથે મોટી દુશ્મની. ભલે કહેવાતું હોય કે પૈસો હાથનો મેલ છે. પણ , કોઈ ગરીબને પૂછો તો ખ્યાલ આવે કે પૈસા ન હોય તો કેટલાં દુઃખ, દર્દ ને

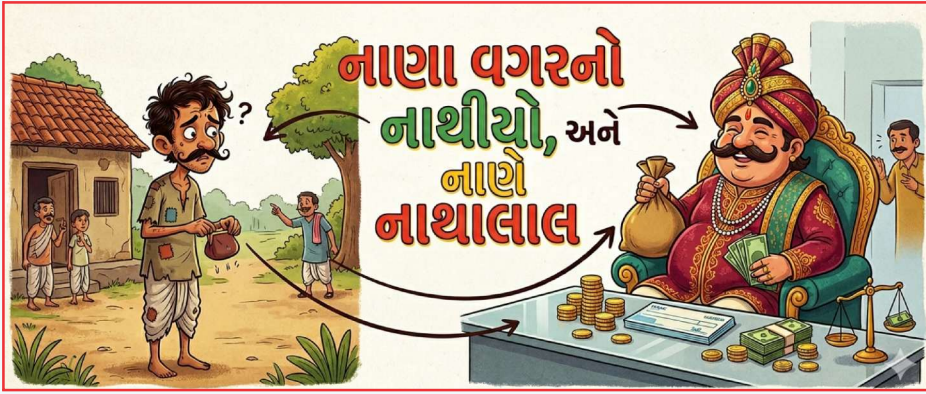
અપમાન સહેવા પડે . કોઈ પણ કામ માટે ડગલેને પગલે પૈસાની જરૂર તો પડે જ . એટલે પૈસાની કારમી તંગી ભોગવતાં નાથિયાનાં કુટુંબને દુઃખોમાંથી મુક્તિ મળે એવી કોઈ આશા નહોતી.

એક વખત નાથિયાની માં ઘરકામ કરીને આવી ત્યારે તેનાં મોઢાં પર નૂર નો 'તું . આંખો સુજેલી , ગાલ લાલચોળ ને વાળ વિખરાયેલાં. નાથિયાએ પૂછ્યું તો માં યોધાર આંસુએ રડી પડી . રડતાં રડતાં તેણે આપવીતી જણાવી, “ આજે શેઠાણીનો સોનાનો ચેન મળતો નો 'તો. તેને મારા પર શક ગયો. મારાં પર ચોરીનો આરોપ મૂક્યો કે આ ઘરમાં તારાં સિવાય કોઈ આવ્યું નથી તો , બોલ ચેન જાય ક્યાં ? તે જ ચોરી લીધો છે. બતાવ ચેન ક્યાં સંતાડ્યો છે ?”

“મારી લાખ આજીજી છતાં શેઠાણી ન માની. મને ત્રણેક તમાચા મારી લીધા. રૂમમાં મારાં કપડાં ઉતારી મારી તલાસી લીધી. ચેન ન મળતાં તે તાડૂકી કે પાંચ મિનિટમાં ચેન નહીં આપે તો પોલીસને બોલાવું છું . દંડા પડશે નહીં ત્યાં સુધી તું સાચું નહીં બોલે. હું રડતી રડતી શેઠાણી ને પગે પડી. મારા પર વિશ્વાસ રાખવા કહ્યું

પણ, તે માની જ નહીં.”

“ અચાનક તેની પુત્રી શેઠાણીનાં રૂમમાંથી ચેન લઈને આવી ને શેઠાણીને ચેન આપતાં બોલી , ' મમ્મી રૂમનાં કબાટમાંથી મારો ટ્રેસ

કાઢતી વખતે આ ચેન નીચે પડ્યો . આ ચેન જ ગોતે છે ને ? ' શેઠાણી ચેન જોઈ બોલી, ' હા, આ જ ચેન છે. સારું થયું મળી ગયો . બાકી કામવાળાં ચોર હોય છે. મોકો મળે

એટલે ચોરી કરી લે. કામવાળાનો કોઈ ભરોસો નહીં . ' શેઠાણીએ મારા પર ખોટો આરોપ મુકવા માટે ન તો માફી માંગી કે ન તો તેને કોઈ રંજ હતો.'

ચેન ન મળ્યો હોત તો શું થાત ? એ વિચારે નાથિયાની મા હજુ રડતાં રડતાં કાંપતી હતી. નાથિયાએ માને માંડ છાની રાખી. તે સમસમી ગયો. આ બનાવ નાથિયાનાં મનમાં કડવાશ ભરી ગયો.

એક દિવસ આ કુટુંબ પર મુસીબતનો મોટો પહાડ તૂટી પડ્યો . તેની સતરેક વર્ષની બહેન ગીતા એક ફેક્ટરીમાં મજૂરી કામે જતી . દરરોજ રાત્રે સાતેક વાગ્યાની આસપાસ ઘરે પાછી ફરતી. તે દિવસે ગીતા મોડી રાત સુધી ઘરે પાછી ના ફરી એટલે આખું ઘર ચિંતામાં ફફડી ઉઠ્યું. ગભરાટમાં ચારે તરફ તપાસ કરી. ફેક્ટરીએ તપાસ કરી તો ફેક્ટરીએ તાળાં હતાં. માને ધ્રાસ્કો પડ્યો કે, “જુવાનજોષ છોકરી છે. કોઈ નરાધમે તેની સાથે

ગીતા સાથે કશું અજુગતું થવાના વિચારે બધાંનો ગભરાટ વધી ગયો. 'શું કરવું ? કોને વાત કરવી ? આબરુ જશે તો ?' કોઈને કશું

સમાજ સૃષ્ટિ

સૂજતું નહોતું. બધાં આબરુ જવાની બીકે ચૂપ રહ્યાં. ને થયું પણ એમ જ. સવારે ગીતા છુટા વાળ, ફાટેલાં કપડાં, સૂજેલા ચહેરા, રડતી આંખે ને ધ્રુજતાં શરીરે ઝૂંપડાંમાં આવી. માને બથ ભરી ચોધાર આંસુએ રડી પડી. હીબકાં ભરતાં ગીતાએ રાતે પોતાની સાથે બનેલાં અઘટીત કૃત્યની કલાણી કહી.

નાથિયાની માનો ડર સાચો હતો. ગીતા ફેક્ટરીએથી પાછી ફરતી હતી ત્યારે ત્રણ નરાધમો તેને બળજબરીથી કારમાં ઉઠાવી, અવાવરું જગ્યાએ બંધ ઓરડામાં લઈ ગયાં. ત્રણેય નરાધમોએ આખી રાત તેની સાથે બળાત્કાર કર્યો. સવારે તેને અધમુવી હાલતમાં ઝૂંપડપટ્ટીનાં નાકે ઉતારી ગયા ને, સાથે ધમકી પણ આપી, “બરદાર, કોઈને કીધું છે કે પોલીસમાં ફરિયાદ કરી છે તો? તને ને તારાં આખાં કુટુંબને મારી નાખીશું.”

વાત સાંભળી કુટુંબ પર આફતનો પહાડ તૂટી પડ્યો. ‘હવે શું કરવું? કોને કહેવું? ક્યાં જવું?’ બધાંએ પોલીસ સ્ટેશનને જવાનું નક્કી કર્યું. પોલીસ સ્ટેશનનો ડર જ એવો છે કે ફરિયાદ નોંધાવવામાં પણ ડર લાગે. ચેમ્બર બહાર બોર્ડ હતું ‘નરેશ પરમાર’. નાથિયાને એક પોલીસે રોકી બકડા પર બેસવા ઈશારો કર્યો.

એક કલાક બેસાડી રાખ્યા પછી પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરે બોલાવ્યાં. ગીતાએ રડતાં બધી વાત કરી. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર નરેશ પરમારે ગીતાને શરમજનક પ્રશ્નો પૂછ્યા. ફરિયાદ લેવાને બદલે ધમકાવી કાઢી મૂક્યાં, ‘તમે રાત્રે ગમે ત્યાં જાવ ત્યાં અમારે તમારી પાછળ ફર્યા કરવાનું? તમારાં જેવાં મજૂરોને તો આવું ચાલ્યાં જ રાખે. એટલે અમારે કેટલી ફરિયાદો લેવી? અમારે બીજાં કોઈ કામ નથી?’

‘હવે કરવું શું? જવું ક્યાં? કોને ફરિયાદ કરવી?’ , આવી મૂંઝવણ સાથે બધાં પોલીસ સ્ટેશનના ગેઈટ પહોંચ્યાં ત્યારે ત્રણેય બદમાશો ગેઈટ પાસે ઊભા હતા. છોકરી તેમને ઓળખી ગઈ એટલે ઈશારો કર્યો, ‘આ લોકો એ જ હતા’.

ગીતા ભયથી ધ્રુજવા લાગી. નાથિયો અને તેનો બાપ ખૂનસથી લાલચોળ થઈ ગયા. ત્રણેયને કોલરથી પકડ્યા. પણ, ત્રણેય નરાધમોએ બન્નેને ધક્કો મારી નીચે પાડી દીધા. ‘અમને ખબર

જ હતી કે તમે પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવશો. એટલે અમે પોલીસ સાથે સેટીંગ કરી નાખ્યું. ચૂપચાપ જતાં રહો’, નાથિયાને ધમકી આપી ત્રણેય જતા રહ્યા.

થોડે દૂર ગયાં ત્યાં પાછળથી એક પોલીસે અવાજ મારી ઉભાં રાખ્યા પોલીસે બાજુમાં આવી કહ્યું. ‘ગભરાવ નહીં. હું તમને તમારા હિતની વાત કરવા આવ્યો છું. ત્રણેય નરાધમો ‘ટેટર’ ગેંગના સભ્યો ગગન, નરેશ ને પરેશ છે. તેમની જબરદસ્ત ધાક છે. રેપ, લૂંટફાટ, ગુંડાગર્દી જેવી ઘણી અસામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં સંકળાયેલા છે. તેમનો કોઈ વાળ પણ વાંકો કરી શકે તેમ નથી. કોઈ સાક્ષી આપવા તૈયાર નહીં થાય. તેઓથી બચતાં રહેવું તમારા હિતમાં છે.’ આટલું કહી પોલીસ જતો રહ્યો.

નાથિયાની લાલચોળ આંખોમાં ત્રણેય નરાધમો તથા પોલીસ અધિકારીની છબી અંકાઈ ગઈ. તે મનમાં બબડયો, ‘અત્યારે ભલે લાચાર છું. પણ, તમને નહીં છોડું. મારી બહેનનો બદલો લઈશ.’

નાથિયાને કોર્ટમાં કેસ કરવાની ઈચ્છા થઈ. વકીલને મળ્યો પણ ખરો. વકીલની ફી સાંભળી એ તો હેબતાઈ ગયો. આટલી મોટી ફી આપવાની તેની ત્રેવડ નો ‘તી. ગરીબને ન્યાય મેળવવો કેટલો દુષ્કર છે તે તેને સમજાઈ ગયું.

પણ, આ બનાવથી છોકરીની હિંમત તૂટી ગઈ. ફરી રેપ થવાના ડરથી તે ધ્રુજી ગઈ. અને બન્યું પણ એમ જ. પંદરેક દિવસ પછી રાત્રે ત્રણેય નારાધમોએ ગીતાને ઉઠાવી એ જ ઓરડીમાં રેપ કર્યો. બીજી વારના રેપથી તે સૂનમૂન થઈ ગઈ. ‘આ લોકો વારંવાર રેપ કરશે ‘ તેવા ભયથી તેની હિંમત તૂટી ગઈ ને માનસિક રીતે ભાંગી પડી. આવા બનાવોથી બચવાનો તેને કોઈ રસ્તો દેખાતો ન હતો. મા-બાપ, ભાઈની લાચાર સ્થિતિ તે સમજતી હતી. કોઈ વિકલ્પ ન સૂજતાં એક દિવસ તેણે આત્મહત્યા કરી લીધી. આખાં કુટુંબ પર આપ તૂટી પડ્યું. લાચાર ગરીબ કુટુંબનાં દુઃખ, દર્દ, પીડા સાંભળવા માટે કોઈને ફૂરસદ કે રસ નહોતો. ન તો તેઓને સમાજનો સાથ મળ્યો કે ન તો કોઈ મીડિયાએ આ નરાધમોને સજા અપાવવા અવાજ ઉઠાવ્યો.

સમાજ સૃષ્ટિ

નાથિયાના મા-બાપ પુત્રીના આપઘાતથી ભાંગી પડ્યાં. નાથિયાની માંદલી માં આમેય થાકી હતી. દીકરીના બનાવથી સંપૂર્ણ તૂટી ગઈ. સુકલકડી શરીર ટકે પણ કેટલું? શરીરમાં કોઈ તાકાત નહોતી. તેને કોનિક ટી. બી. લાગુ પડી ગયો. ખાનગી સારવારની ત્રેવડ નહોતી. જન્મ તારીખ, આધાર કાર્ડ જેવા કોઈ જરૂરી દસ્તાવેજો હતા નહીં કે નહોતું આયુષ્યમાન કાર્ડ. તેથી, સરકારી યોજનાનો લાભ મળવામાં મોડું થઈ ગયું.

નાથિયાના બાપે તેના શેઠને મદદ માટે આજીજી કરી. પણ, કઠણ કાળજીનો શેઠ જરાય પીગળીયો નહીં. મોડી ને અપૂરતી સારવારના અભાવે તેની માનો ટી. બી. વકરી ગયો. બાપ સાવ ભાંગી પડ્યો. આ બધાં દુઃખ, દર્દ, પીડા તેનાથી વધુ સહન થાય તેમ નહોતાં. બધું ભૂલવા તે દારૂના રવાડે ચડી ગયો. તે આખો દિવસ નશામાં ચકચૂર બની ઝૂંપડામાં પડ્યો રહેતો. દારૂના અતિરેકથી તેનું લીવર બગડી ગયું. નાથિયા ઉપર આભ તૂટી પડ્યું. એક તરફ બેનનાં મૃત્યુનું દુઃખ, માનાં કોનિક ટી. બી.ની સારવારની ચિંતા અને ઉપરથી આખો દિવસ નશામાં ચકચૂર રહેતા બાપની સારવારની ઉપાધિ.

પોતાની નર્કગાર જિંદગીમાંથી બહાર નીકળવા કંઈક કરવું પડશે તેવું નાથિયાને લાગ્યું. ત્યાં અચાનક તેની ઝૂંપડપટ્ટીનો બચપણનો મિત્ર ઇગન તેના માતા પિતાનાં ખબર પૂછવા આવી ચડ્યો. ઇગન આ જ ઝૂંપડપટ્ટીમાં જન્મેલો, ઉછરેલો ને મોટો થયેલો. થોડા સમયમાં અચાનક પૈસાવાળો થતા ઝૂંપડપટ્ટી છોડી શ્રીબીએચકેના ફ્લેટમાં રહેવા જતો રહેલો. ઇગનની જિંદગીમાં આવેલું આ પરિવર્તન ઝૂંપડપટ્ટીનાં રહેવાસીઓની સમજની બહાર હતું.

ખબર અંતર પૂછી ઇગન નાથિયાને ઝૂંપડપટ્ટીની સામે આવેલી રેસ્ટોરાંમાં લઈ ગયો. આ પીતા પીતા તેણે નાથિયાને કહ્યું, ‘આમ રીક્ષા ચલાવે તારું કંઈ નહીં વળે. હિંમત કર અને બીજા ધંધે લાગી જા. કંઈક નવું કરવા માટે સાહસ કરવા તૈયાર થઈ જા. આ દુનિયામાં એવા ઘણાં લોકો છે, જે કરોડોમાં રમે છે. વિચાર, આ લોકો એવું શું કરતાં હશે? મારી જ હાલત જો. આજે હું શ્રી બીએચકે માં રહું છું, ત્રણ માલવાહક ટેમ્પો છે. પાંચ માણસો મારે ત્યાં કામ કરે છે.’

નાથિયો ધ્યાનથી ઇગનની વાત સાંભળતો હતો. ‘તો મારે શું કરવું?’ ‘હું તને એ જ સમજાવું છું. તારા મા બાપે, તેને તારી બહેને કાળી મજૂરી કરી તો એ મળ્યું શું?’ માંડ બે ટંક ખાવાનું ને આ ઝૂંપડપટ્ટીની દુઃખ, દર્દ ભરી જિંદગી? તારી મા પર ચોરીનો આરોપ, બળાત્કારથી બહેનનો આપઘાત, માની ટી. બી. ને બાપના લીવરની સારવારની મુસીબત? આ બધાનું કારણ છે, ફક્ત પૈસાનો અભાવ. જો તારી પાસે પૈસા હોત તો ન તારે, તારા મા બાપે, બહેને મજૂરી કરવી પડત, ન તારી બહેન પર બળાત્કાર થાત કે ન તો તેણે આત્મહત્યા કરવી પડત. પોલીસ પણ એફ. આઈ. આર. નોંધી લેત.

‘આ દુનિયામાં સુખી થવા માટે કોઈપણ ભોગે પૈસા કમાવવા જરૂરી છે. પૈસો એ હાથનો મેલ નથી, પણ જિંદગીની જીવાદોરી છે. પૈસાને હાથનો મેલ સમજવો કે નસીબનો ખેલ સમજી, હાથ જોડી બેસી રહેવું, એ જાત સાથેની છેતરપીંડી છે ને હિંમતથી કશું નવું કરવાની આપણી નબળાઈનો બચાવ છે. પૈસાથી આ દુનિયાનાં સર્વ સુખો ખરીદી શકાય છે. તું જ જો. ઘણાં લોકો વિશાળ બંગલાઓમાં રહે છે, વૈભવી સુખ સગવડો ભોગવે છે ને સમાજમાં માન, સન્માન, પ્રતિષ્ઠા મેળવે છે. જ્યારે આપણે ઝૂંપડપટ્ટીમાં લાયાર અવસ્થામાં જીવીએ છીએ. દુઃખ, દર્દ, અપમાન સહીએ છીએ.’

નાથિયાને ઇગનની વાત સાચી લાગી. ‘તો મારે કરવું શું? મને કંઈક મદદ કર.’ ‘તો ચાલ મારી સાથે.’ ઇગન નાથિયાને પોતાના શેઠની વિશાળ ઓફિસે લઈ ગયો. પટાવાળા સાથે શેઠને સંદેશો મોકલ્યો. થોડીવારમાં શેઠે બંનેને અંદર બોલાવ્યા. ઇગને શેઠને નાથિયાનો પરિચય આપ્યો. શેઠે નાથિયાનું પગથી માથા સુધી નિરીક્ષણ કર્યું. મજબૂત બાંધો, ચહેરા પર દેખાતી નિષ્ઠા, મહેનતુ સ્વભાવને પારખતા શેઠને વાર ન લાગી. શેઠે નાથિયાને બીજે દિવસે સવારે આઠ વાગ્યે ઓફિસે આવી જવાની સૂચના આપી.

નાથિયામાંથી નાથાલાલ બનવાની વાંતક આવતા અંકમાં
ક્રમશઃ મો. ૮૮૦૫૦ ૮૮૭૨૭

યાત્રા સૃષ્ટિ

પ્રા. ડૉ. યશવંત કે. ગોસ્વામી

બાણીતા હિન્દી લેખક અને વિવેચક
ગુજરાતના શ્રેષ્ઠ NSS પ્રોગ્રામ ઓફિસર એવોર્ડ વિજેતા
અધ્યક્ષ : હિન્દી વિભાગ-કણસાગરા મહિલા કોલેજ, રાજકોટ

ઉત્તરાખંડ યારધામ યાત્રા કેદારનાથ - બદરીનાથ - ગંગોત્રી - યમુનોત્રી

યારધામ યાત્રા : આસ્થા, અધ્યાત્મ અને હિમાલય

ભારત પ્રાચીનકાળથી જ આધ્યાત્મિક પરંપરાઓ, તીર્થસ્થાનો અને સંસ્કૃતિની અનન્ય ધરોહર ધરાવતો દેશ રહ્યો છે. અહીં દરેક નદી, પર્વત, વૃક્ષ અને ધરતીના કણમાં આધ્યાત્મિકતાનો સ્પર્શ અનુભવાય છે. ભારતની અનેક તીર્થયાત્રાઓમાં યારધામ યાત્રાનું સ્થાન અત્યંત વિશિષ્ટ અને પવિત્ર માનવામાં આવે છે. યારધામ યાત્રા માત્ર પ્રવાસ નથી પરંતુ આસ્થા, સાંસ્કૃતિ, પ્રાકૃતિ અને ભારતની પ્રાચીન પરંપરાનો જીવંત અનુભવ છે. ઉત્તરાખંડના હિમાલય વિસ્તારમાં આવેલા યમુનોત્રી મંદિર, ગંગોત્રી મંદિર, કેદારનાથ અને બદ્રિનાથ મંદિર ભારતની આધ્યાત્મિક પરંપરાના અતિ મહત્વ પૂર્ણ કેન્દ્રો છે.

ઉત્તરાખંડની હિમાલય પર્વતમાળામાં આવેલા આ ચાર પવિત્ર ધામો હિંદુ ધર્મમાં મોક્ષપ્રદ યાત્રા તરીકે માન્ય છે. માન્યતા છે કે જીવનમાં એકવાર આ યાત્રા કરવાથી મનુષ્યને આધ્યાત્મિક શાંતિ મળે છે અને પાપોથી મુક્તિનો માર્ગ સરળ બને છે.

યમુનોત્રી : યારધામ યાત્રાની શરૂઆત સામાન્ય રીતે યમનોત્રી મંદિરથી થાય છે. આ યમુના નદીનું ઉદ્ભવ સ્થાન માનવામાં આવે છે. યમુના નદી હિંદુ સંસ્કૃતિમાં પવિત્ર નદી તરીકે પૂજાય છે. પુરાણોમાં યમુનાજીને સૂર્યદેવની પુત્રી અને યમરાજની બહેન કહેવામાં આવી છે. એવી માન્યતા છે કે યમુનાના દર્શન અને સ્નાનથી મૃત્યુનો ભય ઓછો થાય છે અને જીવનમાં સુખ-શાંતિ મળે છે. યમુનોત્રી સુધી પહોંચવા માટે કઠિન પહાડી માર્ગ પાર કરવો પડે છે, જે યાત્રાળુઓને ધૈર્ય, સહનશક્તિ અને શ્રદ્ધાનો પાઠ શીખવે છે. ત્યાં આવેલ ગરમ પાણીના કુંડનું પણ વિશેષ આકર્ષણ છે, જ્યાં યાત્રાળુઓ પ્રસાદ રૂપે યોખા બાંધીને રાંધે છે.

ગંગોત્રી : બીજું ધામ ગંગોત્રી મંદિર છે, જે ગંગા માતાનું પવિત્ર ધામ છે. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં ગંગા માત્ર નદી નથી પરંતુ માતા તરીકે પૂજાય છે. પૌરાણિક કથાઓ અનુસાર રાજા ભગીરથના કઠોર તપથી ગંગા સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી પર આવી હતી. ભગવાન શિવએ પોતાની જટામાં ગંગાને ધારણ કરીને પૃથ્વી પર ઉતાર્યા હતા. ગંગોત્રીના આસપાસનો વિસ્તાર અદ્ભુત પ્રાકૃતિક સૌંદર્યથી ભરેલો છે. બરફથી ઢંકાયેલા પર્વતો, ગંગાના નિર્મળ પ્રવાહ અને શુદ્ધ વાતાવરણ યાત્રાળુઓને આધ્યાત્મિક અનુભૂતિ કરાવે છે. નજીક આવેલ Gaumukh ગંગાના મૂળ સ્ત્રોત તરીકે જાણીતું છે. ગંગા સ્નાન પાપ નાશક માનવામાં આવે છે.

કેદારનાથ : ત્રીજું અને અત્યંત મહત્વપૂર્ણ ધામ કેદારનાથ મંદિર છે.

આ મંદિર ભગવાન શિવના બાર જયોતિર્લિંગોમાંનું એક છે. મહાભારત પછી પાંડવ (Pandava) જ પોતાના પાપોથી મુક્તિ મેળવવા માટે ભગવાન શિવના દર્શન માટે અહીં આવ્યા હતા એવી માન્યતા છે. ભગવાન શિવએ તેમને દર્શન આપ્યા અને આ સ્થાન પવિત્ર બન્યું. સમુદ્ર સપાટીથી લગભગ ૧૧,૭૫૫ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલું આ મંદિર હિમાલયની ગોદમાં સ્થિત છે. ૨૦૧૩ની ભયાનક આપત્તિ પછી પણ મંદિરનું સુરક્ષિત રહેવું ભક્તો માટે ચમત્કાર સમાન માનવામાં આવે છે. ૨૦૧૩માં North India flood બાદ અહીંના પુનઃનિર્માણ કાર્યએ યાત્રાને વધુ સુવ્યવસ્થિત બનાવી છે.

બદ્રિનાથ : ચોથું અને અંતિમ ધામ બદ્રિનાથ મંદિર Badrinath Temple છે, જે ભગવાન વિષ્ણુને સમર્પિત છે. કહેવાય છે કે ભગવાન વિષ્ણુ અહીં ધ્યાનમાં લીન હતા અને દેવી લક્ષ્મીએ તેમને બદરી વૃક્ષનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને રક્ષણ આપ્યું હતું. તેથી આ સ્થાનનું નામ બદરીનાથ પડ્યું. આ મંદિરને આદિ શંકરાચાર્યએ પુનઃસ્થાપિત કર્યું હતું. નજીક આવેલ માના ગામ Mana Village ભારતનું છેલ્લું ગામ માનવામાં આવે છે, જે ઐતિહાસિક અને સાંસ્કૃતિક રીતે ખૂબ મહત્વ ધરાવે છે.

ધાર્મિક મહત્વ : યારધામ યાત્રાનું ધાર્મિક મહત્વ ખૂબ ઊંડું છે. હિંદુ માન્યતાઓ અનુસાર આ યાત્રા જીવનના પાપોને દૂર કરીને આત્માને શુદ્ધ બનાવે છે. યાત્રા દરમિયાન વ્યક્તિ ભૌતિક સુખોથી દૂર જઈને ભગવાન સાથેનો આંતરિક સંબંધ અનુભવે છે. આ યાત્રા ભક્તિને મજબૂત બનાવે છે અને જીવનના સાચા અર્થ વિશે વિચાર કરવા પ્રેરણા આપે છે.

સાંસ્કૃતિક મહત્વ : સાંસ્કૃતિક રીતે પણ યારધામ યાત્રા ભારતની વૈવિધ્યસભર પરંપરાઓને એક સૂત્રમાં બાંધે છે. દેશના વિવિધ ભાગોમાંથી લોકો અહીં આવે છે, જે રાષ્ટ્રીય એકતા અને સાંસ્કૃતિક સમરસતાનું પ્રતીક છે. ગઢવાલી પરંપરાઓ, લોકગીતો, સ્થાનિક ભોજન અને લોકજીવન યાત્રાળુઓ માટે અનોખો અનુભવ બને છે.

પ્રાકૃતિક મહત્વ : યારધામ હિમાલયની ગોદમાં આવેલ છે. અહીં બરફાચ્છાદિત પર્વતો, હિમનદીઓ, ઝરણાં, નદીઓ અને લીલીછમ ખીણો મનને મોહી લે છે. Valley of Flowers, National Park અને Vasudhara Falls જેવા સ્થળો પ્રકૃતિપ્રેમીઓ માટે સ્વર્ગ સમાન છે. આ વિસ્તાર પર્યાવરણની દ્રષ્ટિએ પણ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે.

યાત્રા સૃષ્ટિ

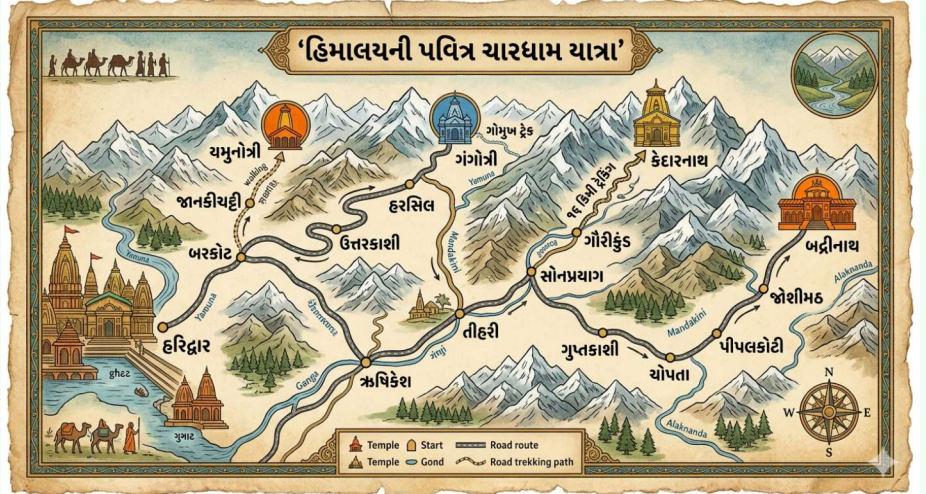
ઐતિહાસિક મહત્વ : ઐતિહાસિક રીતે આ યાત્રા હજારો વર્ષોથી ચાલી આવે છે. આદિ શંકરાચાર્યએ હિંદુ ધર્મના પુનર્જાગરણમાં ચાર ધામને મહત્વ આપ્યું છે. પ્રાચીન સમયમાં ઋષિ-મુનિઓ, રાજાઓ અને સાધુઓ પગપાળા આ યાત્રા કરતા હતા. આજે આધુનિક સુવિધાઓ હોવા છતાં યાત્રાનો મૂળ ભાવ યથાવત્ છે. વર્ષ ૨૦૧૩માં આવેલ પુર હોનારતમાં કેદરનાથ મંદિરનું અદ્ભુત રીતે બચી જવું શ્રદ્ધાળુઓ માટે ચમત્કાર સમાન માનવામાં આવે છે.

આધ્યાત્મિક મહત્વ : આ યાત્રા મનની શુદ્ધિ, આત્મચિંતન, પાપક્ષય તથા મોક્ષની ભાવના સાથે જોડાયેલી માનવામાં આવે છે. હિમાલયને ઋષિ-મુનિઓની તપોભૂમી માનવામાં આવે છે. આ રીતે ચારધામ યાત્રા માત્ર મંદિર દર્શનની યાત્રા નથી પરંતુ જીવનને નવી દિશા આપતી આધ્યાત્મિક સફર છે. અહીં પહોંચીને વ્યક્તિને સમજાય છે કે જીવનનો સાચો આનંદ ભૌતિક સંપત્તિમાં નહીં પરંતુ આંતરિક શાંતિ, શ્રદ્ધા અને પ્રકૃતિ સાથેના જોડાણમાં છે. ચારધામ યાત્રા ખરેખર ભારતની આધ્યાત્મિક મહિમાનો જીવંત અનુભવ છે.

નિષ્કર્ષ : ચારધામ યાત્રા એ ધર્મ, સંસ્કૃતિ, પ્રકૃતિ, ઇતિહાસ અને આધ્યાત્મિકતાનો અદ્ભુત સંગમ છે. આ યાત્રા માણને માત્ર મંદિરો સુધી નહિ પરંતુ પોતાના અંતરાત્મા સુધી લઈ જાય છે.

આઈટીનરી

૧. અપોરે ૧૧-૦૦ યોગા એક્સપ્રેસ દ્વારા બાય ટ્રેન હરિદ્વાર જવા રવાના - નાઈટ જર્ની.
૨. અપોરે ૧૨-૦૦ હરિદ્વાર પહોંચવું. ગંગા આરતી - હરિદ્વાર નાઈટ.
૩. સવારે ૬-૦૦ ક. હરિદ્વારથી દહેરાદૂન થઈ બરકોટ જવા રવાના - ૧૭૦ km વાયા - મસુરી - કેમ્પટી ફોલ્સ - ૭ કલાક - બરકોટ નાઈટ.
૪. બરકોટથી જાનકી ચઢી - ૫૦ km બાય બસ, જાનકી ચઢીથી યમુનોત્રી ૬ km. (ઘોડા, પાલખી દ્વારા - સ્વખર્ચે) પાઈન, દેવદાર અને ઓકના હિમાલયન વૃક્ષોમાંથી પસાર થતો રસ્તો, હિમાલયની હરિયાળી વસુંધરા અને દૂર દૂર ફેલાયેલી બર્ફીલી પર્વતમાળા તમને તન અને મનની તાજગી આપશે. યમુના નદીનું ઉદગમ સ્થાન અને યમુનાજી મંદિર દર્શન અને ગરમ પાણીના કુંડમાં સ્નાન કરી પવિત્ર બની બરકોટ પરત. ૧૦ થી ૧૨ કલાક. બરકોટ નાઈટ.
૫. બરકોટથી ઉત્તરકાશી ૮૫ km. ૪ કલાક ઉત્તરકાશી નાઈટ (૪૦૦૦ ફૂટ) ભાગીરથી નદીના કાંઠે હરિયાળી ઘાટીમાં વસેલું ઉત્તરકાશીનું

પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય આહલાદક અને મનમોહક છે. મંદિરોની નગરી તરીકે વિખ્યાત ઉત્તરકાશીમાં કાશી વિશ્વનાથ મહાદેવનું ભવ્ય મંદિર અને અન્ય મંદિરો દર્શનીય છે.

૬. ઉત્તરકાશીથી ગંગાનાની થઈ ગંગોત્રી ધામ ૧૦૦ km (૧૦,૩૦૦ ફૂટ) ગંગોત્રી દર્શન ઉત્તરકાશીથી વાયા હરસિલ ૨૮ km, હરસિલથી લંકા ૧૫ km, લંકાથી ભૈરવઘાટી ૦૩ km. ભૈરવઘાટીથી ગંગોત્રી ધામ દર્શન. ગંગોત્રી પહેલાં જમણી તરફ કેદારગંગા અને ભાગીરથીનો સંગમ નયનરમ્ય છે. અહીંથી થોડે દૂર ગંગાનો ધસમસતો પ્રવાહ શીલા પરથી નીચે સ્વયંભૂ શિવલિંગ પર અભિષેક કરે છે. ઉત્તરકાશીથી ગંગાનાની ૪૬ km છે. અહીં ગરમ પાણીના ઝરામાં સ્નાન કરવાથી સ્ફૂર્તિના હુવારા છૂટે છે. એ જ રીતે હરસિલ વેલી અને ગંગોત્રીનું પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય તમે ક્યારેય નહીં ભૂલી શકો. ઉત્તરકાશી - નાઈટ.
૭. ઉત્તરકાશીથી ગુપ્તકાશી ૨૨૫ km. ૧૦ કલાક (૬૦૦૦ ફૂટ) ગુપ્તકાશી નાઈટ વાયા ટીહરી, શ્રીનગર, રૂદ્રપ્રયાગ, ગુપ્તકાશી. રૂદ્રપ્રયાગમાં કેદારનાથ તરફથી આવતી મંદાકિની અને બદરીનાથ તરફથી આવતી અલકનંદાનો સંગમ થાય છે. રસ્તામાં ચોતરફ લીલાછમ પર્વતમાળાથી ઘેરાયેલ આંખની પાંપણને થંભાવી દે એવા અદ્ભૂત દશ્યો ટીહરી ડેમ સાઈટના જોવાનું ચૂકશો નહીં. ટીહરી ડેમ ભારતનો સૌથી ઊંચો ડેમ છે. અને દુનિયામાં ૧૩ મા નંબરનો વિશાળકાય ડેમ છે. ભાગીરથી અને ભીલંગા નદીના સંગમ પર આ ડેમ બાંધવામાં આવેલ છે. આજે યાત્રાની સૌથી લાંબી મુસાફરી છે પણ પ્રકૃતિની અવનવી છટાઓ તમને બસમાં બેઠાં બેઠાં જ મંત્રમુગ્ધ કરી દેશે.
૮. ગુપ્તકાશીથી ગૌરીકુંડ થઈ કેદારનાથ (જ્યોતિર્લિંગ) દર્શન. ૧૧,૮૦૦ ફૂટ ગુપ્તકાશીથી યાત્રિકો સીતાપુર આવે છે. અહીંથી ૫ km. દૂર ત્રિયુગીનારાયણ ધામ આવેલ છે. જ્યાં શિવ-પાર્વતીના વિવાહ થયા હતા. સીતાપુરથી સોનપ્રયાગ (૫ km.) મીની વાહન દ્વારા જઈ શકાય છે. સીતાપુર સોન અને મંદાકિની નદીના સંગમ સ્થાને આવેલ નયનરમ્ય સ્થળ

યાત્રા સૃષ્ટિ

છે. સીતાપુરથી (૫ km.) જતાં ગૌરીકુંડ આવે છે. શટલ રીક્ષા દ્વારા ગૌરીકુંડ પહોંચી યાત્રિકો કેદારનાથ (૧૬ km.) પગપાળા (પાલખી, ઘોડા પર - સ્વ ખર્ચે) કેદારનાથ પહોંચે છે. ગૌરીકુંડમાં ગરમ અને ઠંડા પાણીના કુંડ અને માતા પાર્વતીનું મંદિર છે. ગૌરીકુંડથી ૭ km. રામવાડા થઈ ત્યાંથી ૬ km. દેવદર્શની થઈ ૨ km. દૂર કેદારનાથ મંદિર દર્શન કરી શકાય છે. પગપાળા ૮ થી ૧૦ કલાક અને ઘોડા પર ૫ થી ૬ કલાકનો સમય લાગે છે.

હેલીકોપ્ટર સેવા પણ ઉપલબ્ધ છે. જેનું સંચાલન કેદાર ઘાટીમાં આવેલ હેલીપેડ દ્વારા થાય છે. જ્યાં ૪ હેલીકોપ્ટર કંપનીના ૭ હેલીપેડ બનેલા છે. જેમાં ગુમકાશીમાં ૨, ફાટામાં ૪ અને સીરસીમાં ૩ હેલીપેડ આવેલા છે. જેનું બુકિંગ IRCTC ની સાઈટ પરથી ઓનલાઈન થાય છે. કેદારનાથ રાત્રિ નિવાસની પણ મર્યાદિત વ્યવસ્થા છે. ચારધામમાં કેદારનાથ દરેક દ્રષ્ટિએ ચડીયાતું છે. પાંડવો દ્વારા નિર્મિત આ મંદિર બાદમાં જગદગુરુ શંકરાચાર્ય દ્વારા વર્તમાન કેદારનાથનું નિર્માણ થયેલ. અહીં મંદિરની પાછળ જ આદિ શંકરાચાર્યની સમાધિ દર્શનીય છે. આ ભૂમિની કોસ્મિક એનર્જી અને કેદારનાથ બાબાના દર્શનની અલૌકિક અનુભૂતિથી યાત્રિકો મંત્રમુગ્ધ બની જાય છે. મંદિર પાછળ ૨૨,૮૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલ બરફાચ્છાદિત કેદાર શિખરનું દર્શન પણ યાત્રિકોને મહાદેવની પાવરફૂલ એનર્જીનો અહેસાસ કરાવશે.

કેદારનાથથી ૮ km. દૂર ૧૬ હજાર ફૂટની ઊંચાઈએ વાસુકી તળાવ આવેલ છે. ભૈરવ ગુફા પણ આધ્યાત્મિક ચેતનાથી ભરપૂર છે. આ ઉપરાંત કેદારનાથ આસપાસ પંચકેદાર, મદમહેશ્વર, તુંગનાથ, રુદ્રનાથ, કલ્પનાથ, ઉખીમઠ, ગુમકાશી જેવા અનેક સ્થળો દર્શનીય છે. ગૌરીકુંડથી ઘોડાનો ચાર્જ વન-વે રૂ. ૪૦૦૦ ની આસપાસ અને પાલખીનો વન-વે ચાર્જ રૂ. ૮ થી ૧૦ હજાર રૂપિયા અને હેલીકોપ્ટર ચાર્જ ૬ થી ૮ હજાર રૂ. આસપાસ થાય છે. કેદારનાથ/ગુમકાશી નાઈટ.

૯. ગુમકાશીથી ચોપતા, તુંગનાથ થઈ ગોવિંદઘાટ/પીપલકોટી નાઈટ.
૧૦૮ km.

ગુમકાશીથી ચોપતા ૪૫ km. બાય બસ. ચોપતાથી તુંગનાથ મહાદેવ ૪ km પગપાળા / ઘોડા પર. મંદાકિની અને અલકનંદા ઘાટીમાં આવેલ તુંગનાથ મહાદેવની ઊંચાઈ ૧૨,૨૦૦ ફૂટ છે. જે વિશ્વમાં સૌથી વધુ ઊંચાઈ પર આવેલ શિવાલય છે. ૧૦૦૦ વર્ષ પ્રાચીન તુંગનાથ મહાદેવ પંચકેદારમાં સમાવેશ થાય છે. અહીંથી ૨ km. દૂર ૧૩,૧૨૫ ફૂટની ઊંચાઈએ ચંદ્રશીલા આવેલ છે. જેનું આધ્યાત્મિક મહત્વ છે. રાવણનો વધ કર્યા બાદ ભગવાન શ્રીરામે ચંદ્રશીલા પર ધ્યાન ધર્યું હતું. પાંડવો દ્વારા નિર્મિત તુંગનાથ મહાદેવ પરિસરમાં ઉભા રહેતા જ હિમાલયના અક્ષર

સૌંદર્યના દર્શનથી યાત્રિકો અભિભૂત થવાની સાથે યાત્રિકો બોલી ઉઠે છે -
જય ભોલેનાથ, જય હો પ્રભુ - સારે જગત મેં ઊંચા હૈ વૂં..

૧૦. પીપલકોટી/ગોવિંદઘાટથી બદરીનાથ ૭૫ કલાક. - ૩ કલાક ૧૦,૩૦૦ ફૂટ

તુંગનાથથી ગોપેશ્વર ૦૮ કલાક., ચમોલી ૨૦ km, જોશીમઠ ૮૮ km, વિષ્ણુપ્રયાગ ૮૦ km, ગોવિંદઘાટ ૧૦૦ km - પાંડુકેશ્વર થઈ બદરીનાથ પહોંચી શકાય છે. વિશ્વવિખ્યાત 'ફૂલોની ઘાટી' અને હેમકુંડ જઈ શકાય છે. ગોવિંદઘાટથી ૧૫ km ઘાઘરીયાથી અહીં પહોંચી શકાય છે. અહીં ખીલતા અસંખ્ય ફૂલોની મહેક અને સૌંદર્ય, ચારેબાજુ ફેલાયેલ હિમ આચ્છાદિત ગિરિમાળા અને કલકલ કરતા ઝરણાના નાદ વચ્ચે ખીલેલા અગણિત પુષ્પો નંદનવનનું દ્રશ્ય ખરું કરે છે. સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત વેળાએ આકાશમાં ઉદભવતી રંગોની અનોખી ઉજાણી અને ૧૦ km.લાંબા, ૨ કિ.મી. પહોળી 'ફૂલોની ઘાટી'નું સૌંદર્ય પર્યટકોને સ્વર્ગલોકની અનુભૂતિ કરાવે છે. પ્રકૃતિનું આ રમ્ય અને પારદર્શી સૌંદર્યમાં પર્યટકો ખોવાઈ જાય છે. જૂનથી સપ્ટેમ્બર અહીં જવા માટેનો ઉત્તમ સમય છે.

બદરીનાથ અલકનંદા નદીના કિનારે આવેલ વૈષ્ણવોનું પ્રિય યાત્રાધામ છે. અઠખેલીયા કરતી અલકનંદાનો સ્વચ્છ, નિર્મળ અને ઘૂઘવાટા કરતો પ્રવાહ અને પહાડી શૈલીમાં બંધાયેલ બદરીનાથ મંદિર આકર્ષણનું કેન્દ્ર છે. બદરીનાથ અને એની આસપાસ તમામ પ્રકારના પર્યટકો માટે અનેક દર્શનીય સ્થળો છે.

નિલકંઠ શિખર : બદરીનાથ મંદિર પાછળ ૨૦ હજાર ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલું આ શિખર 'ગઢવાલ ક્વીન' રૂપે પ્રખ્યાત છે. પીરામીડ આકારનું આ શિખર બદરીનાથની પૃષ્ઠભૂમિ બનાવે છે. પર્યટક બ્રહ્મકમલ ક્ષેત્ર સુધી આવી શકે છે.

સતોપંથ : આ ત્રિકોણીય સરોવર બરફાચ્છાદિત પર્વતમાળાથી શોભાયમાન છે. તેનું નામ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહાદેવ પરથી રખાયું છે. અહીં જવા પૂર્વ મંજૂરી જરૂરી છે.

તમ કુંડ : બદરીનાથ મંદિરમાં પ્રવેશ પહેલાં શ્રદ્ધાળુઓ અહીં સ્નાન કરે છે જે કુદરતી ગરમ પાણીનો કુંડ છે. કુંડનું પાણી ઔષધિય હોવાથી એમાં સ્નાન કરવાથી ચામડીના રોગોમાં રાહત મળે છે.

બ્રહ્મકપાલ: અહીં શ્રદ્ધાળુ પૂર્વજોની શ્રાદ્ધવિધિ કરાવી શકે છે.

ચરણપાદુકા: બદરીનાથથી ૩ km. દૂર આ સ્થળે જંગલી ફૂલોના મેદાનમાં એક મોટી શીલામાં ભગવાન વિષ્ણુના ચરણના નિશાન અંકિત થયેલા છે.

નારદકુંડ: તમકુંડ પાસે આવેલ નારદકુંડમાંથી આદિ શંકરાચાર્યને

યાત્રા સૃષ્ટિ

વિષ્ણુની મૂર્તિ પ્રાપ્ત થયેલ. અહીં ગરુડ શીલા નીચેથી ગરમ પાણીનું ઝરણું નીકળે છે.

વસુધારા ફોલ્સ: માના ગામથી ૩ km દૂર આવેલ આ ધોધ ૧૨૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએથી નીચે પડે છે જે ૧૨,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલ છે.

વાસુકી તળાવ: ૧૪,૨૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલ વાસુકી તળાવ ટ્રેકિંગ દ્વારા જઈ શકાય છે. વ્યાસગુફા, ગણેશગુફા, ભીમપુલ અને વસુધારા ફોલ્સ અહીંથી ૩ થી ૬ કિ.મી દૂર છે. જે બદરીનાથ યાત્રાનો પ્રમુખ ભાગ છે.

માના ગામ : ચાઈના બોર્ડર પર સ્થિત ભારતનું પ્રથમ ગામ છે. રસ્તો સરસ્વતી નદી પર છે. માનાગામમાં અનેક ગુફાઓ આવેલી છે. માન્યતાનુસાર માનાગામ પાસે આવેલ વ્યાસગુફામાં વેદવ્યાસજીએ ભગવાન ગણેશની મદદથી મહાભારત મહાકાવ્યની રચના કરી હતી. માનાગામથી ૩ km દૂર ઉત્તરમાં એક ગ્લેશિયરમાંથી સરસ્વતી નદી નીકળે છે. વ્યાસગુફા પાસેથી નીકળતી સરસ્વતી નદી કેશવ પ્રયાગમાં અલકનંદામાં વિલીન થઈ જાય છે. અહીંથી પ્રયાગરાજ સુધી સરસ્વતી નદી ગુપ્ત માર્ગે વહે છે. અહીં ગંગા, યમુના, સરસ્વતીનો સંગમ થાય છે - પણ સરસ્વતી અદ્રશ્ય રહે છે.

૧૧. બદરીનાથથી રૂદ્રપ્રયાગ - ઋષિકેશ - હરિદ્વાર - નાઈટ ૩૦૦ km. - ૧૦ કલાક :

બદરીનાથથી રૂદ્રપ્રયાગ ૧૬૦ km., કર્ણપ્રયાગ ૧૧૧ km., ગોપેશ્વર ૧૮૦ km. થઈ ઋષિકેશ ૩૦૦ km. પહોંચી શકાય છે. રૂદ્રપ્રયાગ અલકનંદા અને મંદાકિની નદીના સંગમ સ્થળે આવેલ અતિ રમણીય સ્થળ છે, જે પંચ પ્રયાગમાં એક અને અલકનંદા નદીના પ સંગમમાંથી એક છે. અહીં રૂદ્રનાથ મહાદેવનું પ્રસિદ્ધ શિવાલય આવેલ છે.

ઋષિકેશ : ઉત્તરાખંડમાં રાજર્ષિ હિમાલયની તળેટીએ આવેલ ઋષિકેશ 'વિશ્વની યોગ રાજધાની' તરીકે પ્રખ્યાત છે. આધ્યાત્મિક શાંતિ અને અદભૂત પ્રાકૃતિક સૌંદર્યથી ભરપૂર ગંગા નદીને કિનારે આવેલ ઋષિકેશ સાધુ-સંતોની સાથે તમામ પ્રકારના પર્યટકોને આકર્ષિત કરે છે. દુનિયાના તમામ ખૂણેથી અહીં યાત્રિકો વિવિધ હેતુ માટે આવે છે. અહીં અનેક આશ્રમો ઉપરાંત લક્ષ્મણ ઝુલા, રામ ઝુલા, ૧૩ માળનું મંદિર અને ઋષિકેશથી ૨૭ કિ.મી. દૂર પહાડી પર આવેલ નિલકંઠ મહાદેવનું મંદિર દર્શનીય છે. અહીંથી હિમાલયની હરિયાળીનો અદભૂત નજારો જોવા મળે છે. ઋષિકેશ નાઈટ.

૧૨. ઋષિકેશથી હરિદ્વાર - ૨૦ km. હરિદ્વાર નાઈટ :

હર અને હરિના યાત્રાધામોનું પ્રવેશદ્વાર એટલે હરિદ્વાર કે હરદ્વાર.

ગંગા નદીના કિનારે 'હર કી પૌડી' ઘાટ પર થતી સાંજની ગંગા આરતીનો લાભ લેવા કરોડો ભારતીય અને વિદેશી હરિદ્વાર આવે છે. હરદ્વાર અને ઋષિકેશમાં 'કણકણમાં શંકર' એટલે કે મહાદેવના અસંખ્ય તીર્થસ્થાનો આવેલા છે. આ ઉપરાંત મનસાદેવી અને ચંડીદેવી રોપ-વે દ્વારા જઈ શકાય છે. શિવાલીક પર્વતમાળાથી ઘેરાયેલ હરિદ્વાર 'મંદિરોની નગરી' તરીકે પ્રખ્યાત છે. અહીં કુંભમેળાનું પણ આયોજન થાય છે. ભારતમાતા મંદિર, વૈષ્ણોદેવી મંદિર, પતંજલિ યોગાશ્રમ, સ્વામી વિવેકાનંદ પાર્ક, કનખલ આશ્રમ, આનંદમયી આશ્રમ, પરમાર્થ નિકેતન, શાંતિ કુંજ આશ્રમ, ભૂમા નિકેતન મંદિર, બીરલા ઘાટ, ગૌરીશંકર મહાદેવ મંદિર, અદભૂત મંદિર, દક્ષપ્રજાપતિ મંદિર, પાવનધામ, બીલેશ્વર મહાદેવ, માયાદેવીનું મંદિર, શિવાનંદ આશ્રમ, વૈષ્ણોદેવી મંદિર.

૧૩. હરિદ્વારથી બપોરે ૧૧-૦૦ કલાકે યોગા એક્સપ્રેસ ટ્રેન દ્વારા અમદાવાદ રવાના.

૧૪. બપોરે ૧૨-૦૦ કલાકે અમદાવાદ રીટર્ન / રાજકોટ / મોરબી રીટર્ન બાય બસ.

નાઈટ - દિવસ ૧ હરિદ્વાર, દિવસ-૨ અને ૩ બરકોટ, દિવસ ૪ અને ૫ ઉત્તરકાશી, દિવસ ૬ અને ૭ ગુપ્તકાશી, દિવસ ૮ અને ૯ બદરીનાથ, દિવસ ૧૦ અને ૧૧ ઋષિકેશ / હરિદ્વાર બે નાઈટ જર્ની ટ્રેનમાં... બિન હિન્દુઓ પર રોક, શ્રદ્ધાળુઓએ પંચગવ્યનું આચમન કરવું પડશે.

બદરીનાથ-કેદારનાથ મંદિરમાં બિન હિન્દુઓના પ્રવેશ પર રોક રહેશે. હિન્દુ, બૌદ્ધ, શીખ, જૈન ધર્મના લોકો દર્શન કરી શકશે. જો કે અન્ય ધર્મના લોકોને કઈ રીતે રોકવામાં આવશે, તેને લઈને મંદિર સમિતિએ સ્પષ્ટ નિર્દેશ જારી કર્યા નથી. જ્યારે, ગંગોત્રી-યમુનોત્રીમાં પ્રવેશ કરવા દરમિયાન શ્રદ્ધાળુઓને પંચગવ્યનું આચમન કરાવાશે.

કેદારનાથના ગર્ભગૃહમાં શ્રદ્ધાળુ ગંગાજળ, ફૂલ નહીં ચઢાવી શકે. મંદિર સમિતિના અધ્યક્ષ અજયેન્દ્ર અજય (અજયેન્દ્ર અજયે) કહ્યું કે વિશેષ પૂજા રાત્રે ૧૧ થી સવારે ૪ વાગ્યા સુધી કરાશે.

યાત્રા માર્ગ પર વાહન સવારે ૪ થી રાત્રે ૧૦ વાગ્યા સુધી ચાલશે. યાત્રા માર્ગને ૧૬ સુપર ઝોનમાં વહેંચીને ૫૪ હજાર કાર માટે ૧૧૮ પાર્કિંગ બનાવાયા છે. ૪૮ હોલિંગ પોઈન્ટ બનાવાયા. પ્રાકૃતિક આફતોની સ્થિતિમાં અહીં ૧.૧૮ લાખ લોકો રોકાઈ શકે છે. ભૂસ્ખલનની આશંકા વાળા ૮૦ પોઈન્ટ ચિહ્નિત. અહીં ઈમરજન્સી ટીમ છે. મો. ૯૪૨૭૪૯૫૧૭૫

ડૉ. વિરાજ લવિંગીયા

લેખક સિનિયર મેડિકલ ઓન્કોલોજિસ્ટ,
શેલ્બી કેન્સર રિસર્ચ ઈન્સ્ટીટ્યુટના નિયામક તથા
અનેક રાષ્ટ્રીય-આંતરરાષ્ટ્રીય પાસિટોધિકોથી વિભૂષિત છે.

આયુષ્માન ભારત યોજના એટલે આરોગ્યનું અમૂલ્ય વરદાન

Medical Oncologist તરીકે મારી વર્ષોની કારકિર્દી દરમિયાન હું એવા અનેક દર્દીઓના સંપર્કમાં આવ્યો છું કે જેઓ કેન્સર સામેની લડાઈ સારવારના અભાવે નહીં પરંતુ નાણાંના અભાવે હારી ગયા હોય. કેન્સર મટી શકે તેવી તમામ શક્તિઓ હોય તેમ છતાં સારવારના જંગી ખર્ચને પહોંચી વળવાની અક્ષમતાને કારણે કેન્સર સામેનો જંગ હારી જનાર અનેક નિઃસહાય દર્દીઓ અને તેમના સ્વજનોની યાદો મારા માનસપટ ઉપર તરવરે છે. આ લેખ લખી રહ્યો છું ત્યારે તેમની બેબાકળી આંખો મને આજે પણ એટલી જ હચમચાવી નાંખે છે.

કેન્સર આજે ભારત સહિત સમગ્ર વિશ્વમાં ઝડપથી વધતી ગંભીર બીમારીઓમાંની એક છે. આ રોગ માત્ર શારીરિક અને માનસિક પીડા જ નથી આપતો, પરંતુ દર્દી અને તેના પરિવાર પર અતિશય આર્થિક બોજ પણ લાદે છે. આવા કપરા સમયમાં આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના (PM-JAY) આપણા સૌ ભારતીયો માટે આરોગ્યનું અમૂલ્ય વરદાન બનીને પ્રાપ્ત થઈ છે.

ભારત સરકાર દ્વારા વર્ષ ૨૦૧૮માં શરૂ કરાયેલ આ યોજના વિશ્વની સૌથી મોટી જાહેર આરોગ્ય વીમા

યોજનાઓમાંની એક માનવામાં આવે છે. ખાસ કરીને કેન્સર દર્દીઓ માટે આ યોજના જીવનરક્ષક સારવાર મેળવવાનું મહત્વપૂર્ણ સાધન બની છે. આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના હેઠળ પાત્ર પરિવારોને દર વર્ષે રૂ. ૫ લાખ સુધીનું આરોગ્ય વીમા કવર આપવામાં આવે છે. ઉપરાંત ગુજરાતમાં આયુષ્માન ભારત યોજના હેઠળ વાર્ષિક મફત સારવારની મર્યાદા રૂ. ૫ લાખથી વધારીને રૂ. ૧૦ લાખ કરવામાં આવી છે. આ કાર્ડ દ્વારા ૭૦ વર્ષ કે તેથી વધુ ઉંમરના વડીલો પણ આ મફત સારવારનો લાભ લઈ શકે છે.

PM-JAY યોજના અંતર્ગત

શેલ્બી હોસ્પિટલ્સ જેવી ખાનગી હોસ્પિટલોમાં પણ કેશલેસ સારવારની સુવિધા ઉપલબ્ધ છે. જેના થકી દર્દી અને તેના પરિવારને સારવાર દરમિયાન આર્થિક ભારમાંથી તાત્કાલિક રાહત મળે છે.

ભારતમાં બદલાતી જીવનશૈલી, તમાકુનું સેવન, પ્રદૂષણ અને વધતી ઉંમરના કારણે કેન્સરના કેસોમાં સતત વધારો થઈ રહ્યો છે. સ્તન કેન્સર, મોઢાનું કેન્સર, ગર્ભાશયનું કેન્સર, ફેફસાંનું કેન્સર અને બ્લડ કેન્સર જેવી બીમારીઓની સારવાર

આરોગ્ય સૃષ્ટિ

અત્યંત ખર્ચાળ હોય છે.

કીમોથેરાપી, રેડિયોથેરાપી, સર્જરી, તપાસો, દવાઓ અને લાંબા ગાળાની સારવારનો ખર્ચ અનેક પરિવારોને આર્થિક સંકટમાં મૂકી દે છે. ઘણા દર્દીઓ માત્ર આર્થિક મુશ્કેલીઓના કારણે સારવાર અધવચ્ચે બંધ કરી દેતા હોય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં સ્ત્રીઓ યોજના જરૂરિયાતમંદ દર્દીઓ માટે મહત્વપૂર્ણ સહારો બની રહી છે.

કેન્સરના દર્દીઓ સરકાર માન્ય ખાનગી હોસ્પિટલમાં કોઈપણ પ્રકારની પૂર્વ-ચુકવણી કર્યા વિના કેશલેસ સારવાર મેળવી શકે છે. તેથી દર્દી આર્થિક ચિંતા છોડીને પોતાના આરોગ્ય પર વધુ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે છે. ઉપરાંત, આ યોજનાની "Portability" સુવિધા પણ ખૂબ ઉપયોગી છે, જેના કારણે દર્દી પોતાના રાજ્યની બહાર આવેલી હોસ્પિટલોમાં પણ સારવાર મેળવી શકે છે.

PM-JAY યોજનાએ દેશભરના હજારો કેન્સર દર્દીઓના જીવનમાં સકારાત્મક પરિવર્તન લાવ્યું છે. પહેલાં જ્યાં પરિવારો સારવાર માટે દેવું કરતાં કે પોતાના દાગીના, જમીન વગેરે

સંપત્તિ વેચવા મજબૂર બનતા, તેના બદલે હવે તેઓ સ્વાભિમાનપૂર્વક સારવાર મેળવી શકે છે.

PM-JAY એ સમયસર તપાસ અને સારવાર માટે લોકોમાં જાગૃતિ પણ વધારી છે. પહેલાં ઘણા લોકો ખર્ચના ડરથી સારવાર ટાળતા હતા, પરંતુ હવે આર્થિક સુરક્ષા મળતાં દર્દીઓ વહેલી તકે સારવાર લઈ રહ્યા છે. ઉપરાંત, આ યોજનાએ ખાનગી હોસ્પિટલ્સને પણ જનકલ્યાણ સાથે જોડ્યા છે.

સાર: આયુષ્માન ભારત PM-JAY યોજના ભારતમાં ઉચ્ચ ગુણવત્તાસભર આરોગ્ય સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવા તરફનું મહત્વપૂર્ણ પગલું છે. કેન્સર દર્દીઓ માટે આ યોજના માત્ર આરોગ્ય વીમો નથી, પરંતુ સંકટ સમયની સાંકળ છે. આ યોજનાએ હજારો પરિવારોને સારવાર ઉપલબ્ધ કરાવી તેમના જીવનમાં સકારાત્મક પરિવર્તન આણ્યું છે. જો આવી યોજનાઓને વધુ મજબૂત બનાવવામાં આવે, તો ભારત 'જન-જન માટે આરોગ્ય' ના લક્ષ્ય તરફ વધુ ઝડપથી આગળ વધી શકે છે.

સંકલન : શ્રી પુષ્પક જવેરી, શેલ્બી હોસ્પિટલ - અમદાવાદ.
મો.૮૧૨૮૮૦૫૩૧૦

(અનુ. પેઈજ ૪૬નું શરૂ)

જાદુઘ મૂઘ

ચડાવ્યો ત્યાં તો રાજા જેલમાં ! આ જોઈ પ્રધાન, ચારે ચિતારાઓ અને જાદુગર રાજાને મળવા જેલમાં ગયા. રાજા જેલના સળિયા પકડી નીચું મોં રાખી ઊભા હતા. રાજાજની આવી કફોડી હાલત જોઈ પ્રધાનજી બોલ્યા, 'રાજાજ, કલાના જોરે જાદુગર રાજસિંહાસને બેઠો. ને તમે સાવ નગરજનો વચ્ચે. કલાની અસલિયત બતાવતા ચાર ચિતારાઓ જેલમાં ગયા. અને અત્યારે જુઓ, તમારામાં રહેલું અસમતોલપણું યાડી ખાય છે. ને તે કારણે તમારી આ હાલત થઈ છે. કાલે બધા લોકો જાણશે. ને નગર આખામાં હાંસી થશે કે રાજા જેલમાં, જાદુગર મહેલમાં.'

પ્રધાનની વાતમાં સૂર પુરાવતાં જાદુગર બોલ્યો : "મારો જાદુ તો આજે જોઈ કાલે ભૂલી જવાના. જ્યારે આ ચાર ચિત્રકારોએ તો મને, મારી કલાને અને આપને અમર કરી દીધા છે. સોનામહોરના સાચા હકદાર તો એ છે.' હવે રાજાને ભાન થયું. રાજાએ માફી માગતાં કહ્યું : 'હવે મને અહીંથી છોડાવો.' ત્યારે જાદુગર બોલ્યો : એક શરતે ! જેલના સળિયા પકડી રાજાજ આજીજી કરતા હોય તેવું ચિત્ર ચિત્રકારો દોરે પછી જ તમને છોડાવું, બોલો છે મંજૂર

'હા... હા... મંજૂર બસ ! પરંતુ મારો પ્રધાન ક્યાં ? એ મારી આંખ ઉઘાડનારો, મારી પડખે મારો ગુરુ બનીને ઊભો રહે. એ ચિત્ર મારા રાજમહેલમાં મારી આંખો સમક્ષ રાખશે.' સહુની સંમતિથી જાદુગરે મૂઘનો વળ ચડાવ્યો. રાજાને બહાર કાઢ્યો. તે પ્રધાનને, જાદુગરને અને ચિત્રકારોને વળગી પડ્યો. પછી ચારે ચિત્રકારોને હજાર-હજાર સોનામહોરો આપી વિદાય કર્યા.

Signature®
LUXURY FRAGRANCES

COCKTAIL
DEODORANT & EAU DE PARFUM

પ્રથમ વખત
એક જ DEO માં
દસ
પુરુષ

~: Also available :~
EAU DE PARFUM

લાંબા
સમય
સુધી ચાલે

BAN®
SINCE 1966

BAN LABS (P) LTD.

For Suggestions & Feedback Contact Manager - Customer Care: ☎ +91 84603 72121 ✉ consumer.care@banlab.com 🌐 www.banlabs.com

MAD/DOM/SIG/CTL/DEO/2020/GILL/01/001

જોઈએ છે વધારે “દૂધી” ? તો એના વેલે વળગાડો “બુધ્ધિ” !

‘દૂધી’ એ ગરીબોનું શાક અને ખેડૂતોનો શ્રેષ્ઠ પાક સાબિત થયો છે. દૂધી ક્યારેય માપથી વધારે મોંઘી હોતી નથી. તેથી ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગના માણસો સહેજે ખરીદી શકે છે અને શાક તેરીકે ઉપયોગ કરી શકે છે. અને છતાં તેની ખેતીમાં અન્ય પાકોની સરખામણીમાં ખાસ ખર્ચ વિના એકરદીઠ વધુ વજન મળતું હોઈ ખેડૂતોમાટે ઉત્તમ પાક ગણાયો છે.

દૂધી પાસેથી વધુ આવક મેળવવાના ખેડૂત અજમાવી શકે એવા વધારાના બે કીમિયા છે, જેનો વધારાનો કશો ખર્ચ પણ વેઠવો પડતો નથી અને છતાં દૂધીના પોટકાં અઢળક ઉતરી પડે છે-એની જ વાત કરવી છે પણ તે પહેલાં દૂધી વિષેનો સામાન્ય પરિચય પામી લઈએ.

‘દૂધી’ એ બારમાસી પાક છે = દૂધી બારેમાસ સારીરીતે ઉછરતો અને ઉત્પાદન આપતો વેલાવાળો શાકભાજીનો પાક છે. જ્યાં ચાલુ ખેતીપાકો થઈ શકતા હોય તેવી રેતાળ, ગોરાડુ, મધ્યમ કાળી અને કાળી જમીન માફક આવે છે. ચોમાસામાં માત્ર વરસાદી પાણી, શિયાળામાં ઓછું પાણી અને ઉનાળામાં થોડું વધારે પાણી માગતો અને ઓછી મજૂરીએ વધુ વજન પુરું પાડતો પાક છે. વળી પાક પોતે ખડતલ હોવાથી સંરક્ષણ ખર્ચ ઓછો અને ફળો મોટા એટલે ઉતારવાની મજૂરી પણ સાવ ઓછી લાગે છે.

ઉપયોગ = જેમ ચીભડા-કાકડી કાચા ખાઈએ છીએ તેમ દૂધીની છાલ કાઢી કાચેકાચી એટલી જ લિજ્જતથી ખાઈ શકાય છે. આ અખતરો કરવાજેવો છે. શાક તેરીકે એનો ખુબ વધારે વપરાશ છે. તે સુપાચ્ય હોવાથી બિમારોને બાફેલી દૂધી ખાવાની ડોક્ટરો ભલામણ કરતા હોય છે. અરે ! હૃદયરોગ જેવી જીવલેણ બિમારીમાં ૨૫૦-૩૦૦ ગ્રામ દૂધીના ટુકડાની સાથે ૫-૭ પાંદ તુલસીના અને એટલાજ ફુદીના ના ઉમેરી, ગ્રાઈંડરમાં પીસી રસ

કાઢી, કપડાથી ગાળી-તેમાંથી ૧૦૦-૧૨૫ ગ્રામ દ્રાવણની સાથે એટલું જ પાણી ઉમેરી, તેમાં ૪-૫ કાળામરી(તીખા)નો ભૂકો અને થોડું સિંધાલુણ-મીઠું ઉમેરી દિવસ દરમ્યાન બેત્રણવાર સેવન કરવામાં આવે તો હૃદયની જામ થઈ ગયેલી લોહીની નળીઓ ખૂલી જઈ “બાયપાસ” જેવી મોંઘી અને જોખમી શસ્ત્રક્રિયામાંથી છૂટકારો પામી શકાય છે. એવું શ્રી

અ. નાનાઉડે-ધરમપેઠ નાગપૂર ફોન પર ૧૨૮૩૦ નું કહેવાનું છે.

બરાબર નિરીક્ષણ કરજો = બીજ ઉગી ગયા પછી પંદરેક દિવસમાં ‘છોડ’માંથી ‘વેલા’નું રૂપ ધારણ થશે. અને દૂધીનો વેલો તો રાજાની કુંવરીની જેમ વધવા લાગશે. વેલાને ખૂબ ખાતર-પાણી આપી, વધુને વધુ લાંબો બનાવી દઈએ તો વધુ દૂધી મેળવી શકાય ને ? જોકે હું પણ એમ જ માનતો હતો. પણ અનુભવે એ ખ્યાલ અધૂરો પુરવાર થયો છે. વધારે ઉત્પાદન મેળવવા દૂધીના વેલાને મસમોટો અને તગડો બનાવવાની જરૂર નથી. જરૂર હોય છે તે વેલાને વધુમાં વધુ ઈચ્છિત ફૂલો લાગે અને ખોરાક લેનારા વધુમાં વધુ મૂળિયાં વિકસે તેવી અનુકુળતાઓ ઊભી કરી આપવાની !

વાસ્તવિકતા એ છે કે = દૂધીનો વેલો પાંચેક ફૂટ લાંબો થાય એટલે તેની લાંબી ઢાંડલી પર સફેદ ફૂલો ખીલવા લાગે છે. પણ તે ફૂલોમાં દૂધી બેસતી નથી. કારણ કે તે બધા નરફૂલો હોય છે. તો પછી દૂધી લાગે ક્યારે ? એ વેલો ઠીક ઠીક લંબાઈ વાળો થાય ત્યારે કુદરતી પ્રેરણાથી આપમેળે વેલામાંની ગાંઠોમાંથી નવી શાખાઓ ફૂટે અને નવી ફૂટેલી શાખાઓ પર શરૂઆતના બે-ત્રણ કે ચાર પાનની બગલમાંથી માદાફૂલો ખીલે છે. માદાફૂલનો દેખાવ દૂધીના નાનકડા પ્રતિનિધિત્વને છેડે ખીલેલા સફેદ ફૂલવાળો હોય

કૃષિ સૃષ્ટિ

છે. તે મોટું થઈ 'દૂધી' રૂપે તૈયાર થાય છે. વેલો તો આગળ ને આગળ વધતો જાય છે પણ તેના પર ખીલ્યાકરતાં બધા જ ફૂલો 'નરફૂલો' જ હોય છે. જેથી દૂધી હવે ઉતરતી બંધ થઈ જાય છે.

હવે આ અગળ વધતા વેલાને ફરીવાર દૂધી ક્યારે લાગે ? જ્યારે ફરીવાર માદાફૂલો ખીલે ત્યારે ! ફરીવાર માદાફૂલો ક્યારે ખીલે ? જ્યારે મુખ્યવેલાની શાખાઓ ખૂબ લાંબી થઈ જાય ત્યારે ફરીવાર દરેક શાખાના પાનની બગલમાંથી 'પ્રશાખા' ફૂટતી હોય છે. પણ મુખ્યવેલાની લંબાઈ ખૂબ વધે ત્યારે જ પ્રશાખાઓ ફૂટે. અને તેનું ફૂટવાનું પ્રમાણ પણ હોય છે નજીવું. એટલે દૂધી ઘણી ઓછી મળે તે સ્વાભાવિક છે.

વધુ ઉત્પાદન મેળવવા કરવાનું શું ? તો હવે વધારે દૂધી મેળવવાના કીમિયાની વાત કરીએ તો- દૂધીના વેલાની લંબાઈ અઢી-ત્રણ ફૂટ થાય એટલે તેની ડુંખ(માથું) કાપી લેવી. વેલો આગળ વધતો અટકશે. પાંદડાની બગલમાંથી નવી શાખાઓ ફૂટશે અને વધવા માંડશે. શરૂઆતના ત્રણથી પાંચ પાંદડાની બગલમાં માદાફૂલો ખીલશે. અને પછી જેવા નરફૂલો ખીલવાના શરૂ થઈ જાય એટલે એક કે બે નરફૂલ ઉઘડે ત્યાં સુધી વેલાને ચાલુ રહેવા દઈ, પછીથી દરેક શાખાઓની ડુંખો કાપી લેવી. આથી નકરા નરફૂલો આપતા વેલા આગળ વધતા અટકી જશે અને પરિણામ એઆવશે કે દરેક શાખાઓ પરની બધી ગાંઠો માંથી એકેક 'પ્રશાખા' ફૂટી નેકળશે અને તે દરેકને શરૂઆતના ત્રણ-ચાર કે પાંચ પાનની બગલમાંથી માદાફૂલો-દૂધી મળશે.

આમ વેલાને બિનજરૂરી વાનસ્પતિક વિકાસમાંથી બચાવી લેવા-કહોને વેલાનો લંબાઈ વિસ્તાર ખોટો ખોટો વધવા ન દેતાં, જોઈ-તપાસી ડુંખો કાપ્યા કરવાથી નવી શાખાઓ મળ્યા કરશે અને નવી શાખાઓમાં શરૂ શરૂમાં દૂધી લાગ્યા કરશે. શરત એટલી કે દૂધી ઉતારનાર માણસે આડેઘડ નહીં પણ જોઈ-તપાસી ડુંખો કાપ્યા કરાવાનું ચાલુ રાખવું પડે છે.

હવે બીજી વાત છે તે વેલાના મૂળતંત્રને મોટું બનાવનાવવાની =વેલા પાસેથી દૂધી વધારે લેવી હોય તો તેને ખોરાક પણ વધુ લઈ શકે તેવી સગવડ કરી આપવી પડે. એ માટે વેલો જેમ જેમ મોટો થતો જાય, પથરાતો જાય તેમ તેમ વેલાની દર

ત્રીજી-ચોથીગાંઠ પર માટીની ઢગલી કરી દેવી. પાણી વાળનારે બાજુની જમીન પરથી પાવડો ભરી માટી લઈ વેલાની ગાંઠ પર મૂકી દેવી. જીવતા વેલાની ગાંઠ માટીમાં દબાવાથી અને તેને ભેજ મળવાથી ત્યાં નવા મૂળ ફૂટી નીકળશે અને ખોરાક ચૂસી ચૂસી વેલાને મોકલવા લાગશે. માત્ર એક જ મૂળ વિસ્તારને બદલે ઘણીબધી ગાંઠો પર નાના મૂળતંત્ર યુનિટો કાર્યરત થઈ જતાં વેલાને ખોરાકનો પુરવઠો અનેકગણો મળવા માંડશે-વેલાને લાગેલ દૂધી પોષાવા લાગશે. વધુમાં વધુ માદાફૂલો મેળવી, એકથી વધારે ખોરાક ચૂસનાર મૂળતંત્ર યુનિટો ઊભાકરી, ઉત્પાદનને અઢીગણું વધારે કરી શકાયું છે તેનો જાત અનુભવ છે.

ફળો કેવડા નાના કે મોટા ઉતારવા તે બાબતે ખેડૂતે ખાનાર વર્ગની પસંદગી સુધી લાંબી નજર કરવાની રહે છે. શાક ખરીદનાર કેવી દૂધી પસંદ કરે છે તેનો અભ્યાસ ખેડૂતે કરવો પડે. તેને જો નાની અને કૂણી કૂણી ૪૦૦-૫૦૦ ગ્રામની જ ખરીદવી હોય તો આપણે શા માટે મોટી થવા દેવી ? ત્રણ નાની દૂધી છોડ પાસેથી જેટલું પોષણ ચૂસે તેટલું જ પોષણ એક જ મોટી દૂધી ચૂસી લેતી હોય છે. એટલે જેમ નાનાં ફળ ઉતાર્યા કરશું તેમ ફળોની સંખ્યા વધુ મળ્યા કરશે, વજનની દ્રષ્ટિએ તેનું તે જ ગણિત બેસી જશે.

માનો કે આપણે પાંચ બાય પાંચ ફૂટના ગાળે બિયાં વાવી વાવેતર કર્યું હોય તો એક એકરમાં ૧૭૪૨ વેલા ઉગે. અને માની લો કે તેમાં ૪૨ જેટલા ડૂલ-ખાલા પડી જાય તો પણ ૧૭૦૦ વેલા તો પાક્યા ઉભા હોય. અમારા અનુભવે એક વેલો ૨૦ થી ૩૦ દૂધી આસાનીથી આપે. દૂધીનું વજન ૫૦૦ ગ્રામ ગણીએ તો ૧૦ થી ૧૨ કિલો વજન વેલા દીઠ મળે. એટલે એકરે ૧૭૦૦૦ થી ૨૦૦૦૦ કિલો વજન મળે. ભાવો કેવા રહેશે તે અંગે કંઈ કહેવાતું નથી ભૈ ! પણ અત્યારની મોંઘાઈ પ્રમાણે કીલોના રૂપિયા પાંચ ખેડૂતને જથ્થાબંધના મળતાં ભાવ ગણીએ તોય ઓછામાં ઓછા એકરે એકલાખ રૂપિયા લઈ શકાય. આનાથી ઘણું વધારે લઈ શકવાની મહેનત ખેડૂતો અને દૂધીના પાકમાં ત્રેવડ છે. સવાલ છે તેને વ્યવસ્થિત રીતે ડુંખ કાપતા રહી અને વધુ મૂળ મૂકાવવાની કળા અજમાવવાની!

મો. ૯૩૨૭૫૭૨૨૯૭

ખોબો મગફળીએ દોઢસો વરસ પૂર્વે કરી ક્રાંતિ

“મગફળી પિતા” પદમાબાપાનો ટુંક પરિચય

શ્રી પદમા નધુભાઈ કાલરીયા ગામ પીપળીયા (ધોરાજી) મગફળીનું ૫૪ વર્ષ પૂર્વે પ્રથમ વાવેતર કરીને સૌરાષ્ટ્રના ખેડુતોને વર્ષ ૧૦૦ કરોડ રૂપિયાનો કીંમતી પાક આપનાર શ્રી પદમાબાપાને સૌરાષ્ટ્રના ખેડુતોએ “મગફળી પિતા”નું બિરુદ આપ્યું છે અને તા.૨૭-૦૮-૧૯૬૪ના રોજ ધોરાજી મુકામે શ્રી ભગવાનજી ભાણજી પટેલના પ્રમુખ સ્થાને મળી રહેલ “સૌરાષ્ટ્ર ખેડુત સંમેલન”માં વયોવૃદ્ધ ખેડૂત અગ્રણી શ્રી ગોવિંદલાલ ભગવાન વાઘાણીના શુભ હસ્તે તેમનું તેલ ચિત્ર ખુલ્લુ મુકવામાં આવ્યું છે.

વરસ હતું સંવત ૧૮૩૨નું. ધોરાજીની ધૂળિયા શેરી. બપોરના તડકામાં ચોરો ખાલી પડ્યો છે. સવારની વાતોના અવશેષ જેવો હુકાનો ધુમાડો હજી થાંભલીને વળગેલો છે. આંગણે પથરા ગોઠવીને ચણેલાં નળિયાવાળાં મકાન. ઓસરીએ બાંધેલું આસોપાલવનું તોરણ સુકાઈને પીળું પડ્યું છે. ફળિયામાં ગાયના ગળે બાંધેલી ધૂધરી ટણકે અને ખળામાં બાજરાના પૂળા ઢગલે થાય. એ વખતે જીવન ધીમું હતું. ખેડૂતનાં ખેતરમાં બાજરો, જુવાર, કપાસ. તેલ જોઈએ તો તલ, દીવેલો. પશુપાલન એટલે ઘરનું ધણ. ગાય, ભેંસ, બળદ. બળદ વિના ખેતર અધૂરું, ગાય વિના રસોડું સૂનું. ‘મગફળી’ નામનો શબ્દ કોઈના કાને પડ્યો નહોતો. ઉપજ આવે એટલે ગાંડાં ભરીને ધોરાજીની બજારે જાય. ત્યાં દુકાનદાર માપમાં આંગળી મારે અને ખેડૂત મૂંગો રહે. આવું હતું દોઢસો વરસ પહેલાંનું ગામ. જ્યાં પરસેવો ઢળે પણ પૈસો ન મળે.

એવા જ એક ગામ પીપળીયાના પદ્માબાપા કાલરિયા. કેડિયું, ચોરણી, માથે ફાળિયું. પણ આંખમાં કોઈ અજંપો. બાપા ગભશ્રીમંત ખરા, પણ મનથી પ્રગતિશીલ. વેપાર અર્થે મદ્રાસ સુધીનો પંથ ખેડી આવેલા. ત્યાં બંદરે ઊતર્યા. ફરતાં એક ખેતર ભાળ્યું. લીલુંછમ ઝૂમખું. ખેડૂતો જમીન ખોતરીને કંઈક કાઢે. બાપાએ પૂછ્યું, “ભાઈ, આ શું?”

“વેરકડલૈ” એટલે કે મગફળી. મદ્રાસી ખેડૂતે સમજાવ્યું. “તેલ નીકળે. ઢોરને ખોળ મળે. ગરીબનું બદામ.”

પદ્માબાપાના કાન સરવા થયા. તેલ? સૌરાષ્ટ્રમાં તલનું તેલ મોંઘું. દીવેલો દાઝે. આ શીંગમાંથી તેલ નીકળે? બાપાએ પૂછપરછ કરી. કેવી જમીન જોઈએ? કેવો વરસાદ? કેટલા દી' માં પાકે? ખેડૂતે બધું સમજાવ્યું. બાપાને થયું, “આપણે ત્યાં તો વરસાદે વરસાદે ભીનું રહે. રેતાળ ગોરાડું જમીન. કેમ ન થાય?”

બાપાએ ખેડૂતને કહ્યું, “ભાઈ, થોડી આપો તો!” ખેડૂત હસ્યો. “લઈ જાવ.” બાપાએ કેડિયાનાં બેય ખિસ્સાં ફંફોસ્યાં. ખોબો મગફળી ભરી લીધી. બીજું કંઈ નહિ. ન રૂપિયા, ન સોનું. ખાલી ખોબો મગફળી લઈને સૌરાષ્ટ્રની વાટ પકડી.

ધોરાજી પાછા આવ્યા ત્યારે ચોરે બેઠેલા લોકોમાં ટીખળ શરૂ થઈ ગઈ. “બાપા, મદ્રાસથી શું લાવ્યા? હીરા-માણેક?” બાપાએ ખિસ્સામાંથી મગફળી કાઢી. “આ લાવ્યો. એનું નામ મગફળી. તેલ નીકળશે.”

ચોરો ખડખડાટ હસી પડ્યો. “બાપા, ગાંડા થયા લાગો છો? તેલ તો તલનું. આ શું કોયલાં લાવ્યાં?” દુકાનદાર બોલ્યો, “બાપા, આનું તેલ કોણ ખાશે? કેવું હશે.” બીજો બોલ્યો, “ઉંદરડા ખાઈ જશે. બાપા, ખિસ્સાં ભરીને ઉંદરનું ખાવાનું લાવ્યાં!” શેરીના છોકરા તાળી પાડીને કહે, “બાપાને મદ્રાસમાં છેતર્યા!”

ઘરે આવ્યા. ઓસરીના ખૂણે બેસીને પટલાણી વાસીદું વાળતી હતી. બાપાને જોઈને બોલી, “આ શું લાવ્યા? આખી વાડી પડી છે ને તમે ખૂણે રમત માંડશો? આ નવા છોડને સાચવવા બેસશો તો ખળામાં જુવારના પૂળા કોણ ભરશે?” દીકરો ખળામાંથી આવીને

કૃષિ સૃષ્ટિ

કહે, “બાપુ, ચોરે બધા હસે છે.” બાપા કહે, “હસવા દે બેટા. નવી ચીજ વાવવી એટલે પહેલાં તો લોક હસે જ. પણ મહેનત આપણી છે.” ચોમાસું બેઠું. બાપાએ પોતાની વાડીમાં એક ખૂણો સાફ કર્યો. ખોબો મગફળીના દાણા ફોલીને જાતે મહેનત કરીને વાવી દીધા. ઢેકાં ભાંગ્યાં, નીંદણ કાઢ્યું, પોતે પાણી પાચું. ગામનાં પાદરે ઊભેલો લીમડો સાક્ષી હતો. એ લીમડો જાણે પૂછતો હતો, “બાપા, આ શું નવું માંડ્યું?”

દિવસ વીત્યા. બાપાના ખૂણામાં લીલા છોડ ઊગ્યા. જાતે મહેનત કરીને ઉછેરેલા છોડ લહેરાવા લાગ્યા. પીળાં પીળાં ફૂલ આવ્યાં. પછી ડૂબ જમીનમાં પેસી ગઈ. બાપા રોજ જઈને જુએ. પાડોશી વાડ ઓળંગીને કહે, “બાપા, ફૂલ તો ખરી ગયાં. તમારી મગફળી મરી ગઈ લાગે છે. આટલી મહેનત માથે પડી.” બાપાને ય થયું, શું હું ભૂલ કરું છું? પણ ખેડૂતે કહેલું યાદ આવ્યું. “ફૂલ ખરે પછી જમીનમાં શીંગ બેસે.”

ચાર મહિને બાપાએ એક છોડ ઉખેડ્યો. મૂળમાં લટકતી પોપટી જેવી શીંગો! બાપાની આંખ ભીની થઈ. આખું ખેતર ખોદ્યું. બે સુંડલા મગફળી નીકળી. ગામ આખું આશ્ચર્યથી જોવા આવ્યું. ચોરે વાત ફેલાઈ ગઈ. “અરે, આ તો ખરેખર જમીનમાંથી નીકળી! બાપાએ કહ્યું હતું એવું જ થયું!” જે મોઢાં ટીખળ કરતાં હતાં એ જ મોઢાં હવે પહોળાં થઈ ગયાં. “બાપા, આ તો જાદુ! તમે તો સાચું કાઢ્યું.” હવે બાપાએ બીજા મથામણ માંડી. એ બે સુંડલા ફોલીને આખાં ખેતરમાં વાવ્યાં. આ વખતે લોક હસ્યા નહિ. ખળામાં પૂળા ભરતાં ભરતાં ઊભા રહીને જોયું. પાક લણાયો ત્યારે એક ગુણી ભરાઈ. બાપાએ ગુણી ઘરમાં ન રાખી. સગાં-વહાલાંને બોલાવ્યાં. “લ્યો, એક એક પાયલી લઈ જાવ. વાવો. ખાઓ. તેલ કાઢો.” લોકોને નવાઈ લાગી. “બાપા, તમે વેચતા કેમ નથી?” બાપા હસ્યા. “વેચું તો એક વરસ ખાઈશ. વેચું તો સો વરસ નહીં કાયમી સૌરાષ્ટ્ર ખાશે.”

જુઓ કરામત! પાયલી લઈ ગયેલા ખેડૂતે વાવી. એણે પાડોશીને આપી. પાડોશીએ સસરા પક્ષે મોકલી. દાયકો ફર્યો ન ફર્યો ત્યાં તો ધોરાજી, ઉપલેટા, જેતપુર, ગોંડલની સીમ મગફળીના લીલા ગાલીચાથી ઢંકાઈ ગઈ. ખળા બદલાઈ ગયા. હવે ખળામાં બાજરાના પૂળાની જગ્યાએ મગફળીના પાલા થવા લાગ્યા. ઘાણીઓ ચાલુ થઈ. તેલની ધાર વહેવા લાગી. ખોળથી ઢોર તગડાં થયાં. પશુપાલનને નવું બળ મળ્યું. ખેડૂતના ઘરે રોકડો રૂપિયો આવવા

લાગ્યો. જે દુકાનદાર આંગળી મારતો એ હવે રોકડા ગણીને આપવા લાગ્યો.

રાજાશાહી વખત. ધોરાજીમાં ખેડૂત સંમેલન ભરાયું. ચોરો નહિ, આખું મેદાન ખીચોખીચ. ગોંડલના ભરી સભામાં પન્નાબાપાને બોલાવ્યા. ફૂલહાર પહેરાવ્યો. સ્ટેજ પર બેઠેલાએ વાણીમાં પ્રશંસનીય કામગીરી બદલ કહ્યું, “પન્નાબાપા, તમે સૌરાષ્ટ્રને તેલ આપ્યું, ઢોરને ખોળ આપ્યો, ખેડૂતને રોકડી આવક આપી. આજથી તમે ‘મગફળીના પિતા’.” આખી સભા ઊભી થઈને તાળીઓ પાડી રહી. જે ચોરે એક દિવસ ટીખળ થતી હતી એ જ ચોરે આજે જયજયકાર થયો. આજે ૧૫૦ વરસ થયાં. ગુજરાતમાં ૧૫ લાખ હેક્ટરમાં મગફળી વવાય છે. સૌરાષ્ટ્રના યાર્ડોમાં ટ્રેક્ટરોની લાઈન લાગે છે. કરોડોનું તેલ નીકળે છે. ધોરાજી અને ગોંડલ માર્કેટિંગ યાર્ડમાં પન્નાબાપાનું તૈલીચિત્ર મૂક્યું છે.

પણ આજે જો કોઈને કહીએ કે એક માણસ ખોબો મગફળી લઈને મદ્રાસથી આવ્યો, ચોરે લોકોએ ટીખળ કરી, ઓસરીએ બૈરીએ મહેણાં માર્યાં, ખળામાં પૂળા ભરનારો છોડીને એણે જાતે મહેનત કરીને છોડ ઉગાડ્યા, ખૂણે ખૂણે વાવી, વહેંચી, અને આખા સૌરાષ્ટ્રની તકદીર બદલી નાખી. તો કોઈ માને નહિ કે આજે મગફળી સૌરાષ્ટ્રનો શ્વાસ છે. અને શ્વાસ કોઈ લાવ્યું એવું કોઈ માને ખરું?

પણ હા, ઓસરીમાં બાંધેલા તોરણની જેમ, આંગણાંમાં ઊભેલા લીમડાની જેમ, ખળામાં પડેલા પૂળાની જેમ, પન્નાબાપાનું નામ સૌરાષ્ટ્રની ધરતીમાં કાયમ માટે કોતરાઈ ગયું છે. ખોબો મગફળી અને કર્યો શંખનાદ કાંતિનો અને પડઘા પડ્યા ચારેય દિશામાં.

ખોબો મગફળી લઈને ચાલેલો યાત્રી માત્ર બીજ નહોતો લાવ્યો, સૌરાષ્ટ્રની ધરતી પર સુવર્ણકાળ વાવી ગયો. જે કિસ્સાં પર લોક હસ્યાં એ જ કિસ્સાંએ ખેડૂતનાં ઘરનું ખોરડું ભર્યું. ચોરાનાં ટોણાંથી ચોખ્ખાં રહીને જે હાથોએ જમીન ખોતરી, એ હાથે ઈતિહાસ કોતર્યો. આજે યાર્ડમાં પડતી શીંગોના ખખડાટમાં પન્નાબાપાનાં પગલાં સંભળાય છે. ખોબો મગફળી અને આખા સૌરાષ્ટ્રનો વિસામો બની ગયો. ધોરાજીમાં એનું બાવલું બોલે છે, એટલે જ તો ખેતરના પવનમાં આજેય ગુંજે છે: ‘મગફળીના પિતા’ અમર છે, કારણ એણે દાણો નહીં પણ દિશા વાવી હતી.

મો. ૯૮૭૯૮ ૩૫૭૧૭

સંપાદક :
ડૉ. ભગીરથ કે. પટેલ
ચેરમેનશ્રી - ઈનોવેટીવ અને
ઈનીશીયેટીવ કમિટી, સંપાદક
બાળકોના ચાહક અને પ્રેરક છે.

: લેખિકા :
ગિરા પિનાકીન ભટ્ટ
સુપ્રસિદ્ધ બાળ સાહિત્યકાર
અને દિલ્હી સાહિત્ય
અકાદમી એવોર્ડ વિજેતા
મો. ૯૯૦૯૬ ૪૧૨૬૨

જાદુ મૂઘ

એક હતો જાદુગર. અવનવા જાદુના ખેલ કરતો. આત્મશક્તિ અને ધગશથી કળામાં ઊંડો ને ઊંડો ઊતરતો. અવનવી કરામતો કરતાં કરતાં તેને એક કળા હાથ લાગી. તે પોતાની ઈચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા જે-તે વસ્તુ પર નજર નાખે. અને તેની પર નજર સ્થિર કરે. પછી પોતાની મૂઘને વળ ચડાવે ત્યાં તો જે-તે ઈચ્છિત વસ્તુ હાજર. આ કળાનો પ્રયોગ તેણે અનેક વાર ખાનગીમાં અજમાવ્યો અને અંતે તે સફળ થયો.

હવે જાદુગરે નાના-નાના ખેલ બંધ કર્યા. કોઈ ઠેકાણે મોટી સંપત્તિ કે ઘરેણાં જોઈ તેનો માલિક બની જતો. પછી જે-તે માલિકને સોંપી સરપાવ મેળવતો. આમ કરતાં આ વાત રાજાના કાને ગઈ. રાજાજીએ જાદુગરના ખેલ જોવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. જાદુગરને રાજદરબારમાં નિમંત્રણ આપ્યું. રાજાજીએ જાદુગરને આવકાર્યો અને તેનાં વખાણ કર્યાં. વળી રાજાએ જાદુગરને કહ્યું કે તું તારા જાદુથી મને ખુશ કરી દઈશ તો હું એક હજાર સોનામહોર આપીશ. આ સાંભળી જાદુગરે પોતાની સઘળી શક્તિ કામે લગાવી દીધી.

રાજસિંહાસનની સામે પ્રધાન, પંડિતો, ભંડારી, રાજપુરોહિત, નગરશેઠ, સેનાપતિ બેઠા હતા. સામે સહુ નગરજનો. ભરચક રાજદરબારના ઉપલા માળે ઝરૂખામાં રાણીજી બેઠાં હતાં. સાથે રાજકુંવરી અને નગરની પ્રતિષ્ઠિત સ્ત્રીઓ પણ હતી.

બરાબર ચારના ટકોરે જાદુગરે રાજસિંહાસન પર નજર ફેરવી. પછી ત્યાં નજર સ્થિર કરી ને જ્યાં મૂઘે વળ ચડાવ્યો ત્યાં તો રાજા મેદની વચ્ચે ને જાદુગર રાજસિંહાસને ! વળી, સિંહાસને બેઠાં-બેઠાં એણે ઝરૂખે નજર કરી મૂઘે જ્યાં વળ ચડાવ્યો, ત્યાં તો રાજકુંવરી તેની બાજુમાં આવી બેસી ગઈ !

ચતુર પ્રધાન નવાઈ પામ્યો. જનમેદનીમાં બેઠેલા રાજા પાસે જઈ કહ્યું, ‘રાજાજી, ઊઠો, સિંહાસન આપની રાહ જોઈ રહ્યું છે. વળી રાજાજી, આપણી દીકરી... આપની દીકરી રાજકુંવરી પેલા... જાદુગરના પડખે ને એ પણ આપના રાજસિંહાસને ‘ મતિભ્રમ રાજાએ કહ્યું, “અલ્યા, આપણી એટલે ? મારી કે તમારી ?” પ્રધાન

ચોંકી ગયો, રાજાજી, આ સવાલ મારી કે તમારીનો નથી. આ તો નાક કપાશે નાક.’ ને રાજાજીએ પોતાના નાકને અડકી જોયું. જાવ... જાવ... પ્રધાનજી સબ સલામત હૈ. ‘ પ્રધાને રાજાજીને સમજાવવા અથાગ પ્રયત્નો કર્યા. છતાં રાજાજી કોઈ વાતે સમજે જ નહીં. છેવટે રાજાજીએ પ્રધાનને સંભળાવી દીધું કે તમારી મર્યાદામાં રહો. નહીં તો હુકમથી પકડાવી દઈશ. જાહેરમાં ફજેતી થશે તે નફાની.

પ્રધાનને હવે ચૂપ રહ્યા સિવાય છૂટકો ન હતો. પરંતુ જેનું નમક ખાધું છે તેના પ્રત્યે ભારોભાર આદર હતો, એટલે હવે શું કરવું? એવું વિચારી પ્રધાને ચાર ચિત્રકારને તાબડતોબ કામે લગાડ્યા. બે ચિત્રકારો રાજાને જનમેદનીમાં બેઠલા ચિતરે અને બીજા બે જાદુગર અને એને પડખે બેઠેલી રાજકુંવરીને. ચિત્રકારોએ તો દસ-પંદર મિનિટમાં સ્કેચ દોરી દીધા.

આ તરફ જાદુગરનો ખેલ પૂર્ણ થયો. એક હજાર સોનામહોર લઈને એ ચાલતો થયો. થોડા સમય પછી રાજાની સાન ઠેકાણે આવી. બે-એક દિવસ પછી પેલા ચિતારાઓ તેમના ચિત્ર સાથે હાજર થયા. ચિત્ર જોતાંની સાથે જ રાજાએ મિજાજ ગુમાવ્યો. તેમણે હુકમ કર્યો કે આ ચારે ચિત્રકારોને કારાવાસમાં પૂરી ઘો. આવા અણધાર્યા હુકમથી ચિત્રકારો તો રડવા જેવા થઈ ગયા. પ્રધાન, તમારે પણ જેલના સળિયા ગણવા પડશે. ‘ પ્રધાન કહે, તૈયાર છું. પરંતુ એક શરતે ! અમારી સાથે પેલા જાદુગરને પણ પૂરવો પડશે. આખરે જે કંઈ થયું તે એના કારણે જ થયું છે.’

રાજાનો હુકમ છૂટ્યો. જાદુગરને તાબડતોબ બોલાવ્યો. પછી છ જણાંને જેલમાં પૂરી દીધા. પ્રધાને જાદુગરને સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી. કલાના કદરદાન રાજા જાદુગરથી પ્રભાવિત થઈ હજાર સોનામહોર આપે ને બીજાને જેલ. આ તે કેવો ન્યાય ? આ તે કેવા રાજા ? જાદુગર પ્રસન્ન થયો. તેણે જેલની બહાર નજર કરી મૂઘને વળ ચડાવ્યો ત્યાં તો એ બહાર આવી ગયો, પછી કમશ: પોતાના સાથી મિત્રોને જેલની બહાર કાઢ્યા. સહુ ગુપ્તવેશ ધારણ કરી રાજદરબારમાં સંતાયા. જાદુગરે રાજા સામે નજર માંડી. મૂઘે વળ

(અનુ. પેઈજ ૪૦ ઉપર)

માન. વડાપ્રધાનશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી સાહેબનું સંસ્થાના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી આર.પી. પટેલ દ્વારા ભાવભર્યું સન્માન

તા.૧૨, મે - ૨૬ વડોદરા ખાતે સરદારધામના લોકાર્પણ પ્રસંગે વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રણેતા એવમ પ્રમુખશ્રી આર.પી. પટેલ સાહેબ દ્વારા ભારતના યશસ્વી માનનીય પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી સાહેબનું વિશ્વ ઉમિયાધામ - અમદાવાદ પરિવાર વતી મોમેન્ટોથી ભાવભર્યું સન્માન કરવામાં આવ્યું.

આ પ્રસંગે માન. મુખ્યમંત્રી શ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલ, નાયબ મુખ્યમંત્રી શ્રી હર્ષભાઈ સંઘવી, મંત્રીશ્રી રૂષિકેશભાઈ પટેલ, શ્રી જીતુભાઈ વાઘાણી, શ્રી પ્રફુલ્લભાઈ પાનસેરિયા તેમજ સામાજિક અને રાજકીય મહાનુભાવોની ઉપસ્થિતિ

હતી. જગતજનની મા ઉમિયા માન. પ્રધાનમંત્રીશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી સાહેબને દેશના વિકાસ માટે અવિરત કાર્ય કરવાની શક્તિ આપતા રહે તેવી પ્રાર્થના સહ.

સંસ્થાના સીટી મેમ્બરશ્રીઓને આઈકાર્ડ - મોમેન્ટો - તેમજ ગૌરવ પત્રથી સન્માનિત કરાયા

તા. ૧૯ મે, મંગળવારે વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે સંસ્થાના પ્રણેતા એવમ પ્રમુખશ્રી આર.પી. પટેલ સાહેબે 'સીટી મેમ્બર' તરીકે જોડાયેલા ઉમા ભક્તોને આઈ-કાર્ડ, મંદિર સ્મૃતિચિહ્ન સાથે ગૌરવ પત્ર એનાયત કરી સન્માનિત કર્યા હતા. સંસ્થા અને સમાજ પ્રત્યેના તેમના સહયોગની વિશેષ નોંધ લેવામાં આવી હતી. જગતજનની મા ઉમિયા તેમને સુખ, શાંતિ અને સમૃદ્ધિ અર્પે તેવી પ્રાર્થના કરી હતી. આ પ્રસંગે કેન્દ્રિય સંગઠનના ચેરમેનશ્રી ડી. એન. ગોલ, સીટી મેમ્બર કમિટીના ચેરમેનશ્રી સંકેતભાઈ પટેલ તથા કેન્દ્રિય સામાજિક સંગઠનના મહામંત્રીશ્રી સંજયભાઈ પટેલ ખાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

સમાચાર

સરદારના વિરાટ વ્યક્તિત્વ ઉપર 'વોઇસ ઓફ યુનિટી' ના પુસ્તકનું વિમોચન

લોખંડી પુરુષ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના વિરાટ વ્યક્તિત્વ અને 'મેકિંગ ઓફ મોડર્ન ઇન્ડિયા' માં તેમના અભૂતપૂર્વ પ્રદાનને ઉજાગર કરતા પુસ્તક 'વોઇસ ઓફ યુનિટી' ના વિમોચન પ્રસંગે મુખ્ય અતિથિ તરીકે વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રમુખ એવમ્ પ્રણેતાશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબે હાજરી આપી હતી. તેમણે આ પુસ્તકના લેખક ડૉ. આશિષ અને શ્રીમતી શીતલબેનને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન પાઠવ્યા હતા. રાષ્ટ્રનિર્માણ અને યુવા શક્તિને પ્રેરિત કરતા યંગ ઇન્ડિયા રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન અને ધિમહી ફાઉન્ડેશન ટ્રસ્ટના આ પ્રયાસોની પણ સરાહના કરી હતી.

વડોદરા ખાતે સૌરાષ્ટ્ર સમાજના આગેવાનશ્રીઓની મિટિંગ

તા. ૧૬, મે વડોદરા ખાતે યોજાયેલી 'સૌરાષ્ટ્ર સમાજ સક્રિય કાર્યકરોની મીટિંગ' અને જગતજનની મા ઉમિયાની સામૂહિક આરતીમાં સહભાગી થવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. સંસ્કૃતિ, રાષ્ટ્રહિત, સનાતન અને ૫૦૪ ft ઊંચા વિશ્વના સૌથી ઊંચા શિવ-શક્તિ (જગતજનની મા ઉમિયા) ના મંદિર નિર્માણ તેમજ વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના અનેક ભગીરથ કાર્યો માટે

વડોદરાના સૌરાષ્ટ્ર સમાજના યુવાનો અને અગ્રણીઓનો ઉત્સાહ ખરેખર પ્રેરણાદાયી હતો. જેમાં સંસ્થાના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી આર.પી. પટેલ સાહેબ, ઉપપ્રમુખશ્રી ડી. એન. ગોલ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

VIBES દ્વારા અમરેલી ખાતે ભવ્ય મિટિંગ યોજાઈ

વિશ્વઉમિયા ફાઉન્ડેશન સંચાલિત VIBES (વિશ્વઉમિયા ઇન્ટરનેશનલ બિઝનેસ એન્ટરપ્રોનીયર એન્ડ સોશિયલ નેટવર્ક) ની અમરેલી ખાતે ભવ્ય મિટિંગ તા. ૧૫, મે એ યોજાઈ હતી, જેમાં ૬૦થી વધુ સભ્યોએ ઉત્સાહભરે હાજરી આપી હતી. મિટિંગ દરમિયાન બિઝનેસ ગ્રોથ, નેટવર્કિંગ અને સામાજિક સેવાકીય પ્રવૃત્તિઓ અંગે માર્ગદર્શન તથા ચર્ચા કરવામાં આવી હતી.

‘એવરેસ્ટર નિશા સ્કિલ ફાઉન્ડેશન’ દ્વારા નિકોલ ખાતે ‘ફી સેલ્ફ-ડિફેન્સ ટ્રેનિંગ કાર્યક્રમ’ યોજાયો

તા. ૧૭, મે અમદાવાદ ખાતે દીકરીઓના આત્મરક્ષણ તેમજ સશક્તિકરણ માટે ‘એવરેસ્ટર નિશા સ્કિલ ફાઉન્ડેશન’ દ્વારા આયોજિત ‘ફી સેલ્ફ-ડિફેન્સ ટ્રેનિંગ પ્રોગ્રામ’ માં વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રમુખ એવમ્ પ્રણેતાશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબે ‘અતિથિ વિશેષ’ તરીકે હાજરી આપી. આ પ્રસંગે તેમણે તાલીમમાં સહભાગી થયેલી દીકરીઓનો આત્મવિશ્વાસ વધાર્યો તેમજ આજના સમયમાં સ્વયં સુરક્ષિત બનવા માટે પ્રેરણાદાયી માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું. તેમણે નારી શક્તિને આત્મનિર્ભર બનાવતી આ પ્રશંસનીય અને સકારાત્મક પહેલ બદલ ‘એવરેસ્ટર નિશા સ્કિલ ફાઉન્ડેશન’ ને ખૂબ-ખૂબ અભિનંદન પાઠવ્યા હતા.

રાહતદરે પ્રિ-મેડિકલ ચેકઅપ કેમ્પનું આયોજન થયું

શ્રી વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન સંચાલિત પાર્વતી જાદવ હોસ્પિટલ, નરોડાના સહયોગથી સુર્ય કિરણ અંગલોઝ, નિકોલ ખાતે રાહતદરે પ્રિ મેડિકલ ચેકઅપ કેમ્પનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે સંસ્થાના ઉપપ્રમુખશ્રી વાડીભાઈ પટેલ તથા પાર્વતી જાદવના ડ્રસ્ટીશ્રી એસ. ટી. પટેલ વિશેષ ઉપસ્થિત રહ્યાં હતાં.

કડી ખાતે ૪૨ સમાજ દ્વારા ક્રિકેટની ‘ગ્રાન્ડ ફીનાલે’ યોજાઈ

તા. ૧૪, મે કડી ખાતે શ્રી કડવા પાટીદાર ૪૨ સમાજ એકતા વિકાસ મંચ દ્વારા આયોજિત ડે-નાઈટ ક્રિકેટ ટુર્નામેન્ટની ફાઈનલમાં સંસ્થાના પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબે હાજર રહી, રમત અને આધ્યાત્મિકતાનો ભાવ તમામ દર્શકો અને ખેલાડીઓમાં વધતો રહે તેવી લાગણી વ્યક્ત કરી. જગતજનની મા ઉમિયા તમામ ખેલાડીઓને ઉજ્વળ ભવિષ્ય અર્પે તેવી પ્રાર્થના મા ઉમિયાના ચરણોમાં કરી હતી.

પ્રવૃત્તિ અહેવાલ

સુરેન્દ્રનગર જીલ્લાના પાટડી ખાતે શ્રી ઉમિયા માતાજીના દિવ્યરથ પરિભ્રમણનો શુભારંભ

તા. ૨૫, મે સુરેન્દ્રનગર જીલ્લાના પાટડી ખાતે જગત જનની શ્રી ઉમિયા માતાજીના દિવ્યરથ પરિભ્રમણનો શુભારંભ દરબાર સાહેબશ્રી કર્ણાસિંહજી દેસાઈના હસ્તે કરવામાં આવેલ. જેમાં સમસ્ત ગ્રામજનોએ મા ઉમિયાના વધામણા કરી દર્શનનો લાભ લીધેલ. સદર સમારોહમાં સંસ્થાના ઉપપ્રમુખશ્રી ડી. એન. ગોલ ખાસ ઉપસ્થિત રહી મંદિર નિર્માણ તેમજ સંસ્થામાં ચાલી રહેલ પ્રવૃત્તિઓ વિશે માહિતગાર કરેલ.

શ્રી ઉમેશ્વર મહાદેવની 'શિવતાંડવ' આરતી

દર રવિવારે વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે સાંજે ૬.૩૦ કલાકે ઉમેશ્વર મહાદેવની શિવતાંડવ આરતીનું આયોજન કરવામાં આવે છે. જેમાં અનેક ભક્તોએ લાભ લઈ ધન્યતા અનુભવે છે. ત્યારબાદ મા ઉમિયાની આરતીમાં અને ધર્મસભામાં ઉપસ્થિત રહે છે.

વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે “નેચરલથેરાપી કેમ્પ”નું આયોજન

તા. ૧૭, મે વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે મા ઉમિયાના સાનિધ્યમાં વિજય હેલ્થ એન્ડ ફીટનેસ મુંબઈના સહયોગથી નેચરલ થેરાપી કેમ્પનું આયોજન કરવામાં આવેલ. જેમાં મોટાભાગના દર્દીઓ કે જે કમર, સર્વાઈકલ, ઘુંટણના દુઃખાવાથી પીડીત હતા તેવા દર્દીઓએ ભાગ લીધેલ.

ENROLL NOW
ADMISSION OPEN

invented & executed by
Vishv Umiya Foundation

Degree & Campus Offered By

Institute of Advanced Research

Koba Institutional Area
Gandhinagar - 382426, Gujarat
+91 99249 58138

Career Opportunities

UPSC - GPSC

India's Premier Civil Services Exams

B.A. Public Administration
(Civil Services Specialization)

After 12th (H.S.C)

Your Journey of becoming
an IAS-IPS Officer Starts

Preparation Strategy

For any inquiry contact us on

+91 99249 58138

+91 72020 80587

VUF Office Add; Vishv Umiyadham - Jaspur Road,
Nr. vaishnodevi Temple, S.G Highway, Ahmedabad

Invented & executed By
Vishv Umiya Foundation

Degree & Campus offered By

Institute of Advanced Research - Gandhinagar

VUF-મોબાઇલ એપ — સેવા, સહાય અને સંવેદના — એક એપ, અનેક લાભ — મેડિકલ ખર્ચમાં રાહત —

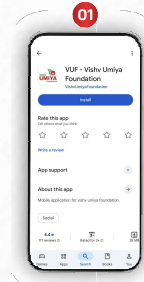

સમાજના જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને મેડિકલ ખિલમાં રાહત મળે તે હેતુથી વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન દ્વારા સેવાભાવી ડોક્ટર્સ અને હોસ્પિટલોના સહયોગથી આ સેવા શરૂ કરવામાં આવી છે જેથી મુશ્કેલીના સમયમાં પરિવારોને મેડિકલ ખર્ચમાં સહાય અને મજબૂત સહારો મળી રહે.

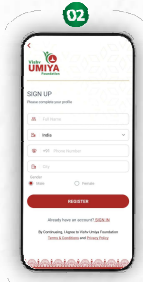

QR કોડ સ્કેન કરી VUF - Vishv Umiya Foundtion મોબાઇલ એપ ડાઉનલોડ કરો ત્યાર બાદ મેડિકલ બેનીફીટ મેળવવા માટે નીચેના સ્ટેપ્સ અનુસરો:

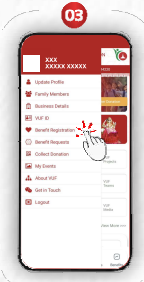
- ◆ એપના માધ્યમથી આપ તથા આપના પરિવાર માટે જ એપ્લાય કરી શકો છો
- ◆ પરિવારના સભ્યોને મોબાઇલ એપમાં એડ કરવાના રહેશે

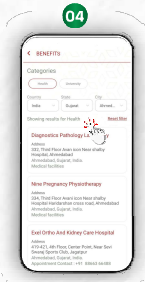
01 Play Store માં જઈ "VUF - Vishv Umiya Foundation" મોબાઇલ એપ ડાઉનલોડ કરો

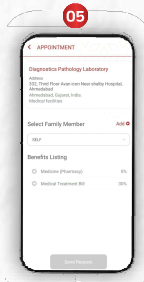
02 એપમાં લોગિન કરી તમારી પ્રોફાઇલ સંપૂર્ણ રીતે ભરો

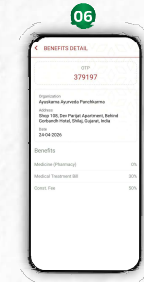
03 Benefits Registration પર ક્લિક કરો

04 હોસ્પિટલ લિસ્ટ પર ક્લિક કરી જરૂરી સર્વિસ પસંદ કરો

05 એપમાં સમાજના સેવાભાવી ડોક્ટર્સ દ્વારા નક્કી કરાયેલ ડિસ્કાઉન્ટ (%) દર્શાવવામાં આવશે

06 સંસ્થા દ્વારા રિકવેર મંજૂર થયા બાદ એપમાં OTP દર્શાવવામાં આવશે તે હોસ્પિટલમાં બિલિંગ સમયે OTP બતાવવાનો રહેશે

નોંધ: રિકવેર નું સ્ટેટસ "Benefits Registration" વિભાગમાં જોઈ શકાયો

મુખ્ય કાર્યાલય-વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, વૈષ્ણોદેવી મંદિરની સામે, એસ. જી. હાઇવે, અમદાવાદ - 382721

+91 72020 80333/222 contact@vuf.org www.vuf.org

Registered Under "R.N.I. No. GUJGUJ/2023/84401" Permitted to post at Ahmedabad PSO, on 8th date of every Month under Postal Regd. No. G-GNR-354 issued by SSP GNR valid upto 31/12/2025

Off. : Vishv Umiyadham - Jaspur, Opp. Vaishnodevi Temple, S. G. Highway, Ahmedabad, Gujarat - 382721

sibana

Residential & Retail Spaces
At GIFT City

www.gujrera.gujarat.gov.in/MAA14625

સંજયભાઈ પટેલ
(વિસલપુર)

Sales executives

+91 99743 52727

**THE
CITADEL**
COMMANDING THE CITYSCAPE

RETAIL AND OFFICE SPACES
AT ISCON AMBLI ROAD

PR/GJ/AHMEDABAD/DASKROI/AHMEDABAD MUNICIPAL CORPORATION/CAA14269/171024/311229
GUJRERA.GUJARAT.GOV.IN